

โครงการศึกษาและออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร
สู่การเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติระดับสากล

THE DESIGN RENOVATION DEVELOPMENT DESIGNING
THE FUTURE OF THE THAI NATIONAL MUSEUM,
PRA-NAKORN

ชานนท์ วาสิงhton
CHANON WASINGHON

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิตที่

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2549

ISBN 974-15-2714-4

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

โครงการศึกษาและออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร
สู่การเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติระดับสากล

THE DESIGN RENOVATION DEVELOPMENT DESIGNING
THE FUTURE OF THE THAI NATIONAL MUSEUM,
PRA - NAKORN

ชานนท์ วาสิงหน

CHANON WASINGHON

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน..... 65464
วัน,เดือน,ปี 11 ต.ค. 2549

b.....
i.....

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน
บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ.2549

ISBN 974-15-2714-4

**THE DESIGN RENOVATION DEVELOPMENT DESIGNING
THE FUTURE OF THE THAI NATIONAL MUSEUM,
PRA – NAKORN**

CHANON WASINGHON

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARCHITECTURE IN INTERIOR ARCHITECTURE
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG**

2006

ISBN 974-15-2714-4

COPYRIGHT 2006

SCHOOL OF GRADUTE STUDIES

KING MONGKUT INSTITUTE OF TECHNOLOGY LARDKRABANG

หัวข้อวิทยานิพนธ์	โครงการศึกษาและออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร สู่การเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติระดับสากล
นักศึกษา	นายชานนท์ วาสิงหน
รหัสประจำตัว	445062303
ปริญญา	สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมภายใน
พ.ศ.	2549
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์	อาจารย์พวงเพชร รัตนรามา
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม	ศศ.นพปฎล สุวัจจนวนนท์

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาและวิจัยเพื่อการออกแบบ ปรับปรุงทางสถาปัตยกรรม ภายในและสภาพแวดล้อม ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งแรกของประเทศไทย ที่เริ่มมีการจัดตั้งมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และตัวพิพิธภัณฑสถานยังอยู่ในพื้นที่เดิมของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า ในอดีต ซึ่งจากที่มาทั้ง 2 ประการข้างต้น จึงแสดงให้เห็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์และสังคมได้เป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานยังไม่ได้มีการจัดการให้จัดแสดงเป็นไปในรูปแบบของสากลเท่าที่ควร ก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนของเรื่องราวและเนื้อหา และจิตวิญญาณของความเป็น “วังหน้า” ก็ถูกลดทอนหายไป เป็นผลให้สภาพแวดล้อมโดยรวมไม่สามารถสื่อสารและให้ความประทับใจแก่ผู้มาท่องเที่ยวภายในพิพิธภัณฑสถานได้ ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการศึกษารังนี้ จึงมุ่งเน้นหาแนวทางและรูปแบบที่เหมาะสมในการออกแบบ ปรับปรุงทางสถาปัตยกรรมภายในและสภาพแวดล้อม ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

การศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาทำการศึกษาโดยการวิเคราะห์ ภาพรวมของข้อมูลเบื้องต้นจากการศึกษาโดยใช้ภาคเอกสาร (Documentary research) โดยเอกสารที่นำมาอ้างอิง การศึกษาขั้นต้น เช่น ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 13 รายงานการศึกษาและค้นคว้าด้านวิชาการ ในรายงานของพิพิธภัณฑสถานและการอนุรักษ์ศิลปกรรม โดยผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้นๆ เป็นต้น แล้วจึงเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field research) ด้วยวิธีการทางการวิจัย ได้แก่การสังเกตการณ์ การจดบันทึก พฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร การถ่ายภาพเพื่อบันทึกลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้น และการออกแบบสอบถามให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภายในพิพิธภัณฑสถาน แล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อเป็นฐานข้อมูลดิบในการสร้างแนวความคิดการออกแบบและรายละเอียดโครงการ ในระหว่างการวิเคราะห์จะมีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของการศึกษา

อาคารพิพิธภัณฑ์ของต่างประเทศ เพื่อเป็นกรอบแนวความคิดในการกรองข้อมูลดิบให้มีความเป็นสากลมากที่สุด จากนั้นเข้าสู่การวิจัยโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ (Creative research) ในขั้นตอนนี้จะเป็นการศึกษาในส่วนของทฤษฎีข้างเคียงต่างๆ เช่น ทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรม ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยา เป็นต้น ซึ่งในส่วนของการวิจัยโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์นี้ จะเป็นตัวแปรสู่การสร้าง “ความแตกต่าง” “ลักษณะเฉพาะ” หรือ “เอกลักษณ์” ของการออกแบบพิพิธภัณฑ์ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

จากการศึกษาข้างต้น ทำให้ได้แนวทางและรูปแบบ ในการออกแบบ ปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร โดยมีแนวความคิดในการออกแบบหรือคำจำกัดความ (Key word) ว่า “ยิ่งใหญ่อย่างไทย” (Thai Dignity) มีแนวความคิดหลักในการออกแบบ (Concept Design) คือการแสดงเอกลักษณ์ไทยผ่านพื้นที่ (Thai Spatial Identity) และใช้หัวข้อการออกแบบ (Theme) คือความร่มเย็น (Secure & Peaceful) โดยมีแนวทางการออกแบบผังพื้นที่และสภาพแวดล้อมภายในให้มีความร่มรื่นและยิ่งใหญ่ เพื่อแสดงออกถึงจิตวิญญาณของวังหน้า (Sense of Place) การออกแบบพื้นที่การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ให้มีสอดคล้องกับสิ่งของหรือเรื่องราวที่จัดแสดง (Space relate a story) ให้เป็นที่จดจำแก่นักท่องเที่ยวและผู้ที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ซึ่งทั้งหมดอยู่ภายใต้เกณฑ์มาตรฐานของพิพิธภัณฑ์สถานสากล

Thesis Title	The Design Renovation Development Designing the future of Thai national museum, Pra-Nakorn
Student	Mr.Chanon Wasinghon
Student ID.	45062303
Degree	Master of Architecture
Program	Interior Architecture
Year	2006
Thesis Advisor	Miss Puangpetch Ratanarama
Thesis Co – Advisor	Assistance Professor.Noppadol Suwajjananon

ABSTRACT

This thesis is the study and research for improving interior design of the National Museum, Pra – Nakorn, Bangkok. The National Museum is the first museum constructed in Thailand in the reign of King Rama V. in the royal resident area of Prarachawangbawornsathanmonkhol or Wang – Naa Palace. With the closed relation to the monarchy, the national museum is the important place in Thai history and society. However, lacking proper interior design, the museum is unable to depict and express its history and the story of objects on display are unclear. Moreover, the spirit of the former royal residence has faded and the overall atmosphere cannot convey the great origin of the place and cannot impress tourists. Therefore, the purpose of the study is to determine and propose concepts and appropriate design characteristics in order to improve interior design of the National Museum Pranakorn.

This thesis starts with documentary research and analysis of primary data. The reference of primary data is such as royal historic record, under the selection reporting academic research of museum and fine arts conservation written by experts in specific areas. Next step is to carry out research using research methodology which comprises of observing and keeping record of tourist behaviors, photographing architectural characteristics of the place, collecting data from Thai and foreign tourists by questionnaire and interviewing executive official and staff of the museum. The data collected from field research is then used as background information for further analysis and forming concept and requirement of interior design. Along with the analysis, case studies of museum building in other countries are conducted and the result is used as a

framework to extract international features from the raw data collected in field research. The following step is creative research which included study of other interrelated theories such as theory of society and culture and psychological theory. The creative research is the key to create “difference”, “uniqueness” or “identity” of the proposed interior design for the National Museum.

From the research methodology discussed above, the concepts and forms of interior design are proposed for the National Museum, Pra – Nakorn. The core concept of definition of the proposed design is “Thai dignity” which incorporates the concept of “Thai Spatial Identity” and the theme of “Secure and Peaceful”. This is shown through the designing of planning and interior area featuring majestic beauty and serenity to create the sense of place (Wang – Naa Palace). As for interior design, the composition of display area is set up under the concept “Space related a story” and all of work are under the criteria of International museum.

กิตติกรรมประกาศ

การทำงานศึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความช่วยเหลืออนุเคราะห์ข้อมูล คำติชมและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินการศึกษาจากหน่วยงานราชการ เจ้าหน้าที่ คณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีพระคุณที่ให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ดังจะขออนุญาตกล่าวนามดังนี้

อาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการ ประกอบด้วย

อาจารย์พวงเพชร รัตนรามา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ศศ.นพปฎล สุวจันานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์

รศ.เอกชัย สิริชัยนันท์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รศ.พรชัย บุญชัยวัฒนา กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร , คุณสมชาย ณ นครพนม ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรมศิลปากร เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรมศิลปากร ที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ท้ายสุดผู้ศึกษาขอขอบคุณ คุณอัญชลี ศิริวัฒนกุล และเพื่อนๆ น้องๆ ที่ไม่ได้กล่าวนามอีกหลายท่าน ที่เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์นี้ พึงมีแก่ผู้มีพระคุณทุกท่าน

ชานนท์ วาสิงหน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
สารบัญภาพ.....	IX
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 จุดมุ่งหมายของโครงการ.....	2
1.3 ขอบเขตของโครงการ.....	2
1.4 วัตถุประสงค์ของโครงการ.....	3
1.5 กรอบแนวคิดและทฤษฎี.....	3
1.6 สมมติฐาน.....	3
1.7 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.9 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา.....	5
1.10 ขั้นตอนการวิจัยและการออกแบบ.....	6
บทที่ 2 กรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 กรอบแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์.....	8
2.1.1 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร.....	8
2.1.2 ประวัติของวังหน้าในสมัยรัตนโกสินทร์แบ่งตามรัชกาล.....	13
2.1.3 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล.....	23
2.2 กรอบแนวคิดความพึงพอใจของกลุ่มผู้ใช้อาคาร.....	27
2.2.1 นโยบายและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในเกาะรัตนโกสินทร์.....	27
2.2.2 การประเมินอาคารหลังเข้าใช้.....	27
2.3 กรอบแนวคิดสภาพอาคารปัจจุบัน.....	34
2.3.1 พระราชบัญญัติโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับโครงการ.....	34

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3.2 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครในปัจจุบัน.....	34
2.3.3 อาคารหมู่พระวิมาน.....	35
2.3.4 ทฤษฎีการปรับปรุงรูปแบบการใช้อาคาร.....	38
2.4 แนวการวิเคราะห์เนื้อหาจัดแสดง.....	39
2.4.1 ทฤษฎีเรื่องเวลากับการเปลี่ยนแปลง.....	39
2.4.2 ทฤษฎีเรื่องการเชื่อมต่อการเปลี่ยนแปลง.....	40
2.4.3 ทฤษฎีมิติซ้อนเร้น.....	41
2.5 แนวทางการวิเคราะห์มาตรฐานพิพิธภัณฑสถาน.....	44
2.5.1 ความหมายของพิพิธภัณฑสถาน.....	44
2.5.2 มาตรฐานการจัดการงานพิพิธภัณฑสถานระดับสากล.....	45
2.5.3 ทฤษฎีของการรับรู้.....	48
2.5.4 ทฤษฎีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม.....	51
2.5.5 ทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์.....	52
บทที่ 3 ขั้นตอนและวิธีการวิจัย.....	54
3.1 ลักษณะของการวิจัยและวิธีการศึกษา.....	54
3.2 ลักษณะของข้อมูลการเลือกข้อมูลและเหตุผลในการเลือกข้อมูล.....	54
3.3 วิธีการสุ่มตัวอย่าง.....	55
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	55
3.5 วิธีการเก็บข้อมูล.....	56
3.6 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	56
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่นำมาใช้.....	58
3.8 การสรุปผลการวิจัย.....	58
3.9 การศึกษากรณีศึกษา.....	86
บทที่ 4 ขั้นตอนและวิธีการสร้างแนวความคิดการออกแบบ.....	97
4.1 ลักษณะของการออกแบบ.....	97
4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างแนวความคิดการออกแบบ.....	97

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3 การสังเคราะห์ข้อมูลการออกแบบและสรุปเนื้อหาการออกแบบ.....	104
4.4 การวิเคราะห์แนวความคิดการออกแบบเพื่อเชื่อมต่อกับวิธีการออกแบบ.....	105
4.5 การเชื่อมโยงเนื้อหาแนวความคิดการออกแบบกับวัตถุประสงค์การออกแบบ.....	106
บทที่ 5 ผลงานการออกแบบและสรุปผลการศึกษา.....	107
5.1 สรุปภาพรวมและแนวความคิดการออกแบบ.....	107
5.2 สรุปผลและตอบคำถามการศึกษา.....	107
5.3 แนวทางการวิเคราะห์เนื้อหาของการจัดแสดงประวัติศาสตร์ศิลปะและ โบราณคดี.....	109
5.4 การแปรแนวความคิดสู่การออกแบบทางกายภาพ.....	113
5.5 การจัดห้องจัดแสดงตู้ผนังอาคารหมู่พระวิมาน.....	115
5.6 รายละเอียดแนวทางการออกแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายใน.....	116
5.7 การออกแบบ.....	120
บรรณานุกรม.....	127
ประวัติผู้เขียน.....	130

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดขั้นตอนการวิจัยและการออกแบบ.....	6
2.1 อาคารหมู่พระวิมานในอดีต (ไม่ทราบปี พ.ศ.).....	25
2.2 ผังบริเวณเดิมของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อ พ.ศ.2413.....	26
2.3 ทศนียภาพภายในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร (วังหน้า).....	35
2.4 ผังพื้นที่แสดงชื่อและตำแหน่งของกลุ่มอาคารหมู่พระวิมานภายในพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ พระนคร.....	38
2.5 แสดงความสัมพันธ์ของเวลากับการเปลี่ยนแปลง.....	39
2.6 แสดงความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อการเปลี่ยนแปลง.....	40
2.7 แสดงการเชื่อมโยงของ BRAND สู่ออกแบบ.....	43
2.8 แสดงความสำคัญของการเรียบเรียงการจัดวางที่มีผลต่อรูปแบบ (STYLE).....	53
3.1 การศึกษาพระที่นั่งภิมุขมณฑลเชียร.....	59
3.2 การศึกษาพระที่นั่งทักษิณามุข.....	60
3.3 การศึกษาพระที่นั่งวสันตพิมาน.....	61
3.4 การศึกษาพระที่นั่งปัจฉิมามุข.....	62
3.5 การศึกษาพระที่นั่งปฤษฎางคมุข.....	63
3.6 การศึกษามุขเด็จด้านทิศตะวันตก.....	64
3.7 การศึกษาพระที่นั่งอุดรามุข.....	65
3.8 การศึกษาพระที่นั่งพรหมเมศธาดา.....	66
3.9 การศึกษาพระที่นั่งบูรพาภิรมย์.....	67
3.10 การศึกษาพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ.....	68
3.11 การศึกษามุขกระสัน.....	69
3.12 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีความประทับใจในเนื้อหาที่จัดแสดงภายใน หมู่พระวิมาน.....	77
3.13 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีต่อปริมาณในเนื้อหาที่จัดแสดงภายในหมู่พระวิมาน.....	78
3.14 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีความเข้าใจในเนื้อหาที่จัดแสดงภายในหมู่พระวิมาน.....	79
3.15 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่รับรู้และเข้าใจความหมายของ “วังหน้า”.....	80
3.16 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่รับรู้และเข้าใจในความยิ่งใหญ่ของ “วังหน้า”.....	81
3.17 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่รู้สึกต่อพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้.....	82

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
3.18 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวกับสิ่งที่สร้างความประทับใจภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้.....	83
3.19 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวกับสิ่งที่ไม่สร้างความประทับใจภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้...84	
3.20 แสดงสัดส่วนของความรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่มีต่อปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้าชม พิพิธภัณฑ์.....	85
3.21 แสดงตำแหน่งของพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาในกรณีศึกษา.....	86
3.22 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์บริติช มิวเซียม.....	87
3.23 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ศิลปะเทคโนโลยี.....	88
3.24 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ลูฟท์.....	89
3.25 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์มอร์เซย์ ออร์เซย์.....	90
3.26 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แอนน์ แฟรงค์ เฮาส์.....	91
3.27 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์เกรกโก โรมัน.....	92
3.28 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์สเตท เฮอริเทจ.....	93
3.29 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ อิหร่าน.....	94
3.30 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ อินเดีย.....	95
3.31 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เกียวโต.....	96
4.1 แสดงลักษณะของเส้นและรูปทรงภายในอาคาร.....	98
4.2 แสดงลักษณะของประตู หน้าต่างภายในหมู่พระวิมาน.....	99
4.3 แสดงลักษณะความสัมพันธ์ของผนังและฝ้าเพดาน.....	99
4.4 แสดงลักษณะการเชื่อมโยงของเสาและคาน.....	100
4.5 แสดงลักษณะของการจัด Pattern ของประตูหน้าต่างให้สัมพันธ์กัน.....	100
4.6 แสดงลักษณะทางสัญจรภายในหมู่พระวิมาน.....	101
4.7 แสดงช่วงลำดับของศิลปโบราณคดีในประเทศไทย.....	103
4.8 กระบวนการ การสร้างแนวความคิดหลักในการออกแบบ.....	104
4.9 กระบวนการวิเคราะห์แนวความคิดหลักสู่เนื้อหาการออกแบบ.....	105
4.10 กระบวนการเชื่อมโยงแนวความคิดกับวัตถุประสงค์การออกแบบ.....	106
5.1 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยทวารวดี.....	110
5.2 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยศรีวิชัย.....	110

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5.3 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยลพบุรี.....	111
5.4 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยล้านนา.....	111
5.5 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยสุโขทัย.....	112
5.6 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยอยุธยา.....	112
5.7 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยรัตนโกสินทร์.....	113
5.8 แสดงการแปรแนวความคิดสู่การออกแบบทางกายภาพ.....	114
5.9 แสดงตำแหน่งห้องจัดแสดงต่างๆ ภายในอาคารหมู่พระวิมาน.....	115
5.10 แสดงรูปแบบการติดตั้งระบบพื้นเพื่อป้องกันพื้นของอาคารเก่าที่ต้องการรักษาไว้.....	116
5.11 แสดงรูปแบบก่อนและหลังการใช้โครงสร้างผนังเบาในการแก้ปัญหาการออกแบบ.....	117
5.12 แสดงความสัมพันธ์ของความสูงเพดานกับการให้แสง.....	117
5.13 แสดงผลกระทบของการให้แสงในลักษณะที่ต่างกัน.....	118
5.14 แสดงความหลากหลายของการจัดวางแทนลักษณะต่างๆ.....	119
5.15 การเลือกตำแหน่งที่ตั้งให้เหมาะสมกับวัตถุจัดแสดง.....	120
5.16 การเลือกตำแหน่งที่ตั้งให้เหมาะสมกับวัตถุจัดแสดงช่วยให้มุมอับบางมุมเกิดจุดเด่น ขึ้นได้.....	121
5.17 วัตถุขนาดใหญ่ต้องตั้งอยู่ใจกลางห้องให้สามารถเดินชมโดยรอบ.....	121
5.18 วัตถุขนาดต่ำต้องเลือกตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสม.....	122
5.19 การเปิดพื้นที่บริเวณมุขกระสันให้สามารถรองรับการเป็น โถงทางเข้า.....	123
5.20 ขนาดของวัตถุจัดแสดงมีผลต่อการเลือกขนาดห้อง.....	123
5.21 สัดส่วนของวัตถุจัดแสดงมีผลต่อการเลือกที่ตั้ง.....	124
5.22 การสร้างกล่องหรือกรอบป้องกันกับวัตถุที่มีคุณค่ามากเป็นพิเศษ.....	125
5.23 การเลือกวัตถุที่ยังอยู่ในเนื้อหาเดียวกันช่วยให้เกิดการรับรู้ของเนื้อหาจัดแสดงมากขึ้น.....	126

บทที่ 1

บทนำ

“.....งานด้านการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรมนั้น คือการสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นๆ และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยให้สืบไป.....”

“.....การล้มล้างของเก่าเพื่อสร้างใหม่นั้น อาจทำให้สิ่งที่ดีมีอยู่แล้วต้องถูกทำลายลงไปด้วย และทำให้ความเจริญด้านต่างๆ ต้องหยุดชะงักลง การสร้างสรรค์ควรกระทำได้โดยวิธีการที่แบบคายนกกว่านั้น โดยร่วมกันคิดแก้ไขและปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และสร้างสิ่งที่ขาดอยู่ให้สมบูรณ์ขึ้นมา.....”

พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร 12 ตุลาคม 2513

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 18 สิงหาคม 2517

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

ในปัจจุบัน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครนคร มีปัญหาเกิดขึ้นมากมาย ทั้งในด้านของตัวอาคารและการจัดการพื้นที่การบริหารและการพัฒนาองค์กร ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการดูแลโดยภาครัฐบาลที่มีงบประมาณการดูแล รักษา ที่จำกัด และจุดอ่อนของอาคารโบราณเหล่านี้ คือความยุ่งยากในการติดตั้ง จัดแสดงศิลปวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการเจาะช่องหน้าต่างมากมายของวังสมัยก่อนมักก่อให้เกิดปัญหาด้านการควบคุมระบบแสงและความชื้น แต่จุดเด่นก็จะมีในด้านของความรู้สึก ผู้เข้าชมสามารถสัมผัสกับบรรยากาศสมัยเมื่อก่อนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการพัฒนานั้นมีอยู่หลากหลายแนวทางเพื่อการแก้ไข และวิธีหนึ่งที่เป็นวิธีที่น่าจะเหมาะสมคือการศึกษาการใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑสถานอย่างละเอียด และนำสิ่งที่ได้มาประยุกต์เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาการออกแบบและปรับปรุงต่อไป

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่นำมา ซึ่งรายได้หลักส่วนหนึ่งของประเทศ การพัฒนาการท่องเที่ยวได้นำเงินตราเข้าสู่ประเทศ มีเงินหมุนเวียน สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น และเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หากได้รับการวางแผนและมีการจัดการที่ดี การศึกษาเพื่อวางแผนและเตรียมความพร้อมทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

การบริการสนับสนุน การให้ข้อมูล การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ การศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อม และกำหนดแนวทางในการจัดการส่วนต่างๆของการท่องเที่ยว การปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้ว ให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ จะทำให้เกิดการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวของชาติได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ศิลปะจะเป็นแหล่งสะสมงานศิลปกรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาของศิลปินแต่ละยุคแต่ละสมัย งานศิลปกรรมเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นแนวความคิด การแสดงออกของศิลปินสมัยต่างๆ เพราะศิลปินเป็นเสมือนผู้กรองและกลั่นสาระต่างๆ ของสังคมให้ปรากฏในผลงานศิลปกรรม พิพิธภัณฑ์ศิลปะและหอศิลปะจึงเป็นแหล่งสำคัญในการเก็บรักษามรดกทางปัญญาของผู้คนไว้ให้ประชาชนและเยาวชนศึกษาหาความรู้ ด้วยเหตุนี้พิพิธภัณฑ์ศิลปะและหอศิลปะจึงเป็นเสมือนหน้าต่างของชาติ เช่นเดียวกับวัดที่เป็นภาพสะท้อนชุมชน ซึ่งเราสามารถรู้สภาพต่างๆ ของชุมชนได้จากวัด พิพิธภัณฑ์ศิลปะและหอศิลปะก็สะท้อนให้เห็นความสามารถและรสนิยมของประชาชนได้เช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่าประเทศเจริญแล้วทั้งหลายจะมีทั้งพิพิธภัณฑ์ศิลปะและหอศิลปะระดับชาติ ระดับ ประเทศ ระดับเมือง จนถึงระดับท้องถิ่น

1.2 จุดมุ่งหมายของโครงการ

เพื่อนำเสนอแนวทางในการออกแบบและปรับปรุงอาคาร ที่มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการวิจัยและออกแบบ ในเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และสอดคล้องระหว่างเนื้อหา กับพื้นที่อาคาร รวมถึงการสร้างมาตรฐานงานพิพิธภัณฑ์ให้กับพื้นที่จัดแสดงเพื่อการสร้างความประทับใจให้แก่ักท่องเที่ยว

1.3 ขอบเขตของโครงการ

1. ขอบเขตของพื้นที่

พื้นที่ที่ทำการศึกษาของโครงการทั้งหมดอยู่ในอาคารหมู่พระวิมานพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร วังหน้า

2. ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมในปัจจุบันของอาคารหมู่พระวิมาน ภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครและดำเนินการวิจัยสภาพแวดล้อมในลักษณะของ POE (Post-Occupancy Evaluation) เพื่อเป็นข้อมูลที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการออกแบบ

3. ขอบเขตของการออกแบบ

ออกแบบพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมภายใน เพื่อให้เกิดแนวคิดใหม่ที่มีความสอดคล้องต่อเรื่องราวที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ อาคารหมู่พระวิมาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร วังหน้า

1.4 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร และออกแบบปรับปรุงให้สอดคล้องกับลักษณะและรูปแบบอาคาร
2. การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร และออกแบบให้พิพิธภัณฑ์ได้แสดงออกถึงจิตวิญญาณของสถานที่
3. การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร และออกแบบให้พิพิธภัณฑ์ให้อยู่ในมาตรฐานของการเป็นพิพิธภัณฑ์สถานในระดับสากล

1.5 กรอบแนวคิดและทฤษฎี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ มีหน้าที่ให้ความรู้และส่งเสริม กระตุ้น ประชาชนให้เกิดความเคลื่อนไหว ในด้านของความคิด ความรู้สึกที่มีต่อเรื่องราวต่างๆ ที่แสดงอยู่ ตลอดจนสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ทั้งในด้านการศึกษา ความเพลิดเพลินต่อเรื่องราวต่างๆ ที่ได้พบ ตลอดจนการสื่อสารเรื่องราวต่างๆ ที่มีอยู่ให้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ได้รับรู้และเข้าใจ จนเกิดความประทับใจ และนำไปสู่การจดจำในเชิงสัญรูปของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

การออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์เดิม ตลอดจนมีอาคารใหม่ที่มีการก่อสร้างเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา แต่ขาดยังคงขาดเรื่องเอกภาพของกลุ่มอาคาร ประโยชน์ใช้สอยที่ยังไม่เหมาะสม ประกอบกับเรื่องราวที่แสดงยังคงขาดความต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางทางการปรับปรุงนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรับรู้และเข้าใจในสภาพแวดล้อมต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น ความรู้สึกของผู้ใช้อาคารทั้งจากนักท่องเที่ยวจนถึงผู้ที่ทำงานอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและความเหมาะสม การใช้พื้นที่ภายในอาคารอนุรักษ์กับประโยชน์ใช้สอยในในเชิงพิพิธภัณฑ์ และความต่อเนื่องของสภาพแวดล้อม โดยรอบ

จากแนวคิดข้างต้น สามารถทราบถึงข้อมูลที่จะนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อมอาคาร เพื่อให้ทราบถึงข้อดีที่ควรส่งเสริมและจุดบกพร่องที่ต้องแก้ไข
2. รูปแบบการจัดแสดงและเรื่องราวต่างๆ ให้เหมาะสมกับพื้นที่และความต่อเนื่อง
3. มาตรฐานงานพิพิธภัณฑ์สถานสากล เพื่อการยอมรับมาตรฐานในระดับนานาชาติ

1.6 สมมติฐาน

การออกแบบและปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ให้เกิดความเป็นพิพิธภัณฑ์ในระดับสากล ซึ่งเป็นผลมาจากความมีเอกลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมไทย และกระแสนการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศที่มีความสนใจของชาวต่างชาติเพิ่มมากขึ้น

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยและออกแบบวิทยานิพนธ์ ดำเนินขั้นตอนตามเนื้อหาของข้อมูลที่เป็นจริง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในองค์ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนเบื้องต้นที่เป็นพื้นฐานคือการเก็บรวบรวมลักษณะทางกายภาพที่มีทั้งหมดของอาคารและบริเวณของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นในการวิจัย และหลังจากนั้นจะมีขั้นตอนในการวิจัยและออกแบบ ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลขั้นพื้นฐาน ในภาคทฤษฎี จากรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ บทความที่เกี่ยวข้องต่างๆ จนถึงข้อมูลจากระบบอินเทอร์เน็ต
 2. การเก็บรวบรวมภาคสนาม ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารงานภายในพิพิธภัณฑสถาน เกี่ยวกับอาคารต่างๆ รูปแบบการตกแต่งทางสถาปัตยกรรม จนถึงรูปแบบการจัดแสดงงานภายในพิพิธภัณฑสถาน
 3. การประเมินผลสภาพแวดล้อมอาคาร (POE) เพื่อค้นหาศักยภาพของอาคารในปัจจุบัน ซึ่งได้จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑสถาน การตอบแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานในทุกๆด้าน เช่น พนักงานและเจ้าหน้าที่, ศิลปิน, นักออกแบบ, นักวิชาการในด้านต่างๆ, รวมถึงประชาชนทั่วไป
 4. ศึกษาแนวความคิดและวิชาการด้านการบริหารพิพิธภัณฑสถานและงานวัฒนธรรมจากผู้ทรงคุณวุฒิการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย
 5. ประยุกต์ฐานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและวิจัย ทั้งจากทางสถิติ การจดบันทึกและสังเกตการณ์ และนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา เพื่อเป็นฐานข้อมูลการออกแบบต่อไป
- การดำเนินการการออกแบบ
6. การออกแบบพิพิธภัณฑสถานตั้งแต่การสร้างแนวความคิดการออกแบบ การจัดพื้นที่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมภายใน
- การสรุปผล
7. ขั้นตอนการสรุปและเสนอแนะ ภายหลังจากการออกแบบ ซึ่งเป็นการสรุปเพื่อหาข้อดีและข้อเสียทั้งจากในเนื้อหาของวิทยานิพนธ์และกระบวนการวิจัย เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในการต่อยอดทางองค์ความรู้ต่อไป

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

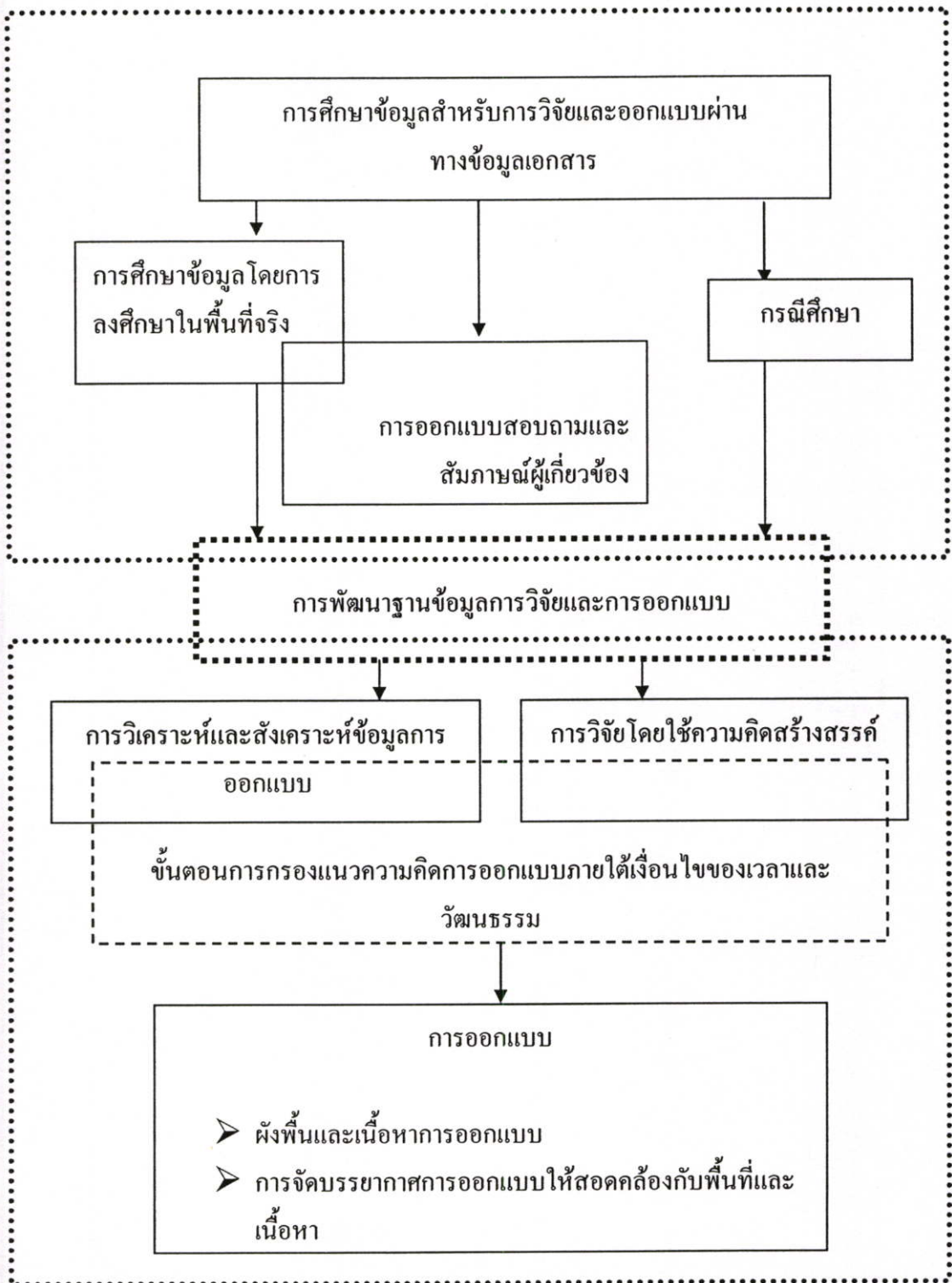
1. สามารถศึกษาและออกแบบปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติให้สอดคล้องกับลักษณะและรูปแบบอาคาร
2. สามารถศึกษาและออกแบบปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในให้แสดงออกถึงความรู้สึกทางจิตใจต่อจิตวิญญาณของสถานที่
3. สามารถศึกษาและออกแบบปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในให้อยู่ภายใต้กรอบเกณฑ์พิพิธภัณฑสถานสากล

1.9 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษารครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดนิยามศัพท์ที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่นำเสนอไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้า มีความเข้าใจที่ตรงกัน ดังนี้

1. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร หมายถึง พิพิธภัณฑสถานแห่งแรกของประเทศไทย ที่ดำเนินการโดยกรมศิลปากร ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้กล่าวถึงเฉพาะส่วนของการศึกษาวิจัยและออกแบบอาคารหมู่พระวิมานเท่านั้น
2. หมู่พระวิมาน หมายถึง พระมณฑปที่ประทับ เป็นพระวิมาน 3 หลัง สร้างตามคติโบราณที่พระราชามีพระราชมณฑป 3 หลัง สำหรับประทับใน 3 ฤดู พระวิมานสร้างเป็น 3 หลัง มีหลังคาเชื่อมถึงกันตลอด คั่นด้วยที่ว่างเป็นส่วนภายใน
3. พระราชวังบวรสถานมงคล หมายถึง ศูนย์กลางการปกครองรองมาจากพระบรมมหาราชวังเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และยังเป็นส่วนกลางของศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2428 และมีชื่อเรียกอย่างย่อว่า “วังหน้า”
4. จิตวิญญาณของสถานที่ (Sense of Place) หมายถึง ลักษณะหรือรูปแบบเฉพาะของสถานที่นั้นๆ ที่สามารถแสดงออกให้คนทั่วไปรับรู้ถึง ที่มา ความเป็นไป จวบจนถึงประวัติศาสตร์ได้อย่างชัดเจน
5. สภาพแวดล้อมภายใน หมายถึง องค์ประกอบต่างๆที่สร้างขึ้นภายในอาคาร สถานที่ เพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นๆ ได้เหมาะสม การการดำเนินชีวิต ได้แก่ พื้น ผนัง เพดาน งานระบบอาคาร ความงามและบรรยากาศที่เกิดขึ้น
6. นักท่องเที่ยว ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หมายถึง ผู้ที่เดินทางเข้ามาชมภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ

1.10 ขั้นตอนการวิจัยและการออกแบบ

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดขั้นตอนการวิจัยและการออกแบบ

บทที่ 2

กรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ มีหน้าที่ให้ความรู้และส่งเสริม กระตุ้น ประชาชนให้เกิดความเคลื่อนไหว ในด้านของความคิด ความรู้สึกที่มีต่อเรื่องราวต่างๆ ที่แสดงอยู่ ตลอดจนสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ทั้งในด้านการศึกษา ความเพลิดเพลินต่อเรื่องราวต่างๆ ที่ได้พบ ตลอดจนการสื่อสารเรื่องราวต่างๆที่มีอยู่ให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้รับรู้และเข้าใจ จนเกิดความประทับใจต่อพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

การออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งเป็นอาคารอนุรักษ์เดิม ตลอดจนมีอาคารใหม่ที่มีการก่อสร้างเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา แต่ขาดยังคงขาดเรื่องเอกภาพของกลุ่มอาคารประโชชน์ใช้สอยที่ยังไม่เหมาะสม ประกอบกับเรื่องราวที่แสดงยังคงขาดความต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางทางการปรับปรุงนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรับรู้และเข้าใจในสภาพแวดล้อมต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น ความรู้สึกของผู้ใช้อาคารทั้งจากนักท่องเที่ยวจนถึงผู้ที่ทำงานอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและความเหมาะสม การใช้พื้นที่ภายในอาคารอนุรักษ์กับประโชชน์ใช้สอยในเชิงพิพิธภัณฑ์ และความต่อเนื่องของสภาพแวดล้อมโดยรอบ

จากแนวคิดข้างต้น สามารถทราบถึงข้อมูลที่จะนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ดังนี้

- 2.1 กรอบแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์
- 2.2 กรอบแนวคิดความพึงพอใจของกลุ่มผู้ใช้อาคาร
- 2.3 กรอบแนวคิดสภาพอาคารปัจจุบัน
- 2.4 กรอบแนวคิดเนื้อหาการจัดแสดง
- 2.5 กรอบแนวคิดมาตรฐานพิพิธภัณฑ์สากล

2.1 กรอบแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

2.1.1.1 ตำแหน่งวังหน้า

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล บูรณาการทางสังคมของชุมชนโบราณในดินแดนของประเทศไทยนั้น ก่อให้เกิดชนชั้นทางสังคมขึ้น ชนชั้นที่มีอำนาจทางการเมืองมากที่สุดก็คือชนชั้นผู้ปกครอง โดยมีหัวหน้าชุมชนซึ่งจะกลายมาเป็นกษัตริย์ในระบอบที่มีการแสวงหาที่ดิน และมีประชากรมากขึ้น เมื่อมีการแย่งชิงดินแดน ทำให้อาณาเขตแผ่ขยายออกไป ดังนั้นอำนาจของกษัตริย์ที่เดิมมีอำนาจแค่ขีดจำกัดพระองค์เดียว จึงต้องมีการกระจายอำนาจของพระองค์ออกไปสู่ผู้อื่น ในระยะแรกจะมอบหมายอำนาจให้กับเชื้อพระวงศ์ เช่น น้องหรือบุตร ก็เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระ และควบคุมดินแดนของตนซึ่งอยู่ห่างจากศูนย์กลางออกไปให้ได้ผลยิ่งขึ้น

ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ก็เป็นตำแหน่งหนึ่งซึ่งกษัตริย์ทรงสถาปนาขึ้นเพื่อกระจายอำนาจให้ไปปกครองยังเมืองสำคัญ ตำแหน่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจรองจากพระมหากษัตริย์ และมีฐานะเป็นองค์รัชทายาทผู้จะขึ้นปกครองราชบัลลังก์ต่อไป แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การที่พระมหากษัตริย์จะได้ขึ้นครองราชย์ต่อไปหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับพระราชดำริของพระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสิน บางทีในต้นรัชกาลอาจทรงแต่งตั้งพระราชอนุชาเป็นพระมหากษัตริย์ แต่อาจจะพระราชทานราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสก็ได้

ในสมัยสุโขทัย ดูเหมือนว่ากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงจะประทับอยู่ที่เมืองสุโขทัยและจะให้ราชโอรสขึ้นไปดูแลเมืองศรีสัชนาลัย ในระยะแรกๆ ไม่มีหลักฐานว่าจะเรียกราชโอรสว่าพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนบานเมืองก็น่าจะดำรงตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์ไปปกครองที่เมืองศรีสัชนาลัย และในลักษณะเดียวกันเมื่อพ่อขุนบานเมืองขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ต่อจากพระราชบิดา พ่อขุนรามคำแหงพระราชอนุชาจึงดำรงตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์ครองเมืองศรีสัชนาลัย หลักฐานที่กล่าวว่ามีตำแหน่งกษัตริย์ครองเมืองศรีสัชนาลัยในสมัยสุโขทัยปรากฏในปี พ.ศ.1883 ในสมัยพญางั่วนาถม ทรงโปรดให้แต่งตั้งพญาภิไธยเป็นกษัตริย์ครองเมืองศรีสัชนาลัยและต่อมาหลังจากพญางั่วนาถมสวรรคต พญาภิไธยปราบจลาจลได้ทั้งหมด จึงขึ้นครองราชย์สมบัติมีพระนามว่า “ศรีสุริยวงศ์รามมหาราชธรรมราชาธิราช”

ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วังหน้า” มีหลักฐานว่าเริ่มใช้ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ในคราวที่สมเด็จพระนเรศวรเป็นพระมหากษัตริย์เสด็จไปครองเมืองพิษณุโลก จะเสด็จลงมาเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรที่กรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ.2127 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพของเมืองไทย ต้องเตรียมต่อสู้ศึกจากหงสาวดีที่จะมาตีเมืองไทย สมเด็จพระนเรศวรทรงกวาดต้อนผู้คนหัวเมืองฝ่ายเหนือลงมารวบรวมกันในกรุงศรีอยุธยาให้เป็นที่มั่นต่อสู้เพียงแห่งเดียว จึงเสด็จลงมาประทับอยู่ที่วังจันทร์เกษมแต่นั้น

คำว่า “วังหน้า” น่าจะมาจาก “วังฝ่ายหน้า” ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับลักษณะการจัดกระบวนรบ ซึ่งจัดเป็นทัพหลวงและทัพหน้า จึงเรียกพระมหาอุปราชว่าฝ่ายหน้า ที่ประทับของพระองค์จึงเรียกว่า “วังฝ่ายหน้า” และย่อลงมาเป็น “วังหน้า” ด้วยเหตุผลนี้จึงพบว่าในดินแดนอื่นก็มีการเรียกพระมหาอุปราชในทำนองนี้เหมือนกัน เช่น ในพม่าก็เรียกพระมหาอุปราชว่า “อินแซะมิน” ภาษาพม่า “อิน” แปลว่า “วัง” “แซะ” แปลว่า “หน้า” “มิน” แปลว่า “ผู้เป็นเจ้าของ” รวมความว่า “ผู้เป็นเจ้าของวังหน้า” นอกจากนี้เมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ เช่น เชียงใหม่ ก็เรียกอุปราชว่า “เจ้าหอหน้า” และอาจจะบังเอิญที่พระราชวังจันทร์เกษมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระราชวังหลวง ซึ่งก็คือตั้งอยู่ด้านหน้าของราชวังหลวง คำว่า “วังหน้า” จึงดูเข้ากันได้ดีและเป็นที่เข้าใจกันในความหมายของที่ตั้งมากกว่า เมื่อมีการสร้างวังที่ประทับของสมเด็จพระเอกาทศรถขึ้นที่สวนหลวงเดิมตรงบริเวณโรงทหารด้านหลังของพระราชวังหลวง จึงเรียกวังดังกล่าวว่า “วังหลัง”

ตำแหน่งวังหน้าสมัยกรุงศรีอยุธยา ตำแหน่งวังหน้าสันนิษฐานกันว่าน่าจะเรียกกันรัชสมัยพระมหาธรรมราชาธิราชในครั้งที่พรนเรศวรมหาราชทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระมหาอุปราช ดังเหตุผลที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระมหาอุปราช ก็พระเอกาทศรถในระยะแรกที่สมเด็จพระนเรศวรทรงยังคงประทับอยู่ที่วังจันทร์เกษม พระเอกาทศรถยังประทับอยู่ที่วังหลัง แต่ในพงศาวดารเก่าเรียกพระเอกาทศรถว่า “พระเจ้าฝ่ายหน้า”

สิ้นแผ่นดินของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งพระองค์ไม่มีพระราชโอรส พระราชสมบัติจึงตกแก่สมเด็จพระเอกาทศรถ

ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงมีพระราชโอรส 2 พระองค์ ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าสุทัศน์พระราชโอรสองค์ใหญ่เป็นพระมหาอุปราชประทับอยู่ ณ วังจันทร์เกษม

สมัยแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม ทรงมีพระเจ้าน้อยยาเธอ 1 พระองค์ แต่ไม่ได้ทรงสถาปนาให้เป็นพระมหาอุปราช เมื่อพระเจ้าทรงธรรมสวรรคตพระเจ้าลูกเธอก็ยังทรงพระเยาว์ ในรัชสมัยนี้จึงไม่มีตำแหน่งวังหน้าตลอดทั้งรัชกาล

แผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง ทรงตั้งพระเจ้าน้อยยาเธอเป็นพระศรีสุธรรมราชา และพระราชทานบ้านหลวงที่ตำบลข้างวัดสุทธาวาสให้เป็นวังหลัง ส่วนพระเจ้าลูกเธอก็ยังทรงพระเยาว์ประทับอยู่ในพระราชวังหลวง วังหน้าก็ว่างมาอีกรัชกาลหนึ่งและเมื่อพระเจ้าปราสาททองสวรรคต ราชสมบัติจึงเป็นของเจ้าฟ้าไชย พระราชโอรสองค์ใหญ่

เจ้าฟ้าไชย ครองราชสมบัติได้ 9 เดือน สมเด็จพระนารายณ์ซึ่งเป็นพระราชอนุชา ก็ลอบหนีออกจากพระราชวังหลวงไปคบคิดกับพระศรีสุธรรมราชา ซึ่งเป็นพระเจ้าอาชิงราชสมบัติจากเจ้าฟ้าไชย

ในสมัยพระศรีสุธรรมราชา หลังจากชิงราชสมบัติจากเจ้าฟ้าไชยแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระนารายณ์ราชภาคินัยเป็นพระมหาอุปราช เสด็จไปประทับที่วังหน้า แต่ต่อมาก็เกิดตบพุ่งกันระหว่างพระศรีสุธรรมราชากับพระนารายณ์ สมเด็จพระนารายณ์จึงได้ครองราชย์สมบัติ

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ยังประทับอยู่ที่วังหน้าอีกหลายปี สันนิษฐานว่าอาจจะเรียกวังหน้านี้ว่า “พระราชวังบวรสถานมงคล” ด้วยเหตุผลที่ว่า สมเด็จพระนารายณ์มีชัยชนะได้ราชสมบัติเพราะอาศัยวังหน้าเป็นที่มั่นก็เป็นได้ และเมื่อรู้พระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาทลง สร้างใหม่แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ จึงเสด็จไปเฉลิมพระราชมนเทียรในพระราชวังหลวง และพระองค์ก็ไม่ได้ทรงสถาปนาผู้ใดเป็นพระมหาอุปราชตลอดรัชสมัยของพระองค์ จนเมื่อพระองค์สวรรคต ราชสมบัติจึงตกแก่พระเพทราชา

สมัยพระเพทราชา ทรงสถาปนาหลวงสรศักดิ์ พระราชโอรสเป็นพระมหาอุปราช ประทับอยู่วังหน้าตามตำแหน่ง และตั้งนายจบกชสิทธิ ผู้มีความชอบช่วยให้ได้ราชสมบัติเป็นเจ้าพระองค์หนึ่ง แล้วพระราชทานวังหลังให้เป็นที่ประทับ แล้วบัญญัตินามเรียกสังกัดวังหน้าว่า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และเรียกสังกัดวังหลังว่า กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข

ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าเพชรพระองค์ใหญ่ เป็นพระมหาอุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประทับที่วังหน้าตามตำแหน่ง ในจดหมายเหตุฝรั่งกล่าวไว้ว่า ก่อนที่พระเจ้าเสือจะสวรรคต ทรงมีเรื่องขัดพระราชเหตุกับพระมหาอุปราช จึงได้พระราชทานราชสมบัติแก่พระบัณฑูรน้อย เมื่อพระเจ้าเสือสวรรคต พระบัณฑูรน้อยจึงน้อมถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระเชษฐาพระมหาอุปราช

เมื่อพระเจ้าท้ายสระครองราชสมบัติแล้ว ทรงสถาปนาพระบัณฑูรน้อยเป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลประทับที่วังหน้าตามตำแหน่ง พระเจ้าท้ายสระทรงมีพระราชโอรส 3 พระองค์ คือเจ้าฟ้านเรนทร เป็นกรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ รองลงมาคือ เจ้าฟ้าอภัยแล้วเจ้าฟ้าปรเมศวร์ สันนิษฐานว่าพระเจ้าท้ายสระทรงมีเรื่องบาดหมางกับพระราชอนุชาพระมหาอุปราช พระเจ้าท้ายสระจึงทรงมอบราชสมบัติให้แก่เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ แต่เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์เกรงพระมหาอุปราชจึงคิดที่จะมอบราชสมบัติให้กับพระเจ้าอา และออกผนวชไม่สึก เมื่อพระเจ้าท้ายสระสวรรคต ราชสมบัติจึงตกแก่เจ้าฟ้าอภัย พระราชโอรสองค์ที่สอง แต่พระมหาอุปราชไม่ทรงยอม เกิดรบกันเป็นศึกกลางเมือง ผู้ชนะคือพระมหาอุปราชและขึ้นครองราชย์ต่อมาทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ หลังจากทีพระองค์ได้ทำพระราชพิธีปราบดาภิเษกที่วังหน้าแล้ว พระองค์ก็ประทับอยู่ที่วังหน้าต่อมาอีก 14 ปี จะเสด็จไปพระราชวังหลวงเฉพาะเมื่อมีการพระราชพิธี และไม่ได้สถาปนาพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เนื่องจากทรงลังเลที่จะเลือกในระหว่างเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ กับพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ซึ่งมีความชอบไม่แย้งชิงราชสมบัติจากพระองค์ จึงโปรด

ให้ตั้งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์เป็นกรมขุนเสนาพิทักษ์ ในปีระกา พ.ศ. 2284 เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์สิ้นพระชนม์ จึงได้พระราชทานอุปราชภิเษกเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์เป็นพระมหากุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่ให้ประทับอยู่ในพระราชวังหลวงเพราะพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐประทับอยู่ที่วังหน้า แต่ในปีชวด พ.ศ. 2287 เกิดเพลิงไหม้วังหน้า พระราชมณเฑียรเสียหายเป็นอันมาก พระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐจึงเสด็จมาประทับที่พระที่นั่งบรยงค์รัตนาศน์ และเสด็จออกรับราชการที่พระที่นั่งทรงปืน ครั้นปลูกสร้างพระราชมนเฑียรที่วังหน้าใหม่เสร็จเรียบร้อย จึงโปรดให้พระมหากุปราชเสด็จไปอยู่ที่วังหน้าตามตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรมหาเสนาพิทักษ์ทรงดำรงตำแหน่งได้ 14 ปี มีความผิดต้องพระราชอาญา และทิวักคในระหว่างโทษ ตั้งแต่นั้นมาวังจันทร์เกษมก็ว่างมาจนตลอดจนถึงคราวเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า

2.1.1.2 ที่ตั้งวังหน้าสมัยรัตนโกสินทร์

ที่ตั้งและอาณาเขตของพระราชวังบวรสถานมงคล มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ด้านทิศเหนือ ติดคลองคูเมืองเดิม ตั้งแต่ป้อมพระอาทิตย์ไปจดป้อมมุกดาพิศาล ปัจจุบันคือแนวถนนทางลาดขึ้นสะพานพระปิ่นเกล้า

ด้านทิศตะวันออก ตอดถนนหน้าวัง และพื้นที่ว่างเปล่า ซึ่งต่อมาสร้างเป็นสนามวังหน้าและวังพระราชโอรส กรมพระราชวังบวรฯ ซึ่งเรียกว่าวังริมสนามวังหน้า 4 วัง ตั้งแต่ป้อมมุกดามาจดป้อมวิเชียรอาคเนย์

ด้านทิศใต้ ติดถนนพระจันทร์ตั้งแต่ป้อมวิเชียรอาคเนย์มาจดป้อมพระจันทร์

ด้านทิศตะวันตก ติดแม่น้ำเจ้าพระยา มีกำแพงพระนครเป็นกำแพงวังชั้นนอก ตั้งแต่ป้อมพระจันทร์จดป้อมพระอาทิตย์

การแบ่งเขตของพระราชวังบวรสถานมงคลตามระเบียบของพระราชวัง แบ่งเป็น 3 เขต คือ เขตพระราชฐานชั้นนอก ชั้นกลาง และชั้นใน โดยถืออาณาเขตอย่างคร่าวๆ ดังนี้

เขตพระราชฐานชั้นนอก

เขตพระราชฐานชั้นนอกของพระราชวังบวรสถานมงคล จะมีเพียง 2 ด้าน คือ

ด้านทิศเหนือ ได้แก่บริเวณจากประตูพิจิตรเจษฎา ไปยังป้อมพระอาทิตย์รวมบริเวณที่ต่อมาเป็นบริเวณวัดบวรสถานสุทธารวาส เรื่อยมาจนถึงบริเวณระหว่างประตูโอภาสพิมาน (ประตูชั้นกลาง) กับประตูอำไพพิมล (ประตูนอก)

ด้านตะวันออก เริ่มจากบริเวณตั้งแต่ประตูอำไพพิมล ป้อมมุกดาพิศาล เรื่อยมาจนถึงบริเวณระหว่างประตูมหาโกศาราช กับประตูศักคาพิไชย ลงมาจนถึงบริเวณระหว่างป้อมวิเชียรอาคเนย์ ถึงประตูพรหมทวาร

ในปัจจุบัน เขตพระราชฐานชั้นนอกนี้คือบริเวณที่ตั้งของวิทยาลัยช่างศิลป์ และนาฏศิลป์ โรงละครแห่งชาติ สโมสรข้าราชการเทศบาลกรุงเทพมหานคร และถนนหน้าโรงละครแห่งชาติ

เขตพระราชฐานชั้นกลาง

จากประดุมหาโกกราช และประดุมโสภาพิมานมายังประตูชั้นใน 5 ประตู ล้อมรอบด้วย กำแพงอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งติดต่อกันด้วยประตูพรหมพักตร์ ทางทิศตะวันออก, ประตูหิมาทางทิศเหนือ, ประตูสนธยานทางด้านใต้พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ประตูสากลวิาลัย ประตูสถานมณฑิย ซึ่งอยู่ทางพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในส่วนที่อยู่เขตพระราชฐานชั้นกลางนี้จะเป็นที่ตั้งของหมู่พระที่นั่ง ในพระราชวังบวรฯ ทั้งหมด ซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่ที่เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

เขตพระราชฐานชั้นใน

คือบริเวณตั้งแต่แนวประตูทั้ง 5 จนจดเขตพระบวรราชวังทางทิศใต้และทิศตะวันตก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงชื่อของพระที่นั่งในพระราชวังบวรสถานมงคล

นามของพระราชมนเทียรในพระราชวังบวรฯจะคล้องจองกัน นับตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จะคล้องจองกัน 5 องค์ คือ

1. พระที่นั่งพิมานคูสิตา
2. พระที่นั่งสุทธาสวรรค์
3. พระที่นั่งวสันตพิมาน
4. พระที่นั่งวายุสถานอมเรศร์
5. พระที่นั่งพรหมเมศร์รังสรรค์

นอกจากนี้ยังมีพระที่นั่งอีก 2 องค์ที่มีนามไม่คล้องกับชุดข้างบน

6. พระที่นั่งพรหมพักตร์
7. พระที่นั่งสิวโมกษ์พิมาน

ในรัชกาลที่ 3 กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสภย์ทรงปฏิสังขรณ์พระราชมนเทียรของเดิมทั่วไป แล้วทรงสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่บ้าง จึงแก้ไขระเบียบนามพระราชมนเทียรจัดใหม่เป็นชุด 7 องค์ดังนี้

1. พระที่นั่งวสันตพิมาน
2. พระที่นั่งวายุสถานอมเรศร์
3. พระที่นั่งพรหมเสศาดา
4. พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

5. พระที่นั่งพุทไธสวรรย์
6. พระที่นั่งรังสรรค์จุฬาโลก
7. พระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีการสร้างพระราชมนเทียรขึ้นอีก มีนามต่อตามกันอีกชุดหนึ่ง คือ

1. พระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก
2. พระที่นั่งเอกกลงกฏ
3. พระที่นั่งคชกรรมประเวศ
4. พระที่นั่งอิศเรศราชานุสร
5. พระที่นั่งบวรบริวัติ
6. พระที่นั่งสาโรชรัตนประพาศ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมเทพราชานุภาพทรงให้เหตุผลว่า ระหว่างนามพระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน และพระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก น่าจะมีนามของพระที่นั่งอีกองค์หนึ่งเชื่อม สอดคล้องพบว่าพระที่นั่งสนามจันทร์ มีอีกชื่อหนึ่งแต่ไม่มีใครเรียก ชื่อก็เลยหายไป และคงจะมีนามว่า “พระที่นั่งสำราญราชจรรยา”

ส่วนนามคำหนักแพทั้ง 4 องค์ ก็เป็นนามที่สัมพันธ์กันอีก 1 ชุด และไม่ได้สอดคล้องกับนามในชุดอื่นๆ คือ

1. พระที่นั่งมหารัชมังมณเฑียร
2. พระที่นั่งชลสदानทิพยอาสน์
3. พระที่นั่งประพาศคงคา
4. พระที่นั่งนันทิทัศนาริมย์

2.1.2 ประวัติของวังหน้าในสมัยรัตนโกสินทร์แบ่งตามรัชสมัย

2.1.2.1 กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (พ.ศ.2325 – 2346)

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในสมัยกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

เมื่อเจ้าพระยามหากษัตริย์ไต้ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงโปรดเกล้าสถาปนาเจ้าพระยาสุรสีห์ สมเด็จพระอนุชาธิราชขึ้นเป็นพระมหาอุปราช ทรงพระนามว่า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท และโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายราชธานีและสร้างพระราชวังหลวงใหม่มาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ในปี พ.ศ.2325 และน่าจะสร้างวังหน้าขึ้นพร้อมกันด้วย

การสร้างพระราชวังหลวงและวังหน้าในระยะแรก กำแพงพระราชวังเป็นเสาไม้ระเนียด พระราชมณเฑียรเป็นเพียงเครื่องมือไม้มาจากที่นี่ก็เพื่อจะเร่งให้ทันทำพระราชพิธีปราบคาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในปี พ.ศ.2326 ก็เริ่มสร้างพระนคร ดังพระราชพงศาวดารบรรยายว่า “ในจุลศักราช 1145 ปีเถาะ เบญจศก โปรดให้ตั้งกองสักเลกไพร่หลวงไพร่สมกำลังและเลขหัวเมืองทั้งปวง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้นใหม่บ้าง ให้ไปรื้ออิฐกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลในปีนั้น.....” และอีกประมาณ 3 ปีต่อมา พระราชวังหลวงจึงสร้างเสร็จ แต่ไม่พบว่ามีจดหมายเหตุใดที่ระบุว่าวังหน้าได้สร้างเสร็จเมื่อไร แต่มีหลักฐานแนวว่ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งที่ประทับเดิมอยู่บริเวณที่เป็นป้อมพระสุเมรุในปัจจุบัน ได้เสด็จมาเฉลิมพระราชมณเฑียรภายในเดือน 8 นурพฤษภาคม ปีชวดจัตวาศก เนื่องจากมีจดหมายเหตุปรากฏว่า ปรีกษาความชอบตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ หลานเธอ และตั้งข้าราชการทั้งหลายเมื่อเดือน 8 อุตฺราษาศก ซึ่งเหตุการณ์นี้จะต้องเกิดขึ้นหลังจากพระราชพิธีอุปราชภิเษก แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระราชวังหลวงและวังหน้าเมื่อแรกสร้างเสร็จก็เป็นเครื่องมือหมดทั้งสิ้น ยกเว้นวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สิ่งก่อสร้างที่เป็นอิฐและปูนเป็นสิ่งก่อสร้างที่หลังทั้งนั้น

การก่อสร้างพระราชวังหลวงของกรุงรัตนโกสินทร์ระยะแรกๆ นั้น ได้ถ่ายแบบมาจากตอนหน้าของพระราชวังหลวงในกรุงศรีอยุธยา - คือวัดพระศรีรัตนศาสดารามอยู่ตรงที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ หมู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยอยู่ตรงกับพระวิหารสมเด็จพระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาท ตรงกับพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ถึงศาลาลูกขุนและที่ปั้นเขตกำแพงพระราชวังชั้นกลางชั้นในก็ตรงกัน ส่วนพระราชวังบวรสถานมงคลของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น จะถ่ายแบบมาจากพระราชวังจันทร์เกษมของกรุงศรีอยุธยาหรือไม่นั้น ไม่ปรากฏ เพราะด้วยของเดิมไม่มีอะไรเหลืออยู่พอจะตรวจเทียบได้ และอาคารของพระราชวังจันทร์เกษมปัจจุบันก็เป็นอาคารที่สร้างใหม่ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในบริเวณสำคัญของพระราชวังบวรสถานมงคลในกรุงเทพฯ นั้น ได้ถ่ายแบบพระราชวังหลวงกรุงศรีอยุธยาตอนข้างหลังมาสร้าง จะเห็นได้จากสระน้ำสี่เหลี่ยมตรงกลาง ได้ถ่ายแบบสระพระที่นั่งบรมยงค์รัตนาศน์มาสร้าง และพระที่นั่งสิริโมกข์พิมาน สร้างเป็นพระที่นั่งโถงสำหรับเป็นท้องพระโรงซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของสระก็อยู่ตรงกับตำแหน่งของพระที่นั่งทรงปืนในพระราชวังหลวงที่กรุงศรีอยุธยา และในจดหมายเหตุเก่าบ้างก็เรียกพระที่นั่งทรงธรรมแต่ถึงอย่างไรก็ตามพระราชวังบวรสถานมงคลก็ยังคงแบ่งเป็นชั้นใน ชั้นกลางและชั้นนอก

บริเวณเกาะกลางสระ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทโปรดฯ ให้สร้างพระวิมานถวายเป็นพุทธบูชา ให้ชื่อว่า “พระพิมานคูลิตา” พระวิมานองค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทันทอดพระเนตรเห็นและทรงพรรณนาไว้ว่า ตัวพระวิมานกลางที่เป็นหอพระหลังคามุงคีนุก ผากระดานข้างนอกประกอบเป็นลายทรงข้าววิมณฑ์ ปิดทองประดับกระจก ข้างในเขียนลาย

รตนามีราชวัตรฉัตรรูปอย่างฉัตรเบญจรงค์ (ปีกบายรอบ) เป็นเครื่องปิดทองประดับกระจกทั้งสิ้น นอกจากพระวิมานออกมามีพระระเบียง ฝาข้างในเขียนเรื่องปฐมสมโพธิและเรื่องรามเกียรติ์ “งามนักหนา” ข้างนอกมีลายประกอบปิดทองประดับกระจก เสาและหูข้างพนักข้างในก็ล้วนลาย สลักปิดทองประดับกระจกมีสะพานพนักสลักปิดทองเป็นทางข้ามสระเข้าไปทั้งสี่ทิศ

พระราชมนเทียรของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทที่ทรงสร้างเป็นที่ประทับ ในชั้นแรก มีลักษณะเป็นอย่างไร และอยู่บริเวณราวปีระกา จุลศักราช 1151 พุทธศักราช 2332 จึงสร้างเป็นตึก เป็นพระวิมาน 3 หลังเรียงกัน แต่ละหลังสร้างห่างกันมีชานาคันกลางตัวพระวิมาน 3 หลังทำเป็นสองชั้น ดังนี้

1. พระที่นั่งวสันตพิมาน อยู่ด้านใต้
2. พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ อยู่ตรงกลาง
3. พระที่นั่งพรหมเมศร์รังสรรค์ อยู่ด้านเหนือ

ชานาระหว่างพระวิมาน ข้างหนึ่งมีตึกห้องทรง อีกข้างหนึ่งมีตึกที่ลงพระบังคน สร้างแยกกันข้างละหลัง ต่อพระวิมานออกมาทั้งข้างหน้าข้างหลัง สร้างพระราชมนเทียรชั้นเดียว เป็นหลังขวางตลอดแนวพระวิมานทั้งสองด้านที่พระที่นั่งวายุสถานอมเรศสร้างต่อเป็นมุขผ่านหลัง ขวางทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ปลายมุขด้านหน้ามีพระที่นั่งบุษบกมาลาเป็นที่เสด็จออกแขกเมือง มุขนี้เรียกท้องพระโรงหน้า มีนามว่า พระที่นั่งพรหมพักตร์ มุขหลังพระวิมานเรียก ท้องพระโรงหลัง และมีปราสาททองสร้างไว้ที่มุขหลังหนึ่งเป็นที่ทรงพระพักตร์ พันชานาออกมามีทิมคด บังหน้ามุข ท้องพระโรงทั้งสามด้าน

ในปีมะแม พ.ศ.2330 กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ และได้อัญเชิญพระพุทธรูปสิงห์มาด้วย และโปรดให้สร้างพระวิมาน มีนามว่า “พระที่นั่งสุทธาสวรรย์” ถวายเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสิงห์ โดยประดิษฐานไว้บนปราสาทปรางค์ 5 ยอด ฝาผนังของพระที่นั่งองค์นี้เขียนรูปเทพชุมนุมอยู่แนวนอน และเขียนเรื่องปฐมสมโพธิที่ผนังระหว่างพระแกล พระที่นั่งสุทธาสวรรย์นี้ยังใช้เป็นที่สำหรับการพระราชพิธีตรุษสารทและโสกันต์ลูกเรือด้วย

นอกจากนี้ยังมีตำหนักอีกหมู่หนึ่งสร้างเป็นตึกยกหลังคาสองชั้นคล้ายพระวิมาน เป็นที่ประทับของเจ้ารองจา อัครชายาในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท และเป็นพระมารดาของเจ้าฟ้าพิศุทธอง

บริเวณด้านเหนือของพระราชวังบวรสถานมงคล (บริเวณที่ต่อมากลายเป็นวัดบวรสถานสุทธาวาส) เดิมนี้เป็นสวนประพาสของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท มีตำหนักซึ่งทรงสร้าง 1 หลัง ต่อมาทรงพระราชอุทิศให้เป็นบริเวณที่หลวงชีเจ้าศกล เรียกกันว่า “วัดหลวงชี” ภายนอกกำแพงพระราชวังบวรสถานมงคลด้านใต้และด้านตะวันออกเดิมมีคูน้ำไม่ลึกและกว้างสักเท่าไรนัก พันคูออกมามีถนนรอบวัง ด้านตะวันออกเป็นแม่น้ำ กำแพงพระราชวังจึงใช้กำแพงพระนคร

นอกจากนี้ยังมีถนนในแนวเหนือใต้อีก 3 สาย คือ สายริมกำแพงพระนครด้านใน
 สายหนึ่ง ถนนสายกลางคือบริเวณแนวถนนหน้าพระธาตุสายหนึ่งซึ่งเป็นทางเสด็จลงมาพระราชวังหลวง
 ถนนสายตะวันตก ต่อจากถนนสนามชัยตรงไปหาสะพานเสี้ยวซึ่งเป็นสะพานข้างวังหน้าอีกสะพานหนึ่ง
 ทางด้านตะวันออกของวังหน้าถัดจากถนนไป เป็นวังของลูกเธอ 4 วัง คือวัง
 พระองค์เจ้าลำดวน วังพระองค์เจ้าอินทปัด วังพระองค์เจ้าอสูณี วังพระองค์เจ้าข้าง เรียงลำดับ
 จากทิศใต้ไปทิศเหนือ ทางทิศเหนือถัดจากถนนออกไปติดกับคลองคูเมืองเดิม เป็นโรงไหม และ
 โรงช่าง

ป้อมรอบพระราชวังบวรสถานมงคลที่สร้างในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีจำนวน 10 ป้อมด้วยกัน ป้อมที่มุมวังทั้ง 4 เป็นรูปแปดเหลี่ยม
 หลังคากระโจม นอกนั้นทำเป็นรูปหอรบ ประตูกว้างทางด้านทิศตะวันตกทำเป็นรูปยอดปราสาท
 เรียกประตูฉนวน (วังหน้า) ที่ทำพระฉนวนมีตำหนักแพ ถัดลงมาทางใต้ของท่าพระฉนวนเป็น
 โรงเรือและศรีสำราญ ซึ่งจะมีอุโมงค์ต่อเชื่อมออกมาจากในวัง ถัดจากอุโมงค์ลงมาทางใต้เป็นโรง
 วิเศษจนสุดเขตของพระราชวัง ถัดขึ้นไปทางเหนือตำหนักแพเป็นโรงฝ้าย และทำตำรวจแล้วมี
 โรงช่างอยู่ริมน้ำ 1 หลัง ต่อจากโรงช่างถึงประตูข้างวังหน้าด้านเหนือของประตูทำช่างเป็นบ้าน
 ข้าราชการ ไปจนถึงปากคลองคูเมืองเดิม เหนือคลองคูเมืองเดิมขึ้นไปทางริมด้านนอกกำแพงเมือง
 เป็นบ้านรับรองแขกเมืองและบ้านขุนนาง ตอนในกำแพงเป็นบ้านเสนาบดีวังหน้าและบริเวณหน้า
 วัดชัยชนะสงครามเป็นคูวังหน้า

ในเขตพระราชฐานชั้นนอกยังมีศาลาลูกขุน เป็นสถานที่ทำการของฝ่ายมหาดไทย
 หลังหนึ่ง และกลาโหมหลังอยู่ตรงเหนือประตูมหาโกศราชขึ้นไป ใกล้กับมุมกำแพงวังฝ่ายตะวันออก
 ศาลาลูกขุนสองหลังนี้สร้างยาวไปตามทิศตะวันออกทั้งคู่ ตัวอาคารทำเป็นเครื่องไม้หลังคามุงกระเบื้อง
 มีช่อฟ้าระยระกายสีแสด นอกจากนี้ยังมีศาลาสารบาญชีสำหรับสัสดี สร้างเป็นเครื่องไม้

ส่วนในเขตพระราชฐานชั้นกลางยังมีสิ่งก่อสร้างที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
 ทรงสร้างไว้อีก คือ เขาก่อ สร้างเพื่อเป็นฐานรองหอแก้ว คือ ศาลพระภูมิของพระบวรราชวัง
 และเขาแก้ว ซึ่งในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงกรมพระราชวัง
 บวรมหาสุรสิงหนาททรงสร้างเขาไกรลาส บนยอดเขามีบุษบกสำหรับเป็นที่ลูกเธอสงระเวลาโสกันต์
 แต่ไม่ทราบว่ายู่ที่ใดแน่

สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น กรมพระราชวังบวรมหา
 สุรสิงหนาททรงสร้างอย่างประณีตบรรจงทุกๆ อย่างด้วยตั้งพระราชหฤทัยว่า เมื่อสมเด็จพระเชษฐาธิราช
 เสด็จสวรรคตถึงเวลาที่พระองค์ขึ้นเสวยราชสมบัติจะทรงประทับอยู่ที่วังหน้าไม่ย้ายไปไหน แต่
 พระองค์ก็สวรรคตก่อนสมเด็จพระเชษฐาธิราช บรรดาขุนนางและเจ้านายของวังหน้าได้โอนเข้าไป
 ไปสังกัดวังหลวง

หลังจากที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จสวรรคต พระราชวังบวรสถานมงคลได้ถูกปล่อยให้ทิ้งร้างมาตลอดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงแม้ว่าพระองค์จะพระราชทานอุปราชภิเษกแก่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรแล้วก็ตาม ก็ยังโปรดให้พระมหาอุปราชประทับอยู่ที่พระราชวังเดิมทางทิศใต้ของวัดอรุณราชวราราม

2.1.2.2 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (พ.ศ.2350 – 2352)

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หลังจากที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีอุปราชภิเษกสถาปนาพระเกี้ยวยศสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ขณะมีพระชนมายุได้ 40 พรรษา แต่ให้คงเสด็จประทับอยู่ที่พระราชวังเดิมมิให้ประทับ ณ พระราชวังบวรสถานมงคล ด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทได้กราบทูลไว้แต่เมื่อประจวบหน้ากว่าขอให้ลูกเธอได้อาศัยอยู่ในพระราชวังบวรฯ ต่อไป ทั้งทรงพระราชดำริเห็นว่า พระองค์ก็ทรงพระชรามากอยู่แล้ว ไม่ช้านานเท่าใด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็จะได้เสวยราชสมบัติ การย้ายวังควรไว้อายเมื่อเสด็จเข้ามาประทับในพระราชบรมมหาราชวังทีเดียว

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 7 กันยายน พ.ศ.2352 เวลา 03.28 นาฬิกา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ดำรงพระยศเป็นมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลได้ 3 ปี พระชนมพรรษาได้ 43 พรรษา จึงได้เสวยราชสมบัติ และทรงสถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าเสนาณรงค์ ขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลสืบไป

2.1.2.3 กรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์ (พ.ศ.2352 – 2360)

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในสมัยกรมพระราชวังมหาเสนาณรงค์

กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คือ กรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์ อุปราชภิเษกเมื่อชนมายุได้ 36 พรรษา ทรงประทับอยู่ ณ พระราชวังบวรสถานมงคล

ในช่วงสมัยของกรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์ ไม่ได้ทรงสถาปนาสิ่งใดในวังหน้าเพิ่มเติมเลย มีเพียงแต่ซ่อมแซมพระราชมนเทียรบ้างเล็กน้อย และได้ทรงแก้ไขเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

- ทรงให้รื้อพระพินาศคฤหาสน์ทั้งพระวิมานและพระระเบียงที่สร้างไว้กลางสระน้ำ ซึ่งชำรุด และสะพานข้ามทั้ง 4 สะพาน ทำเป็นสวนประพาส เลี้ยงนกเลี้ยงปลา ไม้ที่ได้จากการรื้อที่ยังใช้ได้นำไปสร้างวัดชนะสงคราม

- ย้ายปราสาทปรางค์ 5 ยอดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์และตั้งพระที่นั่งเสวตฉัตรแทน สำหรับเป็นที่เสด็จออกแขกเมืองและพระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนา

- ย้ายปราสาททองที่มุมหลังพระวิมาน ซึ่งเคยเป็นที่ทรงพระพักตร์ของกรมพระราชวังมหาสุรสิงหนาท

- รื้อเขาไกรลาสยอดบุษบกซึ่งสร้างไว้เป็นที่ทรงลูกเขวในพระราชพิธีโสกันต์

- เขาศาลพระภูมิ ข้างพระราชมนเทียรทางด้านเหนือ รื้อกำแพงแก้วรอบบริเวณแล้วปลูกโรงละครขึ้นแทน

- บริเวณวัดหลวงชี โปรดให้รื้อกุฏิซึ่งเก่าชำรุดทรุดโทรม ทำเป็นสวนเลี้ยงกระต่าย

กรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์ เสด็จสวรรคตเมื่อวันพุธเดือน 8 อุตฺราษาม ขึ้น 3 ค่ำ (วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2360) เวลาเช้า 5 โมงเศษ (11 นาฬิกา) ณ พระที่นั่งวายุสถานอมเรศร์ พระชนมายุได้ 44 พรรษา ตำแหน่งวังหน้าจึงว่างมาตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

2.1.2.4 กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ (พ.ศ.2367 – 2375)

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในสมัยกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์

กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 คือ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลง สถาปนาต่างๆ ภายในพระราชวังบวรสถานมงคลหลายอย่าง ดังนี้

ซ่อมแซมพระวิมานทั้ง 3 หลัง รวมทั้งเครื่องบนซึ่งทรุดโทรมมาก ต่อมาหลังตรงพระที่นั่งวายุสถานอมเรศร์ (องค์กลาง) ออกไปเป็นท้องพระโรง ขนานนามว่า พระที่นั่งปฤษญาติภิมุข และดัดแปลงมุขหน้าของเดิมเป็นมุขกระสัน ขนานนามว่า พระที่นั่งพิมุขมณเฑียรในคราวนี้เองน่าจะมีการเรียกชื่อหมู่พระราชมนเทียรชั้นเดียวหลังขวางตลอดแนวพระวิมานทั้งสองด้านใหม่ดังนี้

มุขด้านตะวันออกเฉียงเหนือ เรียก พระที่นั่งบูรพาภิมุข

มุขด้านตะวันออกเฉียงใต้ เรียก พระที่นั่งทักษิณาภิมุข

มุขด้านตะวันตกเฉียงใต้ เรียก พระที่นั่งปัจฉิมาภิมุข

มุขด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เรียก พระที่นั่งอุตฺราภิมุข

ดัดแปลงมุขด้านหน้าทั้งพระที่นั่งบูรพาภิรมย์และทักษิณภิรมย์เป็นที่ประทับ การแก้ไขทำโดยยกพื้นขึ้นตามยาวตลอดด้านข้างตะวันออกจนกลางห้อง แล้วกั้นฝาเพ็ชรมเป็นห้องที่ประทับ ยกพื้นและสร้างที่สรงใหม่ในพระที่นั่งทักษิณภิรมย์ทำห้องพระบังคนในพระที่นั่งบูรพาภิรมย์

รื้อทิมมawangศ์ด้านตะวันออก แล้วสร้างพระที่นั่งเป็นท้องพระโรงต่อจากมุขเดิมแล้วเอาพระที่นั่งบุษบกมาลาที่อยู่มุขเด็จมาเป็นประธานท้องพระโรงใหม่นี้ ด้านหน้าต่อมาถึงพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ชานานนามว่า พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย และเปลี่ยนชื่อพระที่นั่งพรหมเศรษฐ์เป็นพระที่นั่งพรหมเศรษฐา เพื่อให้ชื่อได้สัมพันธ์กับพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

สองข้างมุขกระสันที่ต่อจากท้องพระโรงใหม่ สร้างหอพระรูปหลังคาเป็นทรงเก๋งจีน หอหลังเหนือไว้เก็บพระอัฐิ หอหลังใต้ไว้ประดิษฐานพระพุทธรูป

ซ่อมเครื่องบนพระที่นั่งสุทธาสวรรย์ ยกพื้นสูง เชิงผนังด้านนอกทำเป็นฐานปัทม์ เปลี่ยนหลังคาพาไลของเดิมต่อเป็นเฉลียงเสาดอกรอบ ใ้ผนังข้างบนเป็นคอสองรอบ และซุ้มพระแกลซึ่งแต่เดิมไม่มีก็ให้ทำซุ้มพระแกลใหม่อย่างที่เห็นในปัจจุบัน แต่กรอบและบานพระแกลรวมทั้งทวยที่รับชายหลังคาก็ใช้ของที่มีมาแต่เดิม และเปลี่ยนนพระที่นั่งสุทธาสวรรย์เป็น “พระที่นั่งพุทไธสวรรย์”

รื้อพระที่นั่งศิวิโมกษ์พิมานและสร้างใหม่ ขยายให้ใหญ่โตขึ้นเป็นพระที่นั่งโถงมีฝาแต่ด้านใต้กับด้านตะวันตก เพราะเป็นเขตต่อกับฝ่ายใน

ที่กลางสระซึ่งเคยเป็นพระที่นั่งพิมานดุสิตา และได้กลายเป็นสวนเลี้ยงปลาเลี้ยงนกนั้น กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพลย์ ทรงสร้างพระที่นั่งรังสรรค์จุฬาโลก เป็นพระที่นั่งประกอบด้วยเครื่องไม้

โปรดให้สร้างวัดบวรสถานสุทธาวาส เรียกกันทั่วไปว่า “วัดพระแก้ววังหน้า” ในชั้นแรกจะทรงสร้างเป็นอาคารยอดปราสาท แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึงมีรับสั่งห้ามไปว่าในพระราชวังบวรสถานมงคล ไม่มีธรรมเนียมที่จะมีปราสาท กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพลย์จึงโปรดให้แก้เป็นหลังคาจตุรมุข

ในวัดบวรสถานสุทธาวาส ทางทิศตะวันตกให้สร้างเก๋ง หลังคาทรงจีน เรียกว่า หอพระมณเฑียรธรรมใช้เป็นที่ไว้พระอัฐิเจ้านายฝ่ายพระราชวังบวรฯ อย่างหอพระนากในพระราชวังหลวง

กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพลย์ สวรรคตเมื่อ วันอังคาร เดือน 6 ขึ้น 2 ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช 1194 (วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2375) พระชนมายุได้ 48 พรรษา หลังจากนั้นวังหน้าก็ว่างมาอีก 18 ปี

2.1.2.5 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394 – 2408)

กรมพระบวรสถานมงคล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้าจุฑามณี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เป็นพระมหาอุปราชแต่ให้มีพระเกียรติยศเทียบเท่าพระเจ้าแผ่นดิน พระราชทานพระนามแบบพระเจ้าแผ่นดินว่า “สมเด็จพระปวเรนทราเมศมหิศเรศรังสรรค์พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวบรรพชาภิเษก พระชนมายุได้ 43 พรรษา เสด็จประทับที่พระราชวัง ซึ่งกำลังทรุดโทรมไปทั่วทั้งวัง พระองค์ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์พระบวรราชวังเป็นส่วนใหญ่ อาคารที่ยังคงเหลือในปัจจุบันก็เป็นสิ่งที่บูรณะปฏิสังขรณ์แล้ว หรือสถาปนาขึ้นใหม่ในสมัยของพระองค์ เครื่องเฉลิมพระเกียรติโคทัมโบในพระราชวังหลวงก็โปรดให้สร้างในวังหน้า ดังนี้

ทรงสร้างปราสาทองค์แรกในบวรราชวังชื่อว่า “พระที่นั่งคชกรรมประเวศ” บริเวณด้านหน้ามุขพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ขนาดลักษณะคล้ายกับพระที่นั่งอภรณ์พิโมกษ์ในพระบรมมหาราชวัง เป็นพระที่นั่งมีเกยสำหรับขึ้นทรงช้าง

บนมุขกำแพงแก้วหน้าพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย มุมข้างใต้และมุมข้างเหนือสร้างพระที่นั่งโถง มีเกยสำหรับทรงพระราชยานทั้งสองพระองค์นามว่า “พระที่นั่งมิ่งมงคลภิเษก และพระที่นั่งเอกอลงกฎ” สร้างตามแบบพระที่นั่งคูสตาภิรมย์ในพระราชวังหลวง

ในซาลาข้างท้องพระโรง สร้างพระที่นั่งโถง 1 องค์ เหมือนอย่างพระที่นั่งสนามจันทร์ และเรียกว่าพระที่นั่งสนามจันทร์เหมือนในพระราชวังหลวง

สร้างพลับพลาสูงบนกำแพงพระบวรราชวังด้านตะวันออกองค์หนึ่ง เพื่อเป็นที่ทอดพระเนตรฝึกซ้อมทหาร สร้างตามแบบพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ในพระราชวังหลวง แต่เป็นพลับพลาโถง เสาไม้ หลังคาไม่มียอด

ทรงดัดแปลงพระที่นั่งรังสรรค์จุฬาโลก ซึ่งเป็นพระที่นั่งกลางสระ เป็นเก๋งจีนลักษณะเป็นตรีมุข พื้นชั้นเดียว

เจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติสร้างพระตำหนักน้ำที่ทำตำหนักแพหมู่หนึ่งเป็นเครื่องไม้แบบพระที่นั่งที่ตำราขจรคิษฐ์เมื่อในรัชกาลที่ 4 ขนานนามว่า พระที่นั่งมหรรมพพิมาน พระที่นั่งชลสถานทิพอาสน์ พระที่นั่งประพาสคงคา พระที่นั่งนันทิศราภิรมย์

- สร้างประตูพระบวรราชวังชั้นกลาง ชื่อ ประตูมหาโกศราช
- สร้างโรงช้างคั่น ม้าคั่น ตามแบบพระราชวังหลวง

- ทรงปฏิสังขรณ์อาคารที่ชำรุดทรุดโทรม เช่น ทิมดาบเขื่อนเพชร โรงช้าง โรงม้า ศาลาลูกขุน เป็นต้น

- ป้อมประตูที่ทรุดโทรมเพราะเดิมเป็นเครื่องไม้ ทรงสร้างใหม่ก่ออิฐถือปูนเป็นส่วนใหญ่

- ซ่อมตำหนักข้างในทั้งหมด

- ขยายเขตพระราชมนเทียรชั้นในทางด้านเหนือ เดิมมีขอบเขตอยู่ตรงประตูสุดา ยุรยาตราทางตะวันออก ให้ขยายขึ้นไปทางด้านเหนือ

- สร้างวังใหม่ 1 องค์ ริมคลองคูเมืองเดิมข้างฝั่งเหนือ แต่ไม่เสร็จ จึงไม่ได้เสด็จมาประทับ และได้โปรดให้สร้างวัง พระราชทานให้เป็นวังกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์ใหญ่

- สร้างโรงกลั่นพระประทีป

- พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายตำหนักแดงมาไว้ใน พระบวรราชวัง

หรือโรงละครที่กรมพระราชวังขวรมหาเสนาอนุรักษ์ทรงสร้าง แล้วสร้างพระราชมนเทียร เป็นแก่งเงินขึ้นอีก 1 องค์ ต่อมาเมื่อแล้วไปปลูกที่วังใหม่ ส่วนบริเวณเดิมนั้นแต่ก่อนไปทางทิศ ตะวันออกหน่อยหนึ่ง โปรดให้สร้างพระที่นั่งอิศเรศราชานุสร เป็นตึก 9 ห้องแบบฝรั่ง พื้น 2 ชั้น รูปสี่เหลี่ยมรี มีบันไดทำเป็นมุขขึ้นจากภายนอก ด้านหน้ามีเฉลียงโถง 7 ห้อง ข้างในประธาน ตอนกลาง 3 ช่องกันเป็นห้องสวย ห้องต่อมาข้างใต้ 2 ช่องเป็นพระบรรทมมีฝาเพี้ยมกระงกกัน ขวางอีก 1 ชั้น ต่อมาถึงที่สุดด้านใต้เป็นห้องเล็กยาวตลอดในพระประธานเป็นห้องแต่งพระองค์ ต่อห้องรับแขกไปถึงห้องยาวข้างด้านทิศเหนือ ชั้นล่างเป็นส่วนของผู้พนักงาน พระที่นั่งองค์นี้เองเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวจนเสด็จสวรรคต

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาวิชาการทหารแบบยุโรป และโปรดวิชาต่อเรือ ทรงโปรดวิชาการทหารทั้งทหารบกและทหารเรือ ครั้นเสด็จเฉลิมพระยศ บวรราชาภิเษกแล้วก็ทรงจัดตั้งทหารวังหน้าขึ้นทั้งทหารบกและทหารเรือ ส่งสมอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ใช้ในการทหารมากมาย จึงต้องสร้างสถานที่เพิ่มเติมขึ้น เช่น โรงปืนใหญ่ โรงทหาร คลังสรรพายุทธ และตึกคิน

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้พระวิสุตรวารี (มลิ) สร้างพระที่นั่ง ถวายตรงหน้าพระที่นั่งอิศเรศราชานุสร แต่สร้างเสร็จไม่ทัน พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ สวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างต่อจนเสร็จพระราชทานนามว่า “พระที่นั่งบวรบริวัติ” เพื่อเป็นที่ประทับเวลาที่เสด็จไปอยู่พระบวรราชวัง ลักษณะเป็นแก่งเงินยาว 5 ห้อง 2 ชั้น แต่พระที่นั่งองค์นี้ตอนบ่ายจะร้อนเพราะถูกแดดมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกขึ้นอีก 1 หลัง ต่อออกไปทางทิศเหนือชิดกำแพงวัง หันหน้ามาข้างใต้ แต่ก็ไม่เสร็จจนสิ้นรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริจะให้เชิญพระพุทธรูปศิหิงค์ไปประดิษฐานเป็นประธานในวัด

พระศรีรัตนศาสดารามในพระราชวังหลวง โปรดให้ก่อสร้างซุกซีที่จะตั้งบุษบกกลางพระอุโบสถ และเขียนเรื่องตำนานพระพุทธรูปศิหิงค์ที่ฝาผนัง แต่ก็ทำไม่สำเร็จจนถึงรัชกาลที่ 4 จึงไม่ได้เชิญพระพุทธรูปศิหิงค์มาประดิษฐาน

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตเมื่อวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรม 6 ค่ำ (วันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2408) หลังจากนั้นอีก 3 ปี คือ ปีมะโรง จุลศักราช 1230 พ.ศ.2411 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต

2.1.2.6 กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ (พ.ศ.2411 – 2428)

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในสมัยกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งก่อสร้างภายในวังหน้าในสมัยนี้ มีดังนี้ ทรงริ่อย่างใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวสร้างพระราชทานให้ และสร้างใหม่ทั้งหมด กลายเป็นตึกแบบฝรั่ง มีเขื่อนเพชรรอบวัง และทำทางถนนมีสะพานข้ามคลองให้ข้ามมาถึงพระราชวังบวร แต่ก็สร้างค้างเอาไว้ ในที่สุดจึงประทานให้เป็นวังลูกเธอพระองค์เจ้าวิไลยวิลาศ พระองค์เจ้าไชยรัตนวโรภาส แบ่งกันองค์ละครึ่ง

สร้างพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างไว้จนเสร็จ ลักษณะเป็นตึกขนาดย่อม 2 ชั้น ยาว 5 ห้อง ทำอย่างฝรั่ง มีเฉลียงโถงด้านหน้า และขนานนามว่า พระที่นั่งสาโรชรัตนประพาส และพระองค์ก็ประทับที่พระที่นั่งพระองค์นี้ นอกจากนี้กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญยังต่อศาลาโถงเครื่องไม้ชั้นเดียวออกมาข้างหน้า ข้างศาลาทำสวนปลูกไม้ดอกและมีน้ำพุ อ่างเตี้ยปลา มีกำแพงกั้นบริเวณพระที่นั่งสาโรชรัตนประพาสจากพระที่นั่งบวรบริวัติ จัดเป็นที่รโหฐาน

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญเสด็จทิวงคตเมื่อวันศุกร์ เดือน 9 แรม 3 ค่ำ ปีระกา จุลศักราช 1247 (วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2428) พระชนมายุได้ 48 พรรษา หลังจากนั้นตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลก็ว่าง จนถึงปีจอ จุลศักราช 1248 พ.ศ.2429 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็นมกุฎราชกุมารอย่างสมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า ตามราชประเพณีเดิม ทรงมีพระราชกฤษฎีกายกเลิกตำแหน่งพระมหาอุปราชฝ่ายหน้านับตั้งแต่นั้นมา และทรงดัดแปลงพื้นที่ในวังหน้า ดังนี้

- จัดที่ในเขตวังชั้นนอกเป็นโรงพยาบาลพระองค์
- เขตวังชั้นกลางที่พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พระที่นั่งพุทไธสวรรย์และพระที่นั่งสิริโมกข์

พินาน โปรดให้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน

- เขตวังชั้นในให้ยังคงรักษาเป็นพระราชวังอยู่อย่างเดิม ทรงมอบหมายให้พระองค์เจ้าดวงประภา พระราชธิดาพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสำเร็จราชการฝ่ายใน โดยโปรดให้เสด็จขึ้นมาประทับที่นั่นสาโรชรัตนประพาส

หลายปีต่อมา วังหน้าชำรุดทรุดโทรมลง แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า สถานที่ต่างๆ ในวังหน้าที่ไม่เป็นสิ่งสำคัญจะบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นอีกก็ไม่มีประโยชน์ สิ่งใดที่สำคัญก็ให้รักษาไว้ จึงโปรดให้รื้อป้อมปราการสถานที่ต่างๆ ส่วนเขตวังชั้นนอกด้านตะวันออกให้ทำเป็นท้องสนามหลวง คงไว้แต่พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารวาส แล้วจึงโปรดให้สร้างตึกขึ้นในสนามข้างด้านเหนือ 3 หลัง เป็นที่ว่าการกระทรวงธรรมการ

- รื้อน้ำด้านตะวันตกโปรดให้รื้อสถานที่ของเดิม สร้างโรงทหารราบที่ 11 ขึ้นมาใหม่
- โปรดให้กันค้ำหนักด้านใต้ออกเป็นข้างหน้าต่อนหนึ่ง ให้จัดเป็นคลังเครื่องสรรพาวุธ
- ทำประตูตรงมุมถนนพระจันทร์ขึ้นใหม่และรื้อเขื่อนเพ็ชรเดิมก่อให้กำแพงโบเสมาเหมือนกำแพงเดิม

- รื้อพระที่นั่งคชกรรมประเวศ

พ.ศ.2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้แต่งพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารวาสเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพเวลาสมโภชและทรงบำเพ็ญพระราชกุศลแทนพระเมรุใหญ่ ท้องสนามหลวงปลูกพระเมรุใหม่ที่พระราชทานเพลิงต่อออกมาข้างเหนือ และเปลี่ยนนามเรียกว่า “พระเมรุพิมาน” โปรดให้ทำการพระศพสมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศ ต่อมาทำงานพระศพอีก 2 งานในปีเดียวกัน คือ งานพระศพของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และงานพระศพของสมเด็จพระมาตามโหยิกาเธอกรมพระยาสุดาร์ตนาธิราชประยูร กับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์อีกงานหนึ่ง

2.1.3 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

หลังรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อพระองค์เจ้าสุทธาสวรรค์สิ้นพระชนม์ โปรดให้พระองค์เจ้าวงจันทร์ทรงสำเร็จราชการฝ่ายในวังหน้าแทน จนปีมะโรง พ.ศ.2459 พระองค์เจ้าวงจันทร์สิ้นพระชนม์ เจ้านายวังหน้าที่เหลือเสด็จลงไปอยู่พระราชวังหลวง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าพระราชมนเทียรในพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิกรมพระราชวังบวรฯ แต่ก่อนมา ชำรุดทรุดโทรมมากจึงโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระอัฐิกรมพระราชวังบวรฯ ทั้ง 4 พระองค์ มาประดิษฐานที่วิหารพระธาตุในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2560 ใน พ.ศ.2468 ให้กระทรวงกลาโหมดูแลรักษาวังหน้าต่อไป

ในปี พ.ศ.2468 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานมณฑลในพระราชวังบวรฯ ทั้งหมดให้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ขึ้นอยู่กับราชบัณฑิตยสภา ในแผนกโบราณคดี มีหน้าที่จัดการพิพิธภัณฑสถานและตรวจรักษาโบราณวัตถุสถาน จัดให้พระที่นั่งศิวโมกข์พิมานเป็นที่รวบรวมและจัดแสดงศิลาจารึกสมุดไทย คัมภีร์ใบลาน ตำรับตำราโบราณ ให้ชื่อว่าหอพระสมุดวชิรญาณ

พ.ศ.2476 รัฐบาลไทยได้จัดตั้งกรมศิลปากรขึ้น พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร จึงเปลี่ยนมาสังกัด กองโบราณคดีกรมศิลปากรและประกาศตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ.2477

พ.ศ.2477 มีพระราชบัญญัติให้โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินในเขตพระราชวังบวรฯ ตรงที่เคยเป็นบริเวณโรงทหาร ร.พัน 4 ร.พัน 5 และบริเวณคลังแสง ตำบลท่าพระจันทร์ เนื้อที่ประมาณ 11,599 ตารางเมตร ให้แก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในปี พ.ศ.2475 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้รับที่ดินเพิ่มเติมอีก รวมเป็นเนื้อที่ทั้งหมด 40,128 ตารางเมตร หรือประมาณ 25 ไร่ เพื่อขยายกิจการของมหาวิทยาลัย โดยเปิดสอนวิชาต่างๆ มาจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ.2505 กรมศิลปากรได้รับงบประมาณให้ก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเพิ่มขึ้น 2 หลัง ทางด้านทิศเหนือ และทิศใต้ของหมู่พระที่นั่งเดิม จึงต้องรื้อพระที่นั่งบวรบริวัติและอาคารอื่นๆ ที่ผู้พังออก รวมทั้งย้ายคาน้ำกดแข็งขึ้นมาอยู่หลังพระที่นั่งศิวโมกข์พิมานดังที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้

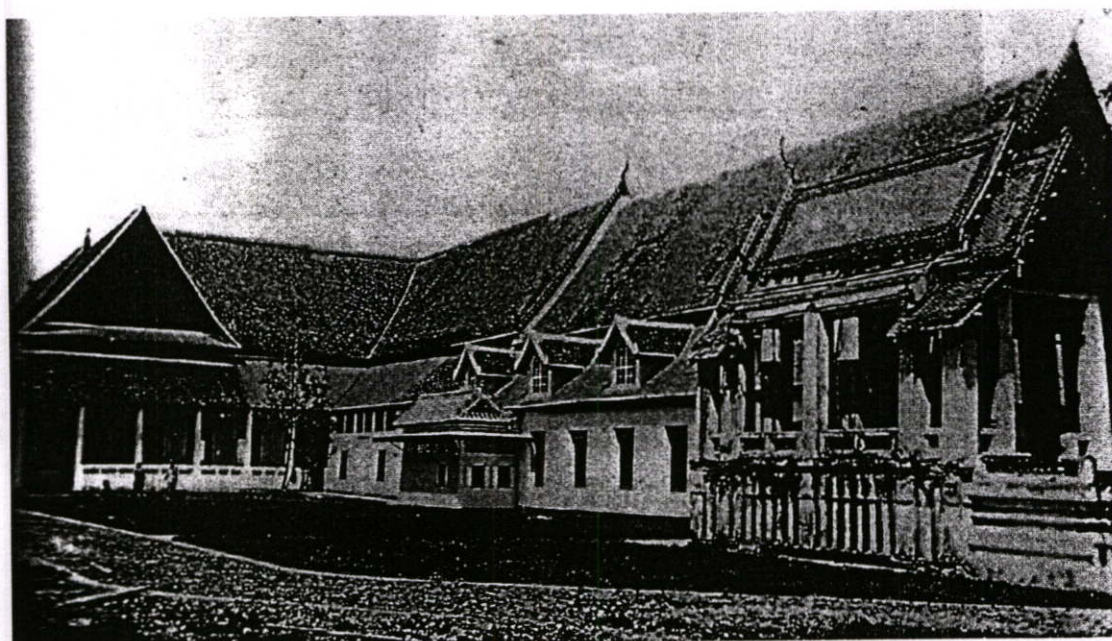
นอกจากนี้ยังมีสิ่งก่อสร้างอีก 3 หลัง แต่ไม่ได้เป็นสิ่งก่อสร้างในพระราชวังหน้าแต่อย่างใด แต่นามาสร้างไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้รู้จักคุณค่าและฝีมือสถาปัตยกรรมไทยยุคต่างๆ เท่านั้น ซึ่งมีดังนี้

ศาลาสำราญมุขมาตย์ เดิมชื่อพระที่นั่งราชฤๅ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ในบริเวณพระราชวังดุสิต ในรัชกาลที่ 6 เปลี่ยนชื่อเป็นศาลาญามุขมาตย์ และได้ย้ายมาปลูกในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในรัชกาลที่ 7

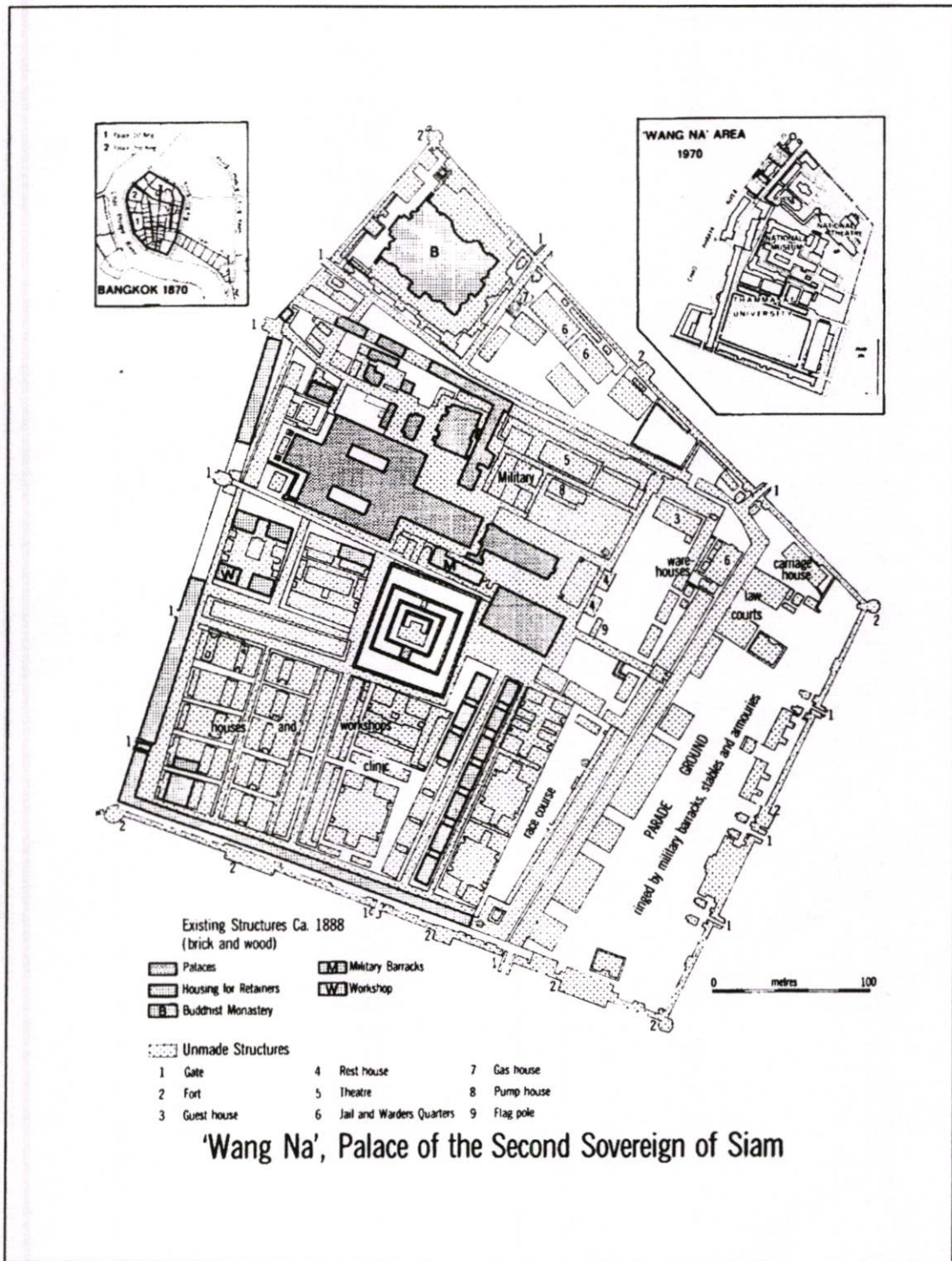
พระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศไนย เป็นพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดฯ ให้สร้างขึ้นครั้งเสด็จประพาสพระปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม และได้ทอดพระเนตรปาฏิหาริย์จากองค์พระปฐมเจดีย์ จึงได้ทรงสร้างพระที่นั่งองค์นี้ขึ้น ณ ที่ซึ่งได้ทอดพระเนตรพระราชทานนามว่าปาฏิหาริย์ทัศไนย ต่อมาภายหลังได้ย้ายมาสร้างไว้ที่หน้าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ซึ่งบริเวณนี้มีเทวรูปนารายณ์ทรงปืนประดิษฐานอยู่ในพระราชวังบวรฯ และต่อมาย้ายไปบริเวณสนามใกล้พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์จนถึงปัจจุบัน

ศาลาทรงของรัชกาลที่ 6 เดิมอยู่ที่พระราชวังสนามจันทร์นครปฐม ย้ายมาปลูกในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในสมัยรัชกาลที่ 7 เช่นเดียวกัน

จากหลักฐานทางเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างในพระราชวังโบราณมณฑล
ที่ได้รวบรวมมาข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่าพระราชวังโบราณมณฑลได้ถูกใช้สอยมาตั้งแต่แรกสถาปนา
กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ หรือกรมพระราชวังโบราณมณฑลถึง 5
พระองค์ นับเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งเมื่อมีการชำระครุฑทวารม ก็ต้องมีการซ่อมแซมและ
เปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถใช้งานได้โดยตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ พื้นที่บริเวณวังหน้าได้
กลายเป็นพื้นที่ของหน่วยงานราชการสถานศึกษา นั่นก็คือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครวิทยาลัย
นาฏศิลป์ วิทยาลัยช่างศิลป์ โรงละครแห่งชาติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และท้องสนามหลวงตอน
เหนือฟากตะวันตก

ภาพที่ 2.1 อาคารหมู่พระวิมานในอดีต (ไม่ทราบปี พ.ศ.)

ภาพที่ 2.2 ผังบริเวณเดิมของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อ พ.ศ.2413

2.2 กรอบแนวคิดความพึงพอใจของกลุ่มผู้ใช้อาคาร

2.2.1 นโยบายและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในเกาะรัตนโกสินทร์

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมภาค “ส่งออก” ที่ทำรายได้สูงสุดของประเทศ แม้เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกประเภทพืชผลซึ่งเคยเป็นสินค้าส่งออกลำดับหนึ่ง นอกจากนี้แนวโน้มในการขยายตัวทางความต้องการที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะมียอดมากกว่าสินค้าประเภทพืชผล ด้วยเหตุผลดังกล่าว รัฐจึงได้เริ่มมาให้ความสนใจอย่างจริงจังกับการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ในบรรดาปัจจัยต่างๆ ที่มีส่วนดึงดูดนักท่องเที่ยว สถาปัตยกรรมซึ่งมีความหมายรวมถึง การวางผังบริเวณ การออกแบบสิ่งแวดล้อม ภูมิสถาปัตย์สิ่งปลูกสร้าง นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะเสริมสร้างให้สถานที่ท่องเที่ยวซึ่งไม่ว่าจะเป็นประเภท ธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนวัฒนธรรมด้านต่างๆ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่การท่องเที่ยว หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมจะมีส่วนอำนวยความสะดวกหรือความล้มเหลวของโครงการท่องเที่ยวได้โดยตรง

“สถาปัตยกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร”

ในทุกแห่งหนของโลกที่นักท่องเที่ยวหลงใหลกันไปชื่นชมสถาปัตยกรรมมักเป็นจุดดึงดูดหรือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการที่ทำให้สถานที่นั้นๆ เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมด้านโบราณสถานเช่น พาทินอนและอโครโพลิส โรมทั้งเมือง หอไอเฟล ทาชมหาศาล ปักกิ่ง-กำแพงเมืองจีน พระบรมมหาราชวัง วัดพระแก้ว หรือสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ เช่นอาคารเอ็มไพร์สเตท ศูนย์ปอมปิดู เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว

1. แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม กับการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเท่าที่จำเป็น เพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยวนั้น
2. การก่อสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นมาโดยเจตนา ใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเก่า ตลอดจนโบราณสถาน ผังเมือง ฯลฯ เพื่อจูงใจการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาพร้อมๆ กับความเพลิดเพลินกับการดัดแปลงแก้ไขสถาปัตยกรรมเก่า เพื่อเพิ่มศักยภาพในการจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยว เป็นต้น

2.2.2 การประเมินอาคารหลังเข้าใช้ (post-occupancy evaluation หรือ POE)

POE หมายถึง การประเมินประสิทธิภาพของสิ่งแวดล้อมที่ออกแบบหลังการเข้าใช้ Zimring and Reizenstein, (1980) และ Sommer (1984) ให้คำจำกัดความว่า “POE จะต้องเป็นการทดลองภาคสนาม หรือทำกับสิ่งแวดล้อม โดยมีการควบคุมและมีการใช้ทฤษฎีที่ชัดเจน”

การประเมินสิ่งแวดล้อมหลังการเข้าใช้นี้ มักดำเนินการใน 3 ลักษณะคือ

1. สอบถามทัศนคติและระดับความพึงพอใจของผู้ใช้ หรือผู้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ประเมิน
2. สอบถามเพื่อค้นหาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้ใช้อาคารหรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นเชิงวิทยาศาสตร์ โดยใช้การทดลองในสภาพแวดล้อมจริงที่สามารถควบคุมได้
3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสำรวจไปใช้ในการกำหนดโปรแกรมสิ่งแวดล้อมที่จะออกแบบหรือก่อสร้างใหม่หรือเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมอาคารเดิมโดยให้ผู้อาคารหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็น การประเมินวิธีนี้ มักใช้วิธีการโต้ตอบ (interactive) เช่น การสัมภาษณ์จะเป็นการสัมภาษณ์ราย บุคคลหรือกลุ่มก็ได้ รวมถึงการเดินทางสำรวจผ่านเข้าไป (walk through) ในสิ่งแวดล้อมหรืออาคารที่ประเมิน

การประเมินอาคารหลังการเข้าใช้เป็นประเภทของการประเมินที่จะพูดถึงในหนังสือเล่มนี้ การประเมินหลังการเข้าใช้มีระบบวิธี (systematic-post occupancy evaluation) คือการนำเอาวิธี การค้นคว้าวิจัยที่มีระบบวิธีชัดเจนเป็นวิทยาศาสตร์ และผนวกกับวิธีการค้นคว้าศึกษา ในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พฤติกรรมสภาพแวดล้อม (environmental-behavior)

ตัวอย่างประเภทของสิ่งก่อสร้างที่ทำการศึกษามีตั้งแต่

- สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและชุมชน
- สภาพแวดล้อมที่ทำงาน
- สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- อาคารราชการประเภทต่างๆ
- ชุมชนใหม่

ประเด็นของการประเมินทางสถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมภายใน (Evaluation criteria)

การประเมินอาคารคือการวัดสมรรถนะ (performance) ของอาคารโดยอาศัยเกณฑ์การวัดที่เหมาะสมและเชื่อถือได้ แต่การสร้างเกณฑ์วัดที่ชัดเจนถูกต้องไม่ใช่ของง่ายในบางกรณี เราต้องการหาว่าอาคารจะสนองประโยชน์ใช้สอยได้ตามวัตถุประสงค์เชิงปริมาณ (quantitative intentions) เช่น จะประเมินว่าโรงงานหลังหนึ่งๆ จะมีสมรรถนะต่างกันอย่างไร เราก็วัดดูจากผลผลิต ที่แต่ละโรงงานสามารถให้ต่อหน่วยเวลาภายใต้เงื่อนไขของงบประมาณที่กำหนด อย่างไรก็ตามการประเมินอาคาร ส่วนใหญ่มิใช่เป็นการวัดผลผลิตต่อหน่วยเวลาและเห็นลงเป็นสำคัญ แต่จะศึกษาวิเคราะห์จากเกณฑ์ อื่นๆ ประกอบด้วย เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินอาคารขึ้นอยู่กับประเด็นที่ต้องการประเมินหรือนโยบาย ของการประเมิน เกณฑ์หรือประเด็นที่ใช้ในการประเมินได้แก่

2.2.2.1 เกณฑ์ที่เชื่อมโยงและมีผลกับระบบเศรษฐกิจ (Economic perspective)

เป็นเกณฑ์ที่ใช้กันมากในการประเมินโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะลงทุนโดยภาครัฐบาลหรือเอกชนต้องการวิเคราะห์ความเหมาะสมในการลงทุนและความคุ้มค่าของโครงการในเชิงเศรษฐกิจเป็นสำคัญการประเมินโครงการในเชิงเศรษฐศาสตร์ กระทำได้ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว สำหรับโครงการที่ลงทุนเพื่อผลตอบแทนในระยะสั้น เช่น การลงทุนในโครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ต่างๆ ไปของเอกชนส่วนใหญ่จะเน้น ผลตอบแทน จากการลงทุนเป็นหลัก ทั้งนี้ก่อนการลงทุนจริงจะมีการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการลงทุนโครงการ โดยใช้เกณฑ์ อัตราผลตอบแทนการลงทุน (rate of return) และระยะในการคืนทุน (payback period) เป็นเครื่อง คัดสินใจ

เมื่อลงทุนดำเนินการไปแล้วจนสำเร็จก็อาจประเมินโครงการโดยเปรียบเทียบผลตอบแทนจากการลงทุนจริงจกกับผลตอบแทนที่คาดการณ์ไว้ก่อนลงทุน ไม่ว่าจะได้ทั้งผลบวกหรือลบ จะช่วยให้ผู้ลงทุนสามารถปรับแผนดำเนินการเพื่อความเหมาะสมได้ทั้งก่อนการลงทุนหรือในขณะที่ลงทุนจริงเพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุด

สำหรับโครงการพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการของรัฐ การประเมินผลตอบแทนหรือความเหมาะสมในการลงทุนอาจมิได้พิจารณาจำกัดอยู่เพียงผลตอบแทนเมื่อโครงการนั้นๆ เสร็จสมบูรณ์เท่านั้น แต่อาจจะต้องมองไกลไปถึงผลตอบแทนระยะยาวหรือผลทางอ้อม ได้แก่ ผลกระทบในเชิงเศรษฐกิจของโครงการต่อการลงทุนด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจโดยรวม เช่น การลงทุนของภาครัฐต่อการจัดหาที่อยู่อาศัยของประชาชน การจัดสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปโภคต่างๆ สำหรับชุมชนจะส่งผลให้เกิดการลงทุนด้านการก่อสร้างการผลิตวัสดุ ก่อสร้าง ตลอดจนการจ้างงาน การบริการและการกระจายรายได้ไปสู่พื้นที่ที่มีการพัฒนา

การประเมินผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจของโครงการต่างๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ถึงแม้ส่วนใหญ่จะเป็นการประเมินผลเมื่อโครงการเสร็จสมบูรณ์ แต่การวิเคราะห์ผลตอบแทนตลอดอายุการใช้งานของอาคารหรือสิ่งก่อสร้างนั้นๆ นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอีกส่วนหนึ่งก่อนที่จะสรุปได้ว่าอาคารหรือสิ่งก่อสร้างนั้นๆ มีความคุ้มค่าหรือเหมาะสมกับการลงทุน ในช่วงชีวิตใช้งานมากน้อย เพียงไรเพราะสิ่งก่อสร้างที่ต้นทุนสูง แต่ค่าบริหารจัดการ (Operating cost) ต่ำ อาจจะมีผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจตลอดชีวิตใช้งานมากกว่าสิ่งก่อสร้างที่ใช้ต้นทุนต่ำแต่ค่าบริหารจัดการสูงก็เป็นได้

2.2.2.2 เกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบด้านสังคม (social effect perspective)

โครงการใดๆ ก็ตามจะมีสัมฤทธิ์ผลเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มคนในสังคมของโครงการ ซึ่งได้แก่ผู้ร่วมโครงการหรือผู้ใช้โครงการนั้นๆ มีความปกติสุข พึงพอใจ หรือมีความยอมรับโครงการนั้นๆ อย่างไร หรือโครงการนั้นๆ มีส่วนยกระดับความเป็นอยู่ของสังคม และผู้อยู่ในโครงการสามารถปรับตัวเข้ากับ สภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ และสังคมได้ดีเพียงใด

ผลกระทบของโครงการในด้านสังคมมี 2 ระดับ ระดับแรก คือผลกระทบโดยตรง และทันทีของโครงการต่อความเป็นอยู่ของคนที่เกี่ยวข้องในชุมชน หรือสังคมที่ทำการประเมินเป็น ประเด็นที่เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของโครงการ ซึ่งสามารถวัดได้ง่าย เช่น ความสะดวกสบาย ความปลอดภัยส่วนอีกระดับหนึ่งคือผลกระทบของโครงการในระยะยาว เป็นผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ต่อสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนาและสร้างเสริมกิจกรรมทางสังคม หรือผลที่มีต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิต โดยส่วนร่วม ของชุมชนหรือสังคม

2.2.2.3 เกณฑ์เชื่อมโยงกับสภาพทางกายภาพ (physical conditions perspective)

เป็นเกณฑ์ที่ใช้กันมากที่สุดเกณฑ์หนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นการวัดความสมบูรณ์ขององค์ประกอบ กายภาพของอาคารที่เป็นผลจากการออกแบบ เช่น โครงสร้างอาคารการออกแบบและวางผังระบบ สุขภาพ ไฟฟ้า และอื่นๆ ตลอดจนการออกแบบวางผังการใช้พื้นที่ และประเด็นที่ประเมินกันมาก คือความงาม เช่น รูปทรง สัดส่วน และลักษณะหน้าตาของอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างนั้นเกณฑ์ ด้านกายภาพเป็นเกณฑ์ที่ชัดเจน วัดได้ง่ายมีลักษณะเป็นเชิงวัตถุนิยม (objective) อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ ประเมินในด้านกายภาพก็ยังมีปัญหาเรื่องของความน่าเชื่อถือ และความเที่ยงตรงของเกณฑ์ ผลสรุปจากการศึกษาหลายๆ ชิ้นแสดงให้เห็นว่าสภาพกายภาพของอาคาร มิได้แสดงให้เห็น ถึงความแตกต่างระหว่างบ้านที่ดี และบ้านที่ไม่ดีในทัศนะของผู้ใช้อาศัยหรือมิได้ เป็นปัจจัย ที่ทำให้ผู้อยู่ อาศัยเกิดความพึงพอใจได้เสมอไป เพราะผลจากการประเมินสภาพแวดล้อมลักษณะ เดียวกันกับผู้ใช้ต่างกลุ่มหรือต่างสถานที่ต่าง โอกาสออกไปอาจให้ผลประเมินที่แตกต่างกันออกไปได้ มากมายหรือแม้แต่การประเมินสภาพแวดล้อมแห่งเดียวกัน จากผู้อยู่อาศัยกลุ่มเดียวกันแต่ต่างเวลา กัน เช่น เมื่อก่อสร้างเสร็จใหม่ๆ และเมื่ออาคารใช้ไปสักระยะหนึ่ง ทัศนคติของผู้ใช้หรือผู้อยู่ อาศัยก็อาจแตกต่างไปจากเดิมได้การประเมินโดยมองเฉพาะประเด็นกายภาพอย่างเดียวโดยไม่เข้าใจในกระบวนการของมนุษย์ และสภาพแวดล้อมที่ลึกซึ้ง อาจทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ ที่จะนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขสภาพแวดล้อมที่ประเมินนั้นเลย

ผลกระทบด้านกายภาพของอาคารหรือสิ่งก่อสร้างใดๆ ต่อผู้ใช้หรือผู้อยู่อาศัยที่เกี่ยวกับ ความสะดวกสบายทางสรีระโดยตรงมีผลเชื่อมโยงไปสู่ความพึงพอใจ ของผู้ใช้สิ่งก่อสร้างนั้นๆ สำหรับผลกระทบในระดับกว้างของสิ่งก่อสร้างหรืออาคาร ได้แก่ ผลกระทบด้านสภาวะแวดล้อม แลกระทบ ด้านมุมมองทัศนวิสัย

2.2.2.4 เกณฑ์ที่ใช้ข้อกำหนดเกี่ยวกับสมรรถนะ (Performance)

Michael Brill (1974) เสนอความคิดว่า ข้อกำหนดคุณภาพ หรือสมรรถนะของอาคาร ที่กำหนด ไว้ในโปรแกรมการออกแบบ (performance specification) น่าจะใช้เป็นเกณฑ์ในการ ประเมินเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสมที่สุดเพราะเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากวัตถุประสงค์ และคุณลักษณะ ต่างๆ ของอาคารที่กำหนดสำหรับการออกแบบ

2.2.2.5 เกณฑ์ที่เกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ใช้อาคาร (User satisfaction)

นักวิจัยส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันในประเด็นที่ว่าเกณฑ์ต่างๆ ที่ใช้ประเมินอาคารหรือสิ่งแวดล้อมยังมีปัญหาและจุดอ่อนที่สำคัญคือเกณฑ์ดังกล่าวมิได้ประเมินอาคาร โดยอาศัยผู้ใช้อาคารเองเป็นผู้วัดการประเมินอาคารใดๆ ก็ตามน่าจะถือว่าพฤติกรรมการใช้สอยของผู้ใช้อาคาร และการรับรู้ (perception) ของผู้ใช้ต่อสภาพแวดล้อมนั้นมีความสำคัญอย่างมากในการประเมินสมรรถนะของอาคารหรือสิ่งแวดล้อมนั้นๆ อย่างไรก็ตามมีผู้โต้แย้งการใช้เกณฑ์นี้ว่ายังไม่เหมาะสม เนื่องจาก

1. การรับรู้ (perception) สภาพแวดล้อมของผู้ใช้ซึ่งมีความแตกต่างกันมาก เนื่องจาก ความแตกต่างในประเด็นต่างๆ ได้แก่

- ประสบการณ์ในการดำรงชีวิตและประสบการณ์ต่อสภาพแวดล้อมนั้นๆ
- ความคาดหวังต่อสภาพแวดล้อมที่เป็นอุดมคติหรือที่ต่ออาหาร

2. การเรียกร้องของผู้ใช้อาคารส่วนใหญ่เลื่อนลอย

ตั้งเกณฑ์ไว้สูงและบางครั้งไร้เหตุผลและ กฎเกณฑ์

3. พื้นฐานและสถานภาพที่ต่างกันของผู้ใช้อาคารและผู้ประเมิน

2.2.2.6 โอกาสและการนำข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเชิงประเมินไปใช้ประโยชน์

การศึกษาวิจัยเชิงประเมินทางสถาปัตยกรรมมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนคือ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์สำหรับการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมในระยะสั้น ความสำเร็จ หรือ ความล้มเหลวของอาคารในด้านสมรรถนะที่ได้จากการประเมินช่วยให้

1. สามารถกำหนดมาตรการในการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจน
2. มีการปรับการจัดการอาคารที่สนองตอบผู้ใช้อาคารอย่างเหมาะสม
3. ช่วยให้มีการปรับการใช้พื้นที่อาคาร และปรับปรุงอาคารให้มีสมรรถนะ

คืออยู่เสมอ

4. ส่งเสริมทัศนคติและสนับสนุนให้ผู้ใช้อาคารมีส่วนร่วมในกระบวนการ

ประเมินอาคาร

5. ทำให้เข้าใจผลเสียจากการตัดลดงบประมาณที่มีต่อคุณภาพหรือ

ประสิทธิภาพของอาคาร ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

6. ช่วยให้ผู้มีหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับอาคารเข้าใจกระบวนการออกแบบ

และผลเกี่ยวเนื่อง ของการตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนดีขึ้น

ประโยชน์ระยะกลางและระยะยาว

1. ทำให้มีการเตรียมความพร้อมในการปรับเปลี่ยนที่อาจเกิดขึ้นในอาคารอันเนื่อง จากความเปลี่ยนแปลงหรือความเติบโตขององค์กรในอนาคต ได้ทั้งนี้รวมถึงการวางแผนเปลี่ยนแปลง เพื่อการใช้ใหม่ได้อย่างเหมาะสม

2. ทำให้สามารถเตรียมการปรับปรุงอาคารให้มีสมรรถนะที่ดีในระยะยาว
3. ทำให้สามารถประหยัดงบประมาณที่ใช้ในการดูแลอาคารตลอดวงจรชีวิต

ของอาคาร

4. สามารถประกันคุณภาพและสมรรถนะของอาคาร ตลอดอายุใช้งานของอาคาร

การประเมินสภาพแวดล้อมอาคาร เพื่อให้ทราบถึงข้อดีที่ควรส่งเสริมและจุดบกพร่องที่ต้องแก้ไขระบบของสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น (built environment system) การวิจัยระบบของสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นคือ การศึกษาอย่างมีระบบวิธีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นครอบคลุมตั้งแต่ระดับอาคารจนถึงกลุ่มอาคาร แผนภูมิ 2.1 นี้ แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบที่ประกอบเป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น จากส่วนประกอบย่อยเป็นองค์ประกอบที่มีลำดับความสำคัญสูงขึ้น ซึ่งในแต่ละระดับของความสำคัญขององค์ประกอบสิ่งแวดล้อมนั้น ต้องอาศัยการวิเคราะห์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับส่วน ประกอบอาคาร เช่น บันได ประตู หน้าต่าง ความน่าสนใจในการวิจัยทางสถาปัตยกรรมมีใช้อยู่ที่การศึกษาคุณสมบัติของวัสดุ หรือส่วนประกอบของอาคารแต่อยู่ที่การศึกษาค้นคว้าว่าส่วน ประกอบเหล่านี้ จะสามารถนำมาใช้ได้อย่างไร ในอาคารหรือทำให้เกิดรูปทรงสถาปัตยกรรม อย่างไรระดับต่อไปคือตัวอาคารเองซึ่งเป็นจุดที่ผู้ออกแบบจะอาศัยการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ส่วนประกอบอาคารเหล่านี้ให้เกิดเป็นอาคารที่มีเอกลักษณ์อาคารหลายๆ อาคารรวมกันเป็นกลุ่ม อาคารซึ่งจะเกิดเป็นย่านหรือชุมชน เช่น ย่านธุรกิจย่านที่พักอาศัยซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ต้องอาศัย การวิเคราะห์ที่สูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่งต่างจากการวิเคราะห์อาคารเดี่ยวๆ กลุ่มอาคาร และโครงข่ายของเมืองในที่สุดรวมกัน ทำให้เกิดรูปร่างของเมือง การศึกษาสภาพแวดล้อมอาคาร หรือสภาพแวดล้อมเมืองจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยในแต่ละระดับของระบบสิ่งแวดล้อมว่าองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อรูปทรงอาคารและรูปทรงอาคารเหล่านี้มีผลต่อ รูปลักษณ์ของเมืองอย่างไร

สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม และต่อผู้ใช้หรือผู้อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ นอกจากนั้นยังส่งผลกระทบต่อเนื่องในด้านอื่นๆ เช่น เศรษฐกิจ-ทรัพยากร ของชุมชน

ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มีทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น สิ่งก่อสร้างอาคาร และชุมชน และที่เป็นนามธรรมซึ่งได้แก่ระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมที่ทำให้ความสัมพันธ์ที่สังคมกำหนดไว้ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมเริ่มจากการศึกษาลักษณะของตัวกำหนดที่เกี่ยวกับมนุษย์และตัวกำหนดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ตัวกำหนดที่เกี่ยวกับมนุษย์ประกอบไปด้วยอิทธิพลด้านสรีรวิทยา ด้านบุคลิกภาพ ด้านสังคม และวัฒนธรรม ตัวกำหนดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพประกอบด้วยคุณลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีส่วนส่งเสริมหรือขัดขวางพฤติกรรมต่างๆ

คุณลักษณะของสภาพแวดล้อมในฐานะที่เป็นสิ่งเร้าและตำแหน่งที่ตั้งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพซึ่งสร้างผลกระทบต่อลักษณะทางพฤติกรรม

อิทธิพลของมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่กล่าวมาพอสังเขปนี้แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะ

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพก็คือการที่พยายามชี้ให้เห็นถึงสถานะของสถานะของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนสถานะทางสังคมที่อาจมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์

การประเมินสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สร้างขึ้นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม เพราะการออกแบบและการวางแผนเพื่อการจัดระเบียบ สภาพแวดล้อมทางกายภาพคือการสร้างสุนทรียภาพในรูปทรงของสิ่งแวดล้อม การสร้างข้อความหมายทางสัญลักษณ์และการตอบสนองความต้องการทางหน้าที่ใช้สอย เพื่อการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมจึงเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์อย่างไรอาจหลีกเลี่ยงได้

กระบวนการหลักทางพฤติกรรม มนุษย์อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ กระบวนการรู้ (cognition) รวมทั้งกระบวนการทางอารมณ์ และกระบวนการพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม (spatial behavior) ซึ่งมีความสอดคล้องกับเป้าหมาย ของการออกแบบและการวางแผนสภาพแวดล้อม

ความจำเป็นของการประเมินทางสถาปัตยกรรมไม่ว่าจะก่อนการก่อสร้าง หรือหลังการเข้าใช้นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพต่อไป

โดยสรุปการพัฒนากระบวนการประเมินอาคารและสิ่งแวดล้อม มีเหตุผลสำคัญ และจำเป็นหลายประการ ได้แก่

1. ทำให้เราเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ โดยการรวบรวมบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนกับสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น
2. เพื่อขยายวงจรการออกแบบให้ครอบคลุมการประเมิน สำหรับเป็นเครื่องมือ สะท้อนกลับ (Feedback Mechanism) ที่ระบุข้อมูล เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ และปัญหาของงานออกแบบสำหรับการพิจารณาตัดสินใจปรับปรุงสิ่งแวดล้อมนั้นๆ หรือเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมประเภทเดียวกันต่อไปในอนาคต
3. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่สำหรับการพัฒนาการศึกษาเพื่อการออกแบบ หรือเพื่อพัฒนางานวิชาชีพให้ดีขึ้น
4. เพื่อสร้างฐานข้อมูลที่จำเป็น สำหรับการกำหนดนโยบายสาธารณะสำหรับอาคารและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ของรัฐในอนาคต
5. เพื่อให้สามารถทำนายความพึงพอใจของผู้ใช้ และสามารถพัฒนาเกณฑ์คุณสมบัติสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อไป

2.3 กรอบแนวคิดสภาพอาคารปัจจุบัน

2.3.1 พระราชบัญญัติโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

พระราชบัญญัติโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและการออกแบบพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2535

มาตรา 4

“โบราณสถาน”หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุและลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ทางศิลปประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทั้งนี้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่ง โบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

มาตรา 10

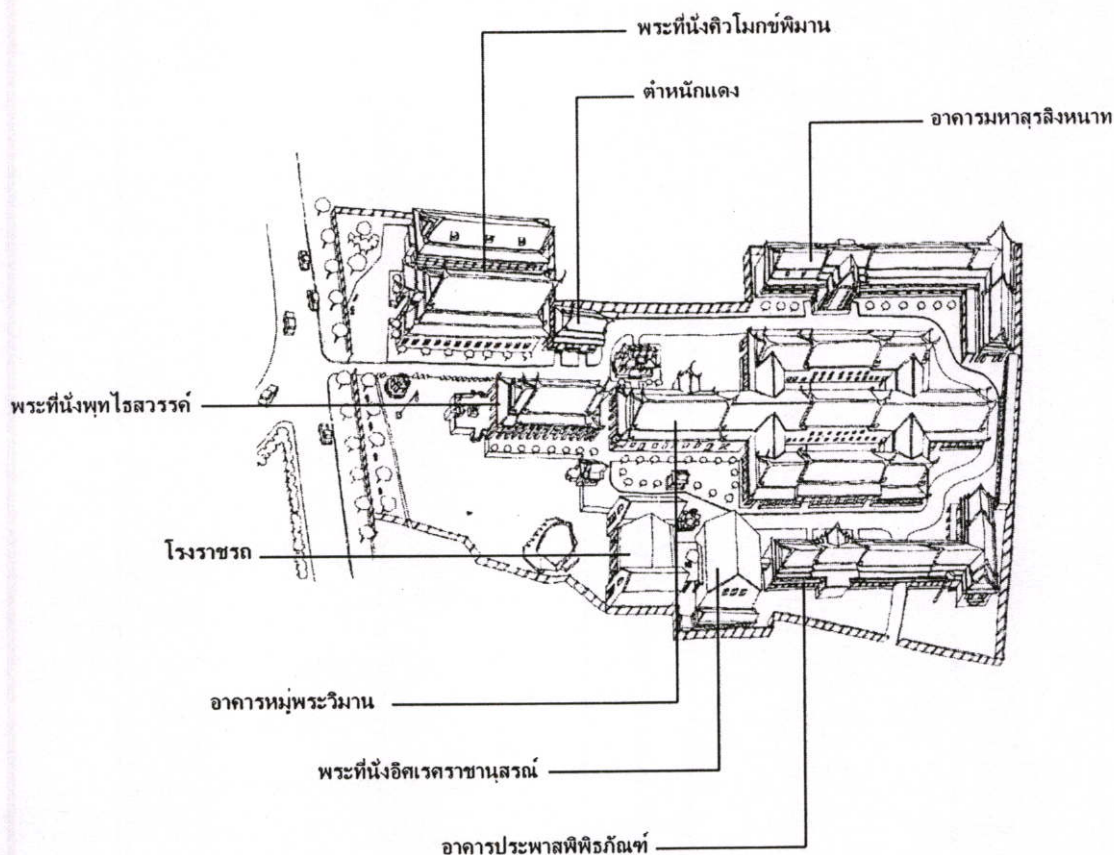
ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้ายโบราณสถาน หรือส่วนต่างๆ ของโบราณสถาน หรือขุดค้นสิ่งใดๆ หรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งอธิบดีหรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และถ้าหนังสืออนุญาตนั้น กำหนดเงื่อนไขไว้ประการใดก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย

2.3.2 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในปัจจุบัน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร มีประวัติการจัดตั้งสืบเนื่องมาจากพิพิธภัณฑสถานสำหรับประชาชน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้จัดตั้ง ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2417 ในพระบรมมหาราชวัง ต่อมา พ.ศ.2430 จึงได้ย้ายพิพิธภัณฑสถานมาที่พระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า โดยใช้พระที่นั่ง 3 หลังเป็นสถานที่จัดแสดง ในสมัยรัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯให้ใช้อาคารหมู่พระวิมานทั้งหมดเป็นสถานที่จัดแสดง หลังจากนั้น พ.ศ. 2510 ได้สร้างอาคารเพิ่มขึ้นอีก 2 หลัง ทางด้านซ้ายและขวาของอาคารหมู่พระวิมาน คือ อาคารมหาสุรสิงหนาท และอาคารประพาสพิพิธภัณฑฯ เพื่อใช้จัดแสดงประติมากรรมสมัยต่างๆ ที่พบในประเทศไทย

ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร มีการจัดแสดงออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย เป็นการจัดแสดงเกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย
2. ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นการจัดแสดงวิวัฒนาการของศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย แบ่งไปตามยุคสมัย
3. ห้องจัดแสดงประณีตศิลป์ และชาติพันธุ์วิทยา ได้แก่ ศิลปะโบราณวัตถุ เช่นเครื่องทอง เครื่องถม เครื่องมุก เครื่องดนตรี เครื่องไม้จำหลัก ผ้าโบราณ เครื่องถ้วย ราชยาน คานหาม อาวุธโบราณ เป็นต้น

ภาพที่ 2.3 ทักษณียภาพภายในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร (วังหน้า)

2.3.3 อาคารหมู่พระวิมาน

ในการเลือกอาคารหมู่พระวิมาน มาทำการศึกษาในครั้งนี้ มีประเด็นเหตุผลในการเลือกที่มาดังนี้

1. เป็นอาคารที่ประทับและเกี่ยวข้องกับ “ความเป็นวังหน้า” โดยตรง ซึ่งในอาคารอื่นเป็นอาคารประกอบ หรืออาคารที่สร้างภายหลังเพื่อประกอบการเป็นพิพิธภัณฑฯ เท่านั้น
2. มีลักษณะเฉพาะที่ควรศึกษาในเรื่องของความสัมพันธ์ของพื้นที่อาคารกับการจัดแสดงงานในพิพิธภัณฑฯ

2.3.3.1 ประวัติอาคารหมู่พระวิมาน

หมู่พระวิมานคือกลุ่มพระที่นั่งซึ่งกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับ คล้ายกับหมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานในพระบรมมหาราชวัง แต่พระวิมานในพระบรมมหาราชวังสร้างติดกัน พระวิมานในพระราชวังบวรสถานมงคล สร้างห่างกัน มีศาลากันกลาง มีลักษณะเดียวกันทั้ง 3 องค์ สำหรับเสด็จประทับในฤดูต่างๆ และสร้างมุขออกมาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง โดยมีหลังคาคลุมเชื่อมต่อกับพระวิมาน รวมเป็นหมู่พระที่นั่งทั้งหมด 11 องค์

หลังคาชั้นลดประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันด้านและหลังจำลักลาย ลงรัก ปิดทอง ประดับกระจก เป็นลายรูปเทพพนมบนช่อกนก หน้าบันตรงพระที่นั่งมุขเป็นลายพระอินทร์ ประกอบกนกช่อเทพพนม บนพระเกล้าและพระทวาร เขียนลายรดน้ำเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ใบเทศ ช่อพระเกล้ามีกรอบไม้จำหลักลายปิดทอง เป็นรูปยักษ์ ครุฑ และวานร กรอบด้านล่างที่เรียกว่า หย่องเป็นลายรูปมังกร และวานรในท่าต่างๆ

หมู่พระวิมานเป็นพระราชมณเฑียร ที่สร้างขึ้นคราวเดียวกับสร้างหอมณเฑียรธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระวิมานทั้ง 3 องค์มีชื่อที่คล้องจองกัน คือ พระที่นั่งสันตวิมาน พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ และพระที่นั่งพรหมเมศธาดา ส่วนพระที่นั่งอื่นๆมีชื่อตามตำแหน่งที่ตั้ง ดังนี้

พระที่นั่งสันตวิมาน ได้แก่พระวิมานหลังได้ในพระวิมาน ทั้ง 3 องค์ ที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงประทับและบรรทมในฤดูฝน เป็นพระที่นั่งก่ออิฐถือปูน ยาว 7 ห้อง มีทางขึ้นลงหน้า หลัง โดยทำเป็นชานและบันไดทั้ง 2 ข้าง เคยเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่ยังสร้างพระราชมณเฑียรใหม่ไม่เสร็จ ต่อมาเมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญอุปราชากิเษกใหม่ๆ ได้เคยประทับอยู่ 3 วัน และเสด็จไปประทับที่พระที่นั่งบวรปริวัตร จนสร้างพระที่สาโรชรัตนประพาศเสร็จจึงเสด็จไปประทับที่นั่น

พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ เป็นพระที่นั่งหลังกลางในหมู่พระวิมาน 3 หลัง ที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทประทับและบรรทมในฤดูหนาว เป็นพระที่นั่ง 2 ชั้น มีลักษณะและขนาดเดียวกับพระที่นั่งวสันตพิมาน กรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ประทับที่พระที่นั่งพระองค์นี้ตลอดพระชนม์ชีพ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้สร้างปราสาททองประดิษฐานพระอัฐิของสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์ และกรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้อัญเชิญพระอัฐิไปไว้ที่พระวิหารพระธาตุ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนองค์ปราสาททองยังคงประดิษฐานอยู่ในพระที่นั่งหลังนี้จนถึงปัจจุบัน

พระที่นั่งพรหมเมศธาดา เป็นพระวิมานหลังเหนือในหมู่พระวิมานทั้ง 3 หลัง เดิมชื่อ “พระที่นั่งพรหมเมศรังสรรค์” ที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ประทับและบรรทมในฤดูร้อน เป็นพระที่นั่งก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น มีลักษณะและขนาดเดียวกับพระที่นั่งวสันตพิมาน ระหว่างพระที่นั่งทั้ง 3 หลัง มีชานคั่นกลาง และที่ชานระหว่างพระวิมาน มีตึกห้องทรง และตึกกลางพระบึงคนสร้างต่างหาก ข้างละหลัง ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพ ทรงสร้างท้องพระโรงใหม่ พระราชทานนามว่า พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย จึงเปลี่ยนสร้อยพระที่นั่งพรหมเมศรังสรรค์ เป็นพระที่นั่งพรหมเมศธาดาให้คล้องกับพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

พระที่นั่งพิมุขมณเฑียร เป็นมุขหน้าของพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ ก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว ยาว 10 ห้อง กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างเป็นมุขสำหรับทางเสด็จพระราชดำเนินไปท้องพระโรงหน้าที่อยู่ของขุนนางและเป็นทางเสด็จไปมุขหลังขวางทั้ง 2 ข้าง คือ พระที่นั่งบูรพาภิมุขและพระที่นั่งทักษิณาภิมุข

พระที่นั่งปฤษฎางภิมุข เป็นมุขหลังของพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ มีลักษณะชั้นเดียว เหมือนพระที่นั่งพิมุขมณเฑียร ต่อออกไปด้านหลังคือท้องพระโรงหลัง กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงสร้าง มีปราสาททองสร้างไว้เป็นที่ทรงพระพักตร์ คาดว่าตั้งอยู่ที่มุขหลังนี้ และเล่ากันว่าพระองค์ไม่บรรทมที่ใดแห่งเดียว แต่จะบรรทมที่พระที่นั่งองค์ใดก็ตาม ก็จะเสด็จมาทรงพระพักตร์ที่ปราสาททองเท่านั้น ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดให้ย้ายออกไป

พระที่นั่งบูรพาภิมุข เป็นมุขขวางด้านหน้าพระที่นั่งพรหมเมศธาดา มีลักษณะก่ออิฐถือปูน เป็นพระที่นั่งชั้นเดียว มีมุขกระสันออกไปทางข้างเหนือเชื่อมกับชานด้านหน้าของพระที่นั่งพรหมเมศธาดา กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงเสด็จสวรรคตที่พระที่นั่งองค์นี้ กรมพระราชวังบวรมหาศัศคิพลเสพ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับที่นี้จนทิวศศ ยังมีที่ยกพื้นไม้ไว้เป็นสำคัญจนทุกวันนี้ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ โปรดให้คลุมจอมมารคาเอม พระชนนีประทับอยู่บนอัฐุกรม

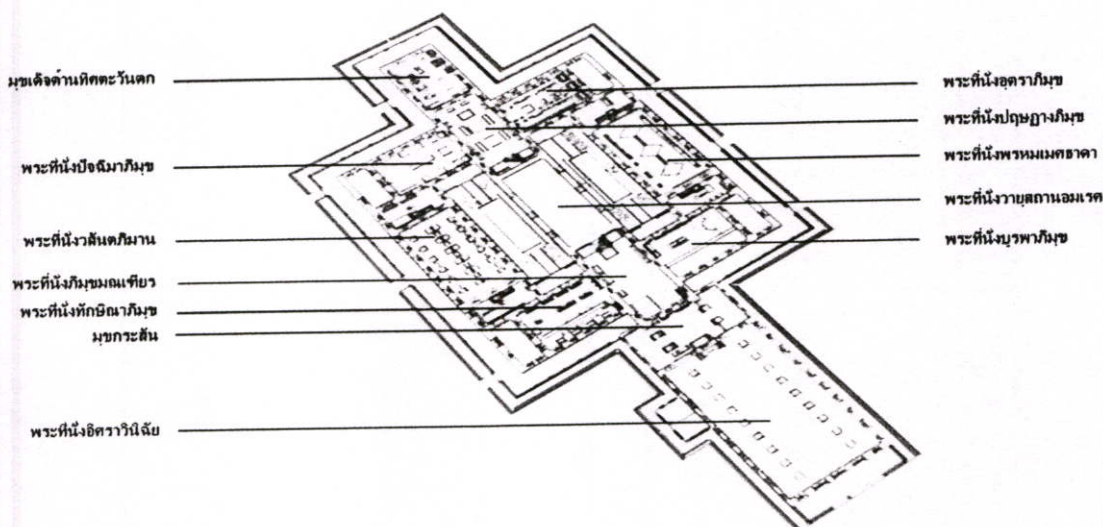
พระที่นั่งทักษิณาภิมุข เป็นมุขขวางด้านหน้าพระที่นั่งวสันตพิมาน มีลักษณะก่ออิฐถือปูน เป็นพระที่นั่งชั้นเดียว มีมุขกระสันออกไปทางใต้เชื่อมกับชานด้านหน้าของพระที่นั่งวสันตพิมาน กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงโปรดฯ ให้สร้าง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรมหาศัศคิพลเสพประทับที่พระที่นั่งองค์นี้ ยังมีการยกพื้นไม้ไว้ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

พระที่นั่งอุดรภิมุข เป็นมุขขวางด้านหลังพระที่นั่งพรหมเมศธาดา มีลักษณะก่ออิฐถือปูน เป็นพระที่นั่งชั้นเดียว ต่อจากพระที่นั่งปฤษฎางภิมุข มีมุขกระสันออกไปทางเหนือ เช่นเดียวกับพระที่นั่งบูรพาภิมุข เชื่อมกับชานด้านหลังของพระที่นั่งพรหมเมศธาดา กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงโปรดให้สร้างคร่าวเดียวกัน

พระที่นั่งปัจฉิมภิมุข เป็นมุขขวางด้านหลังพระที่นั่งวสันตพิมาน มีลักษณะก่ออิฐถือปูน เป็นพระที่นั่งชั้นเดียว ต่อจากพระที่นั่งปฤษฎางภิมุข มีมุขกระสันออกไปทางใต้ เช่นเดียวกับพระที่นั่งทักษิณาภิมุข เชื่อมกับชานด้านหลังพระที่นั่งวสันตพิมาน กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงโปรดให้สร้างคร่าวเดียวกัน

มุขกระสัน เป็นองค์หนึ่งในหมู่พระวิมานทั้ง 11 องค์ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทโปรดฯ ให้สร้างเดิมเป็นท้องพระโรง เป็นที่ออกขุนนาง เรียกกันว่า “พระที่นั่งพรหมพักตร์” ตามชื่อของบุศบกมาลา ซึ่งเป็นที่ประทับเวลาเสด็จออกขุนนางในเวลานั้น แต่บุศบกมาลาที่ตั้งอยู่เป็นประธานในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยในปัจจุบัน ยอดไม้เป็นพรหมพักตร์ คงมีใช้องค์เดิม หรือถ้าเป็นองค์เดิม คงได้รับการซ่อมแซมและเปลี่ยนยอดใหม่ จนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ โปรดให้กันเป็นมุขกระสัน และต่อท้องพระโรงออกไปข้างหน้า เป็นพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

มุขเด็จ เป็นพระที่นั่งมุขด้านหลังของหมู่พระวิมาน ต่อจากพระที่นั่งปฤษฎาภิมุขไปทางทิศตะวันตก มีลักษณะก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงโปรดฯ ให้สร้างขึ้นเป็นท้องพระโรงหลัง

ภาพที่ 2.4 ผังพื้นแสดงชื่อและตำแหน่งของกลุ่มอาคารหมู่พระวิมานภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

2.3.4 ทฤษฎีการปรับปรุงรูปแบบการใช้อาคาร (Adaptive reuse)

แนวทางของทฤษฎีด้านการปรับปรุงรูปแบบการใช้อาคารนี้ เป็นวิธีการที่ใช้สำหรับการออกแบบและปรับปรุงอาคารในลักษณะของการปรับอาคารเก่าหรืออาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยในลักษณะหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการล้มเลิกการใช้อาคาร หรือเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอยอย่างชัดเจน เช่น จากบ้านพักอาศัยปรับมาเป็นร้านอาหาร หรือจากสถานีรถไฟกลายเป็นพิพิธภัณฑสถาน

ซึ่งในแนวความคิดข้างต้น ต้องมีการประสานงานระหว่างอาคารเก่ากับประโยชน์ใช้สอยใหม่เกิดขึ้นนั้น พึ่งต้องความคิดสร้างสรรค์ ที่มีความละเอียดอย่างมาก อันเนื่องจากสภาพอาคารงานระบบต่าง ๆ ความแข็งแรง ความต้องการที่จะเพิ่มองค์ประกอบด้านความงามหรือประโยชน์ใช้สอยเพิ่มเติม เป็นต้น

แนวทางและมุมมองของทฤษฎีการปรับปรุงสภาพอาคารเก่ามาใช้ใหม่นี้ มีหลักการที่ค้ำประกันในการวิเคราะห์เพื่อการออกแบบ ดังนี้

2.4 แนวทางการวิเคราะห์เนื้อหาการจัดแสดง

2.4.1. ทฤษฎีเรื่องเวลากับการเปลี่ยนแปลง

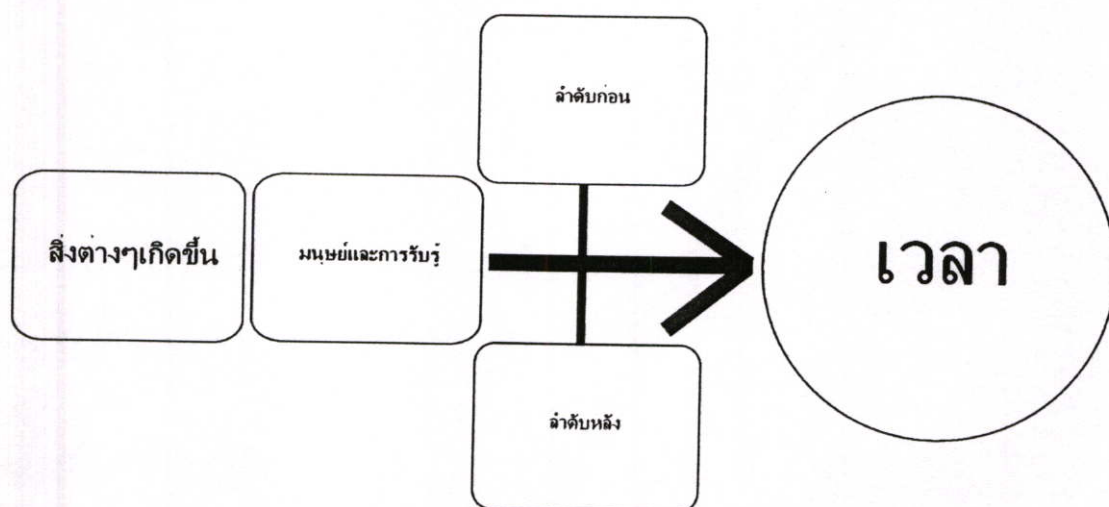
Changing & time theory

นักปรัชญาประจักษ์นิยมชาวอังกฤษชื่อ ล็อก (John Locke, 1632-1704)

ได้ให้ความหมายของเวลาไว้ว่า “เวลาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นในสมองได้ด้วยการจัดลำดับของเหตุการณ์ที่ตนเองรับรู้”

ในทัศนะของล็อก คำว่าอดีต ปัจจุบัน อนาคต มีได้เพราะมีลำดับเหตุการณ์เกิดขึ้น ถ้าเอกภพนี้ว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลย อดีต ปัจจุบันและอนาคตก็จะไม่มี นั่นคือการไม่มีเวลาในทางตรงกันข้าม เวลาเกิดมีเพราะเอกภพนี้มีสิ่งต่างๆและสิ่งเหล่านั้น เข้ามาสู่การรับรู้ของมนุษย์ที่ต่างวาระกัน ลำดับของเหตุการณ์ที่ผ่านเข้ามาสู่การรับรู้ของเรา ทำให้เราสร้างที่เรียกว่าเวลาขึ้น

สรุปตามความเห็นของล็อก เวลาไม่มีสิ่งต่าง ๆ ในเอกภพ และมีมนุษย์คอยจัดลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสู่การรับรู้ของตน

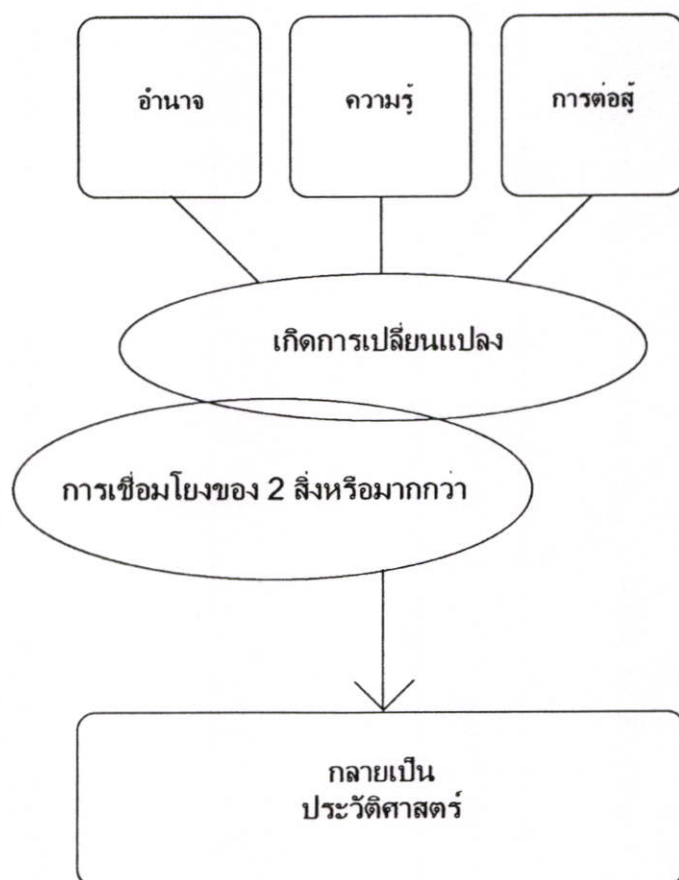
ภาพที่ 2.5 แสดงความสัมพันธ์ของเวลากับการเปลี่ยนแปลง

2.4.2 ทฤษฎีเรื่องการเชื่อมต่อการเปลี่ยนแปลง

Changing & linkage theory

แนวทางการเชื่อมต่อทางประวัติศาสตร์แบบ Postmodern Foucault มีความเห็นว่า “ประวัติศาสตร์เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างการต่อสู้ ความรู้และอำนาจสิ่งเหล่านี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะมีรากฐานที่หลากหลาย มีความน่าสนใจตรงที่การนำมาเชื่อมประสานมากกว่าไปเชื่อในเรื่อง จุดกำเนิด”

Derrida มีความเห็นว่า ถ้ามองเวลาเป็นเส้นตรง ประวัติศาสตร์เป็นอนุกรมที่จอมปลอม เพราะมันกดขี่และควบคุมกิจกรรมของมนุษย์ ก่อให้เกิดผลในแง่ลบอยู่มากมาย เพราะเวลาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไร้ระเบียบ ไม่ต่อเนื่อง ดังนั้น การตีความอดีตด้วยสายตาปัจจุบัน จึงเท่ากับการยอมรับให้เป็นประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน เพราะสิ่งต่างๆที่เป็นปัญหาในอดีตมีส่วนถูกกำหนดจากการศึกษาในปัจจุบันและป็นข้อสรุปนั้นเป็นทฤษฎี

ภาพที่ 2.6 แสดงความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อการเปลี่ยนแปลง

2.4.3 ทฤษฎีมิติซ่อนเร้น

(The Hidden Dimension theory)

The Hidden Dimension attempts to provide such an organizing frame for space as a system of communication, and for the spatial aspects of architecture & city planning

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและออกแบบ ประกอบด้วย

2.4.3.1 มิติของโครงสร้าง (The Structural dimension)

2.4.3.2 มิติของประสบการณ์ (The Experiential dimension)

2.4.3.3 มิติของประโยชน์ใช้สอย (The Functional dimension)

2.4.3.4 มิติทางสถาปัตยกรรม (The Architectural dimension)

2.4.3.1 มิติของโครงสร้าง (The Structural dimension) คือ มิติหรือองค์ประกอบบางสิ่งทางโครงสร้างอาคาร เช่นเสา คาน พื้น ที่สร้างเป็นกรอบให้พื้นที่นั้นๆ ซึ่งมีผลต่อภาพรวมของพื้นที่นั้นๆ ให้คนที่เข้าไปในพื้นที่นั้นเกิดภาพความรู้สึกบางอย่างต่อพื้นที่ ที่เข้าไปยืนอยู่

2.4.3.2 มิติของประสบการณ์ (The Experiential dimension) คือความนึกคิด ความทรงจำ ภูมิหลังของบุคคลนั้นๆ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของแต่ละคน ต่างมีผลต่อความเป็นปัจจุบัน และรวมถึงการพิจารณา การตัดสินใจบางอย่างสำหรับอนาคตได้

2.4.3.3 มิติของประโยชน์ใช้สอย (The Functional dimension) คือคุณสมบัติที่จะเกิดขึ้นกับการโต้ตอบของคนกับคน คนกับสิ่งของหรือสิ่งของต่อสิ่งของ ซึ่งประเด็นของประโยชน์ใช้สอยต้องเกิดขึ้นจากความเข้าใจและตั้งใจให้เกิดขึ้น เพราะถ้าเป็นสิ่งที่ควบคุมไม่ได้จะเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นนอกเหนือการควบคุม จะไม่มีผลต่อการบริหารหรือจัดการได้

2.4.3.4 มิติทางสถาปัตยกรรม (The Architectural dimension) คือมิติของพื้นที่ทางสามมิติที่มีอิทธิพลทางศิลปะ และวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยและความงามทางจิตใจได้เป็นอย่างดี

องค์ประกอบตัวแปรของการรับรู้ทางศิลปะ

1. ตัวบุคคล

ตัวบุคคล ที่กล่าวถึงในส่วนนี้คือ เรื่องของประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถของบุคคลนั้นๆ ที่มีต่องานศิลปะ เมื่อบุคคลนั้นมีภูมิหลังของงานศิลปะหรือเนื้อหาอื่นๆ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ดี

2. สภาพแวดล้อมของตัวบุคคล

สภาพแวดล้อม ณ สถานที่ที่มีการแสดงงานศิลปะนั้น มีการส่งเสริมในเรื่องของบรรยากาศ ให้เอื้อต่อการรับรู้ได้มากน้อยเพียงใด สภาพแวดล้อมที่ขัดแย้งต่อการแสดงงาน นอกจากจะทำให้งานขาดความน่าสนใจแล้ว ยังมีผลต่อเนื้อให้คนที่ชมงานไม่สามารถรับรู้ถึงเนื้อหาของงานได้เต็มที่

3. สภาพแวดล้อมมีส่วนต่อตัวบุคคล

ขนาดและสัดส่วนของห้องหรือพื้นที่ มีผลต่อการรับรู้ กล่าวคือ เมื่อห้องหรือพื้นที่มีความคับแคบหรือกว้างมากเกินไป จะทำให้มีผลต่อสภาพความรู้สึกของบุคคลและดึงความสนใจในการรับรู้ออกจากชิ้นงานทันที

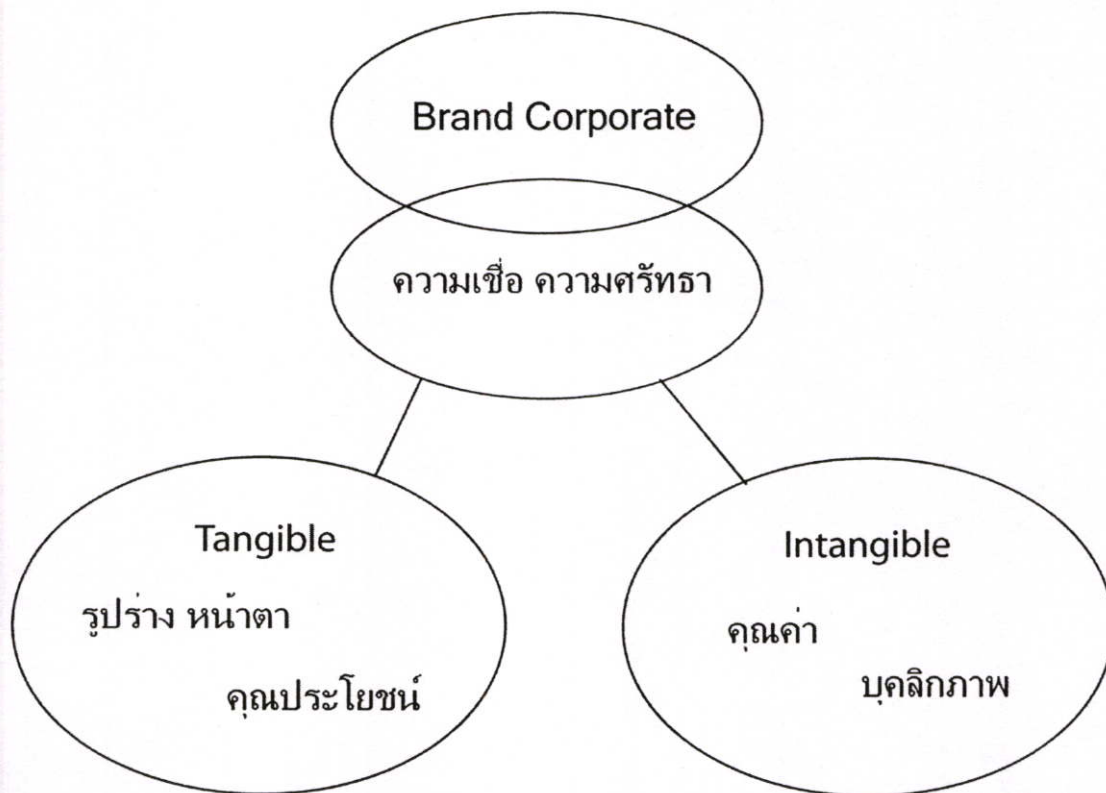
4. การจัดการระหว่างสภาพแวดล้อมนั้นๆกับตัวบุคคล

การจัดการอาจควรมถึง ขนาดพื้นที่ต่อปริมาณผู้เข้าชม ระบบแสง สี เสียงภายในสภาพแวดล้อมนั้นๆ สีและบรรยากาศโดยรวม ซึ่งทั้งหมดสามารถเป็นตัวแปรของการรับรู้ได้เป็นอย่างดี

จากทั้ง 4 องค์ประกอบข้างต้นสามารถแสดงให้เห็นได้ว่า ตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมมีผลต่อกันและกันในด้านของการรับรู้ กล่าวคือ ถ้าสภาพแวดล้อมไม่ดี ก็จะไม่สามารถส่งให้บุคคลมีภาวะการรับรู้ได้ชัดเจน หรืออีกทางหนึ่งสภาพแวดล้อมไม่สามารถแสดงความหมายหรือนัยยะที่ต้องการสื่อสารออกมาได้ ก็จะทำให้บุคคลไม่สามารถตอบสนองด้านการรับรู้ได้เช่นกัน

2.4.4 ทฤษฎีการสร้างแบรนด์

Brand คือความรู้สึกที่ผู้บริโภคสั่งสมรวบรวมมาจากทุกสิ่งทุกอย่างรอบๆ ตัวสินค้า ไม่ใช่เพียงชื่อหรือโลโก้ Brand มีองค์ประกอบสำคัญคือ ส่วนที่จับต้องได้ (Tangible Assets) อันได้แก่ รูปร่างหน้าตา กับ (Attributes) คุณประโยชน์ (Benefits) และส่วนที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Assets) ได้แก่ คุณค่า (Values) และบุคลิกภาพ (Personality)

ภาพที่ 2.7 แสดงการเชื่อมโยงของ BRAND สู่ออกแบบ

Brand essence คือแก่นแท้ของแบรนด์ ที่เรียกว่า Brand DNA หรือรหัสพันธุกรรมของแบรนด์ เป็นตัวตนที่แท้จริงของแบรนด์ ที่ทำให้ผู้บริโภคเลือกแบรนด์นั้นๆ อาจเป็นองค์ประกอบใดประกอบหนึ่งระหว่าง Attributes/Benefits/Values/Personality โดยขึ้นอยู่กับแต่ละการตลาดและประสบการณ์ของผู้บริโภค

Brand Identity หรือเอกลักษณ์ของแบรนด์ ไม่ได้หมายถึง โลโก้ และสีสันทันทีเลือกใช้ แต่รวมถึงทุกสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งด้าน

เอกลักษณ์ภาพ (Visual identity) เช่น โลโก้ สีสันทัน ตัวหนังสือ บรรจุภัณฑ์

เอกลักษณ์ด้านเสียง (Verbal identity) เช่น สโลแกน คำขวัญ จingle

เอกลักษณ์ด้านพฤติกรรม (Behavior identity) เช่น มารยาทพนักงาน การแสดงออกของผู้บริหาร

Brand portfolio หรือฐานันดรของแบรนด์ หรือการจัดสถานะของแบรนด์ ให้คนภายในและภายนอกองค์กรได้รู้ว่าองค์กรอยู่ในฐานะใด ควรได้งบประมาณสนับสนุนเท่าใด และสามารถประกบกับคู่แข่งในระดับใด

จากทฤษฎีข้างต้น เห็นว่าเป็นการเหมาะสมที่จะนำแนวทางการสร้างแบรนด์มาเป็นข้อกำหนดบางอย่างในการออกแบบ เพื่อที่จะเป็นเงื่อนไขให้พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรหนึ่งที่น่าเชื่อถือ เจกเช่น แนวทางการสร้างแบรนด์ในระบบธุรกิจ เช่น โคคาโคล่า ไนกี้ โออิชิ เป็นต้น

เมื่อพิพิธภัณฑ์เกิดคุณค่า จะนำมาสู่แนวทางของการพึ่งพาตนเอง เพราะรูปแบบของแบรนด์ ในจุดหนึ่งจะเกิดความแข็งแกร่ง และมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหมายความว่า แบรนด์หรือองค์กรนั้นๆจะต้องเผชิญหน้ากับภาวะของการเสียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.5 แนวทางการวิเคราะห์มาตรฐานพิพิธภัณฑ์สากล

2.5.1 ความหมายของพิพิธภัณฑ์

ความหมายของพิพิธภัณฑ์ (The meaning of museum)

คำว่า Museum มาจากภาษากรีก มีความหมายว่า Temple of Muses หรือเทวาลัยของเทพธิดาทั้งเก้า ซึ่งล้วนทรงคุณวุฒิในสรรพวิทยาต่างๆ เปรียบเหมือนที่รวมสรรพวิทยาการที่จะบันดาลใจให้คนศึกษาหาความรู้ เกิดความคิดคำนึงและความเปลิดเปลิน ในความหมายเดิมนั้น Museum จึงหมายถึง “สถานที่ซึ่งให้ทั้งความรู้และความเปลิดเปลิน”

2.5.1.1 ความหมายทางสังคมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ การศึกษาและการท่องเที่ยว

- เป็นศูนย์กลางถ่ายทอดเรื่องราว (Interpretation Center) ที่มีความหมายหลากหลายมุมมอง นานาทัศนะเป็นเสมือนแหล่งพบปะสังสรรค์ ของกลุ่มชนทุกชั้น
- เป็นสถานศึกษาแบบ Open Education เป็นสถานที่เรียนรู้ เรื่องราวต่างๆ ของพื้นที่นั้นๆ เป็นสถานที่เรียนรู้ ทำความเข้าใจก่อนที่จะชมพื้นที่จริง ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ (Tourist Center) ฯลฯ

2.5.1.2 ความหมายของ National Museum ภายใต้คำจำกัดความของ UNESCO

“Museum, which is centers for conservation, study and *Reflection on heritage and culture*, can no longer stand aloof from the major issues of our time.”

พิพิธภัณฑ์คือศูนย์กลางของการอนุรักษ์ และการศึกษาที่สะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ตั้งตนออกห่างจากประเด็นหลักๆ ของช่วงเวลานั้นๆ

2.5.1.3 ความหมายของ National Museum ภายใต้คำจำกัดความของ ICOM

(International Council of Museum)

"A museum is a non-profit making, permanent institution in the service of society and of its development, and open to the public, which acquires, conserves, researches,

communicates and exhibits, for purposes of study, education and enjoyment, material evidence of people and their environment. (...)"

พิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร เป็นสถาบันที่มั่นคงสำหรับการบริการสังคม เพื่อการพัฒนา มีการเปิดสู่สาธารณชนได้เรียนรู้ , อนุรักษ์ , งานวิจัยต่างๆ , การจัดกิจกรรมและการสื่อสารเพื่อสะท้อนเรื่องราวต่างๆ ในวัตถุประสงค์ของการศึกษา การเรียนรู้ และการพักผ่อนหย่อนใจ ของคนและสภาพแวดล้อมนั้นๆ

2.5.2 มาตรฐานการจัดการงานพิพิธภัณฑ์ระดับสากล

The criteria of international museum level

พิพิธภัณฑ์สถานแต่ละแห่งต้องมีภาระหน้าที่ที่ต้องดำเนินการให้ได้มาตรฐานสากล กล่าวคือ

มีการศึกษาค้นคว้า เพื่อจัดทำรวบรวมวัตถุเพิ่มเติม(Collections)

มีการศึกษา วิเคราะห์ จำแนกคุณค่า และประเภทวัตถุ(Identifying)

มีการจัดทำทะเบียนบัญชีและบัตรประจำวัตถุ(Inventory)

มีการสงวนรักษา ความปลอดภัย อย่างมีระบบ(Security)

การสงวนรักษา (Conservation and Preservation)

มีการจัดแสดงให้ประชาชนเป็นแบบปกติฐระ(Exhibition)

มีการจัดบริการทางการศึกษา(Open education)

และยังมีมาตรฐานที่เป็นอยู่แต่มิได้ถูกจำกัดความไว้ ที่สามารถนำมาร่วมพิจารณาได้ดังนี้ พิพิธภัณฑ์สถานแต่ละแห่งสามารถสะท้อนเรื่องราวของมรดกทางวัฒนธรรมของชนชาตินั้นๆ ได้ อย่างชัดเจน และมีเอกลักษณ์บางประการที่สามารถสื่อสารและสร้างความประทับใจแก่ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมได้ กล่าวคือ

มีการสร้างพื้นที่ทางการศึกษาและวิจัยภายในพิพิธภัณฑ์(Study & research)

มีอนุรักษ์พื้นที่หรือสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Heritage & cultural conservation)

มีการนำเสนอและผลักดันชิ้นงานเด่นๆภายในพิพิธภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จัก(Publicize)

2.5.2.1 มาตรฐานการรวบรวมวัตถุที่มีคุณค่า (Collection)

ถ้าพิพิธภัณฑ์สถานไม่มีการจัดแสดงแล้ว พิพิธภัณฑ์สถานแห่งนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ การเก็บรวบรวมวัตถุเป็นปัจจัยสำคัญ ในระยะแรกๆการเก็บวัตถุแปลกๆ จากแดนไกลเพียงเพื่อ ใ้อวดการเดินทาง การท่องเที่ยวของเหล่าขุนนาง นักรบ นักเดินเรือ แต่นานเข้าวัตถุมีจำนวน มากขึ้น ก็มีการรวบรวม การจัดหมวดหมู่ และการเลือกวัตถุที่เห็นว่ามีคุณค่าเอาไว้นั้น วัตถุ อื่นๆ ก็จะขายออกไป มาตรฐานการรวบรวมวัตถุ จึงกำหนดเป็นหลักการขึ้นว่า พิพิธภัณฑ์สถาน แต่ละแห่ง จะรวบรวมวัตถุหลักฐาน (Artifacts) ดังนี้

วัตถุนั้น ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่พิพิธภัณฑ์สถานกำหนด วัตถุประสงค์ได้ (ตรงกับภาควิชาที่จัดแสดง)

วัตถุนั้นต้องมีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือวิทยาการสาขาต่างๆ ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำหนดไว้จะต้องมีการเพิ่มวัตถุที่มีอายุ และเป็นของหายาก มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ต้องเก็บวัตถุที่มีความงาม มีเนื้อหาสาระเพิ่มพูนความรู้ ให้กิจการพิพิธภัณฑ์สถานกว้างขวางมากขึ้นสามารถรักษาศิลปะวัตถุนั้น ได้อย่างปลอดภัย

เกณฑ์มาตรฐานในการรวบรวมวัตถุมาเป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์สถาน

1. พิพิธภัณฑ์สถานจะรวบรวมจากผู้บริจาคให้ หรือรับมอบพินัยกรรม
 2. พิพิธภัณฑ์สถานอาจยืมจากบุคคลอื่น ๆ หรือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งอื่น ๆ เป็นการชั่วคราว หรือถาวร
 3. พิพิธภัณฑ์สถานอาจใช้วิธีการซื้อมาจากบุคคลอื่น ๆ ถ้าเห็นว่าวัตถุนั้นนั้นมีคุณค่าเป็นพิเศษ
 4. ได้มาจากการบังคับตามกฎหมาย เช่น พรบ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะ วัตถุ และ พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ พศ 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พศ 2535 กำหนดให้ประชาชน ที่พบศิลปะ วัตถุในราชอาณาจักรทั้งเขตเศรษฐกิจจำเพาะ โดยได้รับรางวัล 1/3 ของมูลค่าทรัพย์สินนั้นๆ
 5. ได้จากการสำรวจ การขุดค้นทาง โบราณคดี ประวัติศาสตร์ หรือวิธีการอื่นๆ
 6. ได้จากการแลกเปลี่ยน
 7. พิพิธภัณฑ์สถานจะไม่รับวัตถุมาเป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์สถาน
- ถ้ามีกฎหมายบังคับเช่น ต้องแสดงไว้เป็นประจำเป็นการมอบไว้เพื่อ อี้อวด หรือประกาศเกียรติคุณเฉพาะตนมีข้อผูกมัดอื่นๆ ที่แสดงการมุ่งประโยชน์ทางชื่อเสียงมากกว่าการศึกษาซึ่งเป็นหลักการของพิพิธภัณฑ์

2.5.2.2 มาตรฐานการจำแนกประเภทของวัตถุ (Identifying)

หน้าที่ในข้อนี้กล่าวคือการจำแนกวัตถุให้ถูกต้องและแน่นอนซึ่งอาจทำได้โดย ภัณฑารักษ์ของภาควิชาอื่นๆ เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานหรืออาจขอความช่วยเหลือ จากสถาบันอื่นๆ เช่นการกำหนดอายุ โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรืออาจขอความช่วยเหลือจากสถาบันภายนอก

หลักทั่วไปในการจำแนกประวัตุนั้นๆ จะกำหนดไปตามภาควิชา (Department) ที่วัตถุนั้นๆ เกี่ยวข้อง เช่น ภาควิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี ภาควิชามานุษยวิทยา ภาควิชาด้านวิทยาศาสตร์ ฯลฯ และในแต่ละภาควิชาอาจกำหนดออกได้อีกหลายสาขา เช่น ภาควิชา ก่อนประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สามารถแบ่งได้ 8 สมัย

เกณฑ์มาตรฐานในการจำแนกประเภทวัตถุ (Standard for Identifying)

1. ในการจำแนกประเภทวัตถุ ต้องบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ตามรูปแบบที่มีการกำหนด เพื่อความสะดวกของนายทะเบียน ที่จัดทำบัญชี
2. การบันทึกรหัสเลขประจำวัตถุ ให้บันทึกสถานที่ที่พบ ตำบล อำเภอ จังหวัด โดยตามกำหนดตามทะเบียนของกระทรวงมหาดไทย
3. วัตถุให้แบ่งเป็นภาควิชาตามท้องที่ และ โครงสร้างของพิพิธภัณฑ์แห่งนั้นกำหนด ถ้าเป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก ให้จัดเป็นหมวดหมู่ของวัตถุ ตามแต่ละพิพิธภัณฑ์กำหนด

2.5.2.3 มาตรฐานการทำบัญชีและการบันทึกหลักฐาน (Inventory)

เมื่อพิพิธภัณฑ์สถานได้รับวัตถุมาไม่ว่ากรณีใดก็ตาม จะต้องมีการตรวจสอบ แยกประเภท กำหนดอายุ แบบสมัยต่างๆ นอกจากตรวจสอบวัตถุเหล่านี้แล้ว ยังต้องทำหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชนที่ขอให้มีการตรวจรับรองวัตถุต่างๆ การให้บริการในลักษณะนี้จะยกสถานะของพิพิธภัณฑ์ให้เป็นสถาบันทางวิชาการได้

งานด้านการศึกษาและวิจัยเหล่านี้ เป็นอีกหน้าที่หนึ่งของภัณฑารักษ์ในการเผยแพร่ความรู้ และสนับสนุนทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์สถานด้วย

2.5.2.4 มาตรฐานในการรักษาความปลอดภัยของพิพิธภัณฑ์สถาน (Security)

พิพิธภัณฑ์สถานมีหน้าที่สงวนรักษา และให้ความปลอดภัยและรักษาวัตถุต่างๆ ที่มีคุณค่า ให้ปลอดภัยจากการเสื่อมชำรุดตามกาลเวลา สภาพแวดล้อม การลักขโมย อัคคีภัย ฯลฯ

2.5.2.5 การสงวนรักษา (Conservation and Preservation)

วัตถุทุกชิ้นที่นำเข้ามาเก็บรักษาในคลัง หรือจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน ต้องมีการตรวจสอบสภาพ การทำความสะอาด ปฏิบัติการป้องกันการเสื่อมสภาพ โดยนักวิชาการเฉพาะทาง

2.5.2.6 การจัดแสดง (Exhibition)

สำหรับประชาชนที่เข้าชมภายในพิพิธภัณฑ์นั้น ทุกคนต้องการความรู้ ความประทับใจ กลับออกไป การที่พิพิธภัณฑ์สามารถจัดแสดงและสร้างความประทับใจได้มากเท่าใด ในอนาคต ก็จะมีผู้ชมกลับเข้ามาชมเป็นจำนวนมาก

การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์นั้น ประกอบด้วยการจัดแสดงแบบประจำ (Permanent) และการจัดแสดงแบบชั่วคราว (Temporary) ซึ่งนิทรรศการประจํานั้นมีใช้การแสดงผลแบบถาวร หากแต่ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวที่น่าสนใจอยู่เสมอ นอกจากนิทรรศการทั้ง 2 ประเภทนี้แล้ว ยังมีนิทรรศการแบบเคลื่อนที่ (Traveling) โดยการจัดนิทรรศการในยานพาหนะ ให้เคลื่อนย้ายไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อการบริการแก่ชุมชน และประชาชนทั่วไป

2.5.2.7 การให้การศึกษา (Open Education)

หน้าที่ของการให้การศึกษาของพิพิธภัณฑ์ ต้องมีการจัดกิจกรรมและบริการด้านการศึกษา แก่คนทุกเพศทุกวัย ซึ่งรวมถึงบุคคลพิเศษ เช่นคนพิการ หูหนวก ตาบอด นอกจากการบริการอยู่ภายในแล้ว ยังมีการจัดวัตถุออกแสดงนอกสถานที่ เพื่อให้ความรู้และความเพลิดเพลินกับประชาชน

การจัดบริการการศึกษา สามารถจัดได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดนิทรรศการ การบริการนำชมพิพิธภัณฑ์ การนำเที่ยวโบราณสถาน การจัดการบรรยาย อบรม สัมมนา การผลิตสื่อเพื่อการเผยแพร่ความรู้ ศูนย์ข้อมูลข่าวสารและความรู้ การจัดบริการสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ การจัดสอน อบรมความรู้เฉพาะด้าน จัดวิทยาการบรรยายนอกสถานที่

2.5.3 ทฤษฎีของการรับรู้

การรับรู้ หมายถึง เป็นการนำรับสัมผัสจากอวัยวะต่างๆ ที่ใช้ในการรับรู้ ตีความหมาย ออกเป็นสิ่งที่หนึ่งสิ่งใด ไม่ว่าจะการรับรู้ที่นั้นจะเกิดจากประสาทส่วนใด หรือการรับรู้ที่นั้น มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ทราบว่สิ่งที่รับรู้ที่นั้นคืออะไร มีความหมายอย่างไร และการจะตีความหมายได้นั้น ผู้รับสัมผัสหรือรับรู้จะต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่จะตีความที่นั้นมาก่อน หากผู้รับสัมผัสหรือรับรู้ไม่มีประสบการณ์ในสิ่งนั้นๆ มาก่อน การตีความหมายก็คงจะทำได้ หรือหากทำไปก็อาจจะเกิดความผิดพลาด ฉะนั้น ประสบการณ์การเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งต่อกระบวนการรับรู้หรือรับสัมผัสด้วย

การรับรู้ของมนุษย์ต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามภูมิหลัง มนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์จะตระหนักตกใจต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยคิดว่าเป็นภัยที่เกิดจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูตผีปีศาจ ไม่เข้าใจถึงสาเหตุของการเกิดภัยธรรมชาติเหล่านั้น สัจชาตญาณของความกลัวส่งผลให้พวกเขาคิดหาทางออกที่เหมาะสมด้วยวิธีการสวดอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการสร้างรูปเคารพเพื่อเคารพเพื่อกราบไหว้บูชา เป็นต้น การรับรู้ของมนุษย์ในสมัยก่อน จึงเป็นสัจชาตญาณเพื่อการป้องกันภัย

ประสิทธิภาพในการตีความในสิ่งที่รับรู้หรือรับสัมผัสจะมีความถูกต้องสมบูรณ์มากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพหรือความสมบูรณ์ของอวัยวะและส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรับสัมผัส นั้นๆ ด้วย เช่น การรับรู้ทางสายตาจะต้องมีตาที่สมบูรณ์ ไม่มีลักษณะอาการทางตาบอดสี เป็นต้น จากผลของการวิจัยประสิทธิภาพของการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ผลปรากฏว่า คนเราจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดและรองลงไปตามลำดับด้วยประสาทสัมผัสดังต่อไปนี้ คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส กายสัมผัส ชิวหาสัมผัส และฆานสัมผัส โดยได้เป็นผลร้อยละ 75, 13, 5, 3, หมายความว่า การรับรู้ของคนเราเกิดจากจักขุสัมผัสถึงร้อยละ 75 ซึ่งนับว่าสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับสัมผัสทางด้านอื่นๆ เป็นการรับรู้จากการแลเห็นรวมถึงการรับรู้จากระบบประสาทของสมองทั้งหมดที่ตอบสนองต่อการได้รับแรงกระตุ้นจากภาพที่เห็น

การรับรู้จากการเห็น

การรับรู้ด้วยการเห็นเป็นประสาทสัมผัสสำคัญ สำหรับทัศนศิลป์ที่นำมาใช้กับการสร้างสรรค์ มี 2 ลักษณะ คือ ประการแรก การรวบรวมข้อมูลซึ่งอาจเป็นการเห็น ประการที่สอง การถ่ายทอดข้อมูลที่สะสมออกมาเป็นรูปของผลงาน ซึ่งทั้งสองมีผลมาจากระบบสมองทั้งสิ้น ผู้ที่ฝึกหัดระบบประสาทในส่วนนี้มากเท่าใด เขาก็จะสามารถพัฒนาการรับรู้ได้เพิ่มมากขึ้นด้วย เพราะการเห็นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความรู้สึกของเราที่สายตาได้รับการพัฒนาส่วนประกอบภายในเป็นอย่างมาก สามารถก่อให้เกิดประโยชน์จนกลิ้งงันที่ภาพทำไม่ได้ ยิ่งมองมาก การสังเกตจะยิ่งดีขึ้น การรับรู้จะฉับไว การถ่ายทอดจะได้อารมณ์ และเมื่อกลับมามองสิ่งนั้นใหม่จะเห็นชัดแจ้งขึ้น กระบวนการนี้ยิ่งฝึกฝนยิ่งทำให้การมองเห็นการรับรู้ การถ่ายทอด ประสานสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียว

มนุษย์สามารถมองเห็น และสังเกตสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วยสายตา มีสมองและจิตใจเป็นเครื่องมือสำหรับการตรวจสอบความเห็นจากภาพที่ปรากฏ เป็นการรับรู้จากการมองเห็น และรวมถึงการรับรู้จากระบบประสาทของสมองทั้งหมดที่ตอบสนอง การได้รับรู้แรงกระตุ้นจากภาพที่เห็น และการพินิจของมนุษย์ขึ้นอยู่กับมุมมองเห็น 2 ชนิด คือภาพ 3 มิติ (stereoscopic) ภาพเคลื่อนไหว (kinetic) ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีตา 2 ข้างอยู่ห่างกันน่าจะเห็นภาพที่แตกต่างกันเป็นสองภาพในเวลาเดียวกันได้ การเห็นภาพ 3 มิติ คือ ความสามารถในการเห็นภาพที่แตกต่างกันทั้งสองภาพเข้ามารวมกันเป็นภาพเดียวกัน กระบวนการเห็นนี้ช่วยให้สามารถแลเห็นความลึกเป็นภาพ 3 มิติ เป็นภาพที่มีขนาดและสีแตกต่างกัน ผลจากการวิจัยพบว่าระดับความเข้มของสีดำบนพื้นสีขาว นักเรียนนักศึกษาชอบอักษรที่มีระดับความเข้มในช่วงระดับ 70% - 100% และชอบระดับความเข้ม 80% มากที่สุดนั่นคือ นักเรียนนักศึกษามีความชอบในทิศทางเดียวกัน ข้อสมมุติฐานประการหนึ่งเกิดจากองค์ประกอบของนัยน์ตามนุษย์ซึ่งมีแผงรับภาพ (retina) ประกอบด้วยเซลล์ประสาทรูปก้าน (rod) และรูปกรวย (cone) ซึ่งมีความไวต่อแสงสว่าง เซลล์ที่แปลงพลังแสงให้เป็นพลังงานไฟฟ้าสากล และเป็นภาษาสมอง (vernacular) ที่แปลเป็นภาพได้ความใหญ่ - เล็ก รายละเอียดของภาพที่ปรากฏ บันทึกไว้ในแผงรับภาพภายในดวงตา

“การมอง” เป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยปราศจากความตั้งใจแน่นอน เป็นองค์ประกอบเพื่อให้มนุษย์บรรลุวัตถุประสงค์ของการรับรู้ในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแบบปกติธรรมดา “ไม่มีความประสงค์” “ไม่มีความตั้งใจ” คล้ายกับปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นโดยทันที เป็นปกติวิสัย ยกตัวอย่างเช่น เวลาเดินข้ามถนน ความมุ่งหมายของตัวเราต้องการจะข้ามไปอีกฟากหนึ่งเพื่อต่อรถสายอื่น เราเพียงมองดูให้แน่ใจว่าไม่มีรถวิ่งผ่านมาก ถนนว่างเราจึงเดินข้ามโดยไม่ทราบบว่ารถที่ผ่านหน้าไปนั้นสีอะไร มีคนนั่งกี่คน การมองตามลักษณะนี้เป็นความมุ่งหมายอื่น คือ “เป็นการมองแบบธรรมดา” (looking) ปราศจากการสังเกต การมองเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่พึงประสงค์สำหรับศิลปิน เพราะการรับรู้ทางการเห็น สมองไม่เปิดรับสิ่งต่างๆ ที่จะเข้ามาโดยง่าย มีความจำกัด ทางออกสำหรับปัญหานี้เริ่มต้นด้วยการ “เปลี่ยนวิธีการมองสิ่งต่างๆ และเรียนรู้การมองให้ถูกต้อง” ถ้าเรามีการฝึกฝนมากเราก็สามารถจะทำได้

2.5.3.1 การเห็น : การรับรู้ทางศิลปะ

การเห็นเป็นกระบวนการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา สามารถชี้แจงส่วนรายละเอียดจากสิ่งเห็นได้ การเห็นมีความเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับการรับรู้ เป็นความสามารถที่จะเข้าใจและกินความกว้างขวางจากภายนอกสู่ความรู้สึก การเห็นเป็นการรับรู้ของการดูเพื่อพยายามทำความเข้าใจกับรูปทรงที่มองเห็นนั้นๆ เป็นอาการลึกซึ้งกว่ากระบวนการใช้สายตาแบบปกติ รูปทรงที่มองเห็นอาจจะเป็นผลงานทัศนศิลป์ เกิดจากการจัดองค์ประกอบของทัศนธาตุที่มองเห็นต่างๆ เข้าด้วยกัน แบบ “เห็นได้ง่ายและเด่นชัด”

การเห็นรูปทรงศิลปะและพยายามทำความเข้าใจกับรูปทรงที่มองเห็นนั้น เป็นอาการที่ลึกซึ้งกว่ากระบวนการใช้สายตาแบบปกติ และยังเกี่ยวข้องไปถึงการทำงานของสมองและระบบประสาทของผู้ดู ซึ่งกำลังรับรู้ข้อมูลต่างๆ จากประสาทสัมผัสด้วยความมีชีวิตชีวา และเมื่อได้รับการรับรู้จะรวมตัวเป็นการรับรู้สะสม (funded perception) และพัฒนาไปสู่ประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ (aesthetic experience) ขั้นตอนของการเห็นในช่วงนี้จะเห็นความสัมพันธ์ของส่วนละเอียดและ/หรือการเห็นทะลุปรุโปร่งแบบรู้แจ้งเห็นจริง “คุณภาพการเห็นในช่วงท้าย” “จะเกี่ยวข้องกับความตั้งใจและความหมายต่อเรา” เราต้องฝึกหัดการเห็นให้ถ่องแท้ เห็นทุกซอกทุกมุม ทุกด้าน แม้แต่ส่วนที่ไม่ได้มองเห็น ทั้งรูปภายนอกและโครงสร้างภายใน

2.5.3.2 องค์ประกอบของการเห็น

การรับรู้ทางการเห็นเป็นกระบวนการธรรมชาติของจักขุสัมผัส และประสบการณ์ของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าภายนอก ก่อให้เกิดการรับรู้ภาพที่ปรากฏในลักษณะต่างๆ โดยมนุษย์สามารถเคลื่อนย้ายการมอง การเห็นด้วยการกลอกสายตากรอบๆ ไปยังอีกจุดหนึ่ง เป็นการเคลื่อนไหวของดวงตาและการปรับแก้วตาให้มองเห็น มนุษย์จึงรับรู้พื้นผิวของสิ่งต่างๆ ไปได้ทั่ว นอกจากนั้นการมองเห็นเพื่อการได้เห็น หรือเรียกว่า “การมองเห็น” เป็นการรับรู้ที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะการมองเห็นค่าของความงามหรือความเป็นสุนทรียในสุนทรียวัตถุ ทั้งนี้เพราะการมองเพื่อจะให้เห็นคุณค่าของความงามจะต้องมีองค์ประกอบอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพื่อจำแนกการรับรู้การเห็น แปลความหมายภาพตรงหน้าโดยมีทฤษฎีการเห็นที่สำคัญดังนี้

การเห็นรูปและพื้น (figure and ground) : เป็นองค์ประกอบแรกที่มีมนุษย์มองเห็นจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีผลจากการที่เรามองเห็นวัตถุ ตาเราจะรับรู้พร้อมๆ กันทั้งรูปและพื้นวัตถุเป็นรูปและบริเวณรอบๆ เป็นพื้นแต่ในทำนองเดียวกันเมื่อเราเห็นม้าลาย เราจะเห็นภาพรวมๆ กันทั้งลายดำและลายขาว ไม่สามารถตอบได้ว่าม้าลายนั้นมีลายดำหรือลายขาว เมื่อเรามองเห็นลายขาวเป็นรูป พื้นเป็นสีดำ เราก็เห็นลายขาว เป็นต้น

การรับรู้ทางการเห็นมักจะมีปัญหาที่ดูได้หลายแง่ ขึ้นอยู่กับว่าเราจะเพ่งหรือให้ความสำคัญบริเวณส่วนใด แต่เรื่องรูปและพื้นประเภทภาพเหมือนจริง มักจะไม่มีปัญหา เพราะรูป

ของความเป็นจริงมักจะแสดงความเด่นชัดของตัวเอง มองรู้ คุณอกว่าเป็นรูปอะไร ลดคุณค่าของพื้นลงไป การเห็นเป็นสิ่งแวดล้อมหนึ่ง จะมีกำลังของรูปขณะคุณภาพของพื้นที่ส่วนอื่นทั้งหมด

การเห็นแสงและเงา (light and shadow) : การรับรู้ได้หรือมองเห็นได้ เพราะมีแสงสว่างบริเวณวัตถุนั้นตั้งอยู่ ถ้าไม่มีแสงสว่าง น้ำหนักของวัตถุจะไม่เกิดขึ้น หรือถ้ามีแสงสว่างเท่ากันเงาจะไม่เกิดขึ้น คุณค่าของแสงและเงา (value) มีอิทธิพลต่อการรับรู้รูปร่างของวัตถุ ขนาดของวัตถุให้เปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณและคุณค่าของแสงและเงา เช่นวัตถุโปร่งแสงมีพื้นผิวขรุขระ ถ้าส่องแสงเป็นมุมตรงก็อาจจะทะลุไปทำให้ดูราบเรียบ แต่ถ้าแสงส่องเป็นมุมเอียง ก็จะแลเห็นพื้นผิวนั้นแลดูขรุขระ มีความงามและความน่าสนใจเพิ่มขึ้น ดังนั้น แสงและเงามีผลต่อความรู้สึกและการรับรู้ อิทธิพลของแสงจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องศึกษาทั้งในด้านความงามที่มาจากธรรมชาติและเกิดจากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ จำนวนและชนิดของแสงที่ตกกระทบลงบนวัตถุสามารถทำให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกอย่างหลากหลาย เช่น สงบเงียบ นุ่มนวล เร้าใจ ตื่นเต้น ฯลฯ

การเห็นตำแหน่งและสัดส่วน (position and proportion) : การรับรู้ได้หรือมองเห็นได้ เกิดขึ้นเพราะตำแหน่งของเราและตำแหน่งของวัตถุ ถ้าเราเข้าไปใกล้วัตถุก็จะมองเห็นได้ชัดเจน ส่วนละเอียดมาก แต่ถ้าอยู่ไกลก็จะมองเห็นไม่ชัดเจน วัตถุที่อยู่ใกล้จะมีขนาดใหญ่ วัตถุที่อยู่ไกลจะมีขนาดเล็กเป็นสัดส่วนกัน ปัญหาเรื่องตำแหน่งและสัดส่วนเกี่ยวข้องกับความใกล้ไกล ความชัดเจน และความพรั่มัว มีผลมาจากระยะของเราต่อการเห็นวัตถุสิ่งนั้น เป็นเงื่อนไขต่อการกำหนดมิติและระยะขึ้นในภาพ ผู้ที่สามารถแก้ปัญหาเรื่องดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม ภาพที่ปรากฏจะมีความสมจริงบนพื้นฐาน รูปแบบธรรมชาติ และรูปแบบทางความคิดต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

การเห็นความเคลื่อนไหว (motion) : การรับรู้และเห็นได้ เพราะความเคลื่อนไหวของวัตถุ หรือเพราะตัวเราเคลื่อนไหวเอง มีผลทำให้สามารถเข้าใจถึงการเคลื่อนที่ไปอย่างรวดเร็ว เชื่องช้า ทิศทาง จังหวะ เป็นต้น องค์ประกอบส่วนนี้ ถ้ามีการบันทึกเป็นภาพถ่าย ภาพยนตร์ และวีดิทัศน์ จะสามารถมองเห็นรูปร่าง รูปทรง และจังหวะลีลาของการเคลื่อนไหวของวัตถุได้ชัดเจนขึ้น และเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาศาสตร์ทางทัศนศิลป์ได้อย่างดี

2.5.4 ทฤษฎีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

Cultural Identity

ความหมาย

Cultural identity is the (feeling of) identity of a group or culture,

or of an individual as far as she/he is Influenced by her/his belonging to a group or culture.

ซึ่งทั้งหมดสามารถประยุกต์ความหมายสู่แนวทางการออกแบบได้ ในลักษณะดังต่อไปนี้

- Nation จะมีมุมมองในลักษณะของที่มาและอิทธิพล
- Tradition จะมีมุมมองในลักษณะของความจริงที่เกิดขึ้น

- Modernization จะมีมุมมองในเรื่องของเหตุและผลของการเติบโตและความก้าวหน้าของมนุษยชาติ

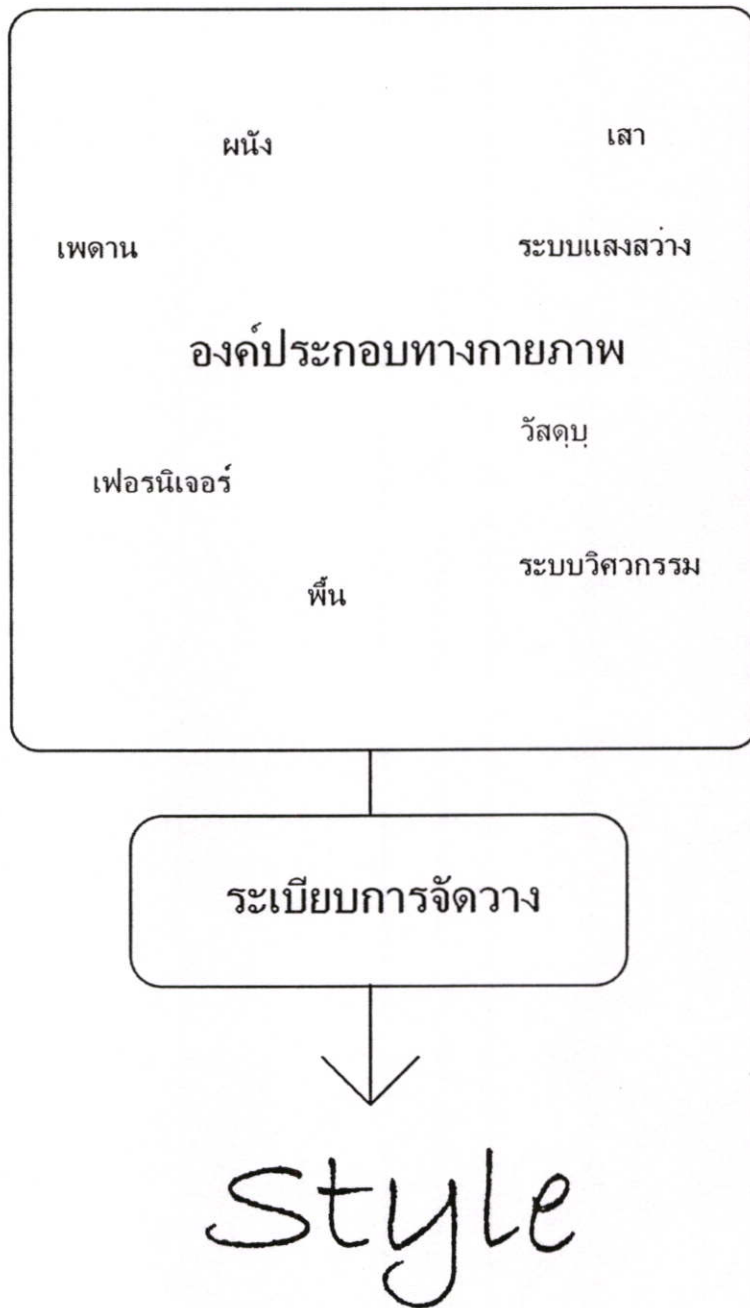
2.5.5 ทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์

ทฤษฎีการรับรู้ Perception theory

หลักมูลฐานของการออกแบบกับการรับรู้

งานสถาปัตยกรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ยึดถือหลักมูลฐานในการออกแบบบางประการ ในการ “จัดระเบียบให้กับองค์ประกอบต่างๆ ทางกายภาพ เพื่อให้เกิดสุนทรียภาพของ รูปทรง (Formal aesthetics) ตามแบบอย่างเฉพาะ (Style) ในแต่ละยุคสมัย”

หลักมูลฐานในการออกแบบนี้ โดยสาระแล้ว มีความคงที่ แม้ว่าแบบอย่างเฉพาะมีการเปลี่ยนแปลงลงไปเรื่อยๆ เพราะหลักมูลฐานในการออกแบบทำหน้าที่คล้ายกับ ไวยากรณ์ ของภาษา การผูกคำเป็นประโยคที่ถูกต้อง

ภาพที่ 2.8 แสดงความสำคัญของระเบียบการจัดวางที่มีผลต่อรูปแบบ (STYLE)

บทที่ 3

ขั้นตอนและวิธีการวิจัย

3.1 ลักษณะของการวิจัยและวิธีการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พบว่าการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมจริง ควรให้ผู้ที่ถูกสอบถาม ได้อยู่ในสถานที่จริงหรือเคยเข้าไปใช้ในสถานที่จริง โดยวิธีการ Walk through Space หรืออาจใช้ภาพถ่าย ทัศนียภาพ แบบจำลอง ที่สามารถจำลองสถานการณ์ทดแทนได้ เพื่อให้รับรู้ถึงสภาพแวดล้อมภายในที่เกิดขึ้นที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกหรือการดำรงอยู่ และการเก็บข้อมูลที่เป็นข้อมูลด้านความรู้สึกนั้นที่มาจากภายในนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุด คือการใช้แบบสอบถาม ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลต่างๆ ให้ละเอียดและถูกต้องที่สุดที่สุด และวิธีการที่จะวัดค่าความรู้สึกสามารถทำได้โดยวิธีการ ซิมเมติก ดิฟเฟอเรนเชียล โดยให้การประเมินคุณค่าคำคุณศัพท์ที่ต่างกัน ในที่นี้ใช้การประเมินค่าแบบ 7 ระดับ เพื่อดูความรู้สึกของคนในสถานการณ์และสภาพแวดล้อมต่างกัน

และการศึกษาอีกส่วนคือส่วนของการศึกษาสภาพแวดล้อมและการใช้อาคารปัจจุบัน ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้จะครอบคลุมเฉพาะหมู่อาคารพระวิมาน ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ในการศึกษากรณีศึกษาอาคารที่มีลักษณะใกล้เคียงกันนี้ มีการศึกษาทั้งหมด 10 แห่งจากหลายๆประเทศทั่วโลก เพื่อแสดงให้เห็นมาตรฐานสากล หรือสิ่งที่เป็นอยู่ในระดับนานาชาติ เพื่อที่สามารถจัดเตรียมข้อมูลสู่การออกแบบต่อไป

3.2 ลักษณะของข้อมูล การเลือกข้อมูลและเหตุผลในการเลือกข้อมูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

รายละเอียดของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ใช้อาคารประกอบด้วย ข้าราชการ ลูกจ้างและพนักงานที่ทำงานภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฝั่งหน้าทุกคนนับเป็นเป็นอัตราร้อยละ 10 ของกลุ่มตัวอย่าง

นักท่องเที่ยวชาวไทย เป็นอัตราร้อยละ 35

นักท่องเที่ยวต่างชาติ เป็นอัตราร้อยละ 35

กลุ่มนักออกแบบและผู้มีความรู้ความสามารถในการการบริหารพิพิธภัณฑสถานเป็นอัตรา ร้อยละ 10 ชาวบ้าน หรือผู้ที่พักอาศัยในบริเวณพื้นที่โดยรอบและใกล้เคียงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วังหน้าเป็นอัตราร้อยละ 10

แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลเบื้องต้นจากการขอข้อมูลที่มีทั้งหมดจากผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ และรวบรวมข้อมูล ต่างๆ เพื่อการทบทวนวรรณกรรม สร้างกระบวนการการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย การสังเกตการณ์ การถ่ายรูป การสัมภาษณ์ การออกแบบสอบถาม

3.3 วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

ใช้การสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling) ในการออกแบบสอบถาม เนื่องจากกลุ่ม ประชากรมีความชัดเจนและมีขนาดไม่ใหญ่มาก ใช้การสุ่มตัวอย่างในลักษณะบังเอิญจากกลุ่มเป้าหมาย มีกำหนด ในช่วงเวลา 10.00-15.00 ของวันจันทร์-ศุกร์และ 9.00-16.00 ของวันเสาร์-อาทิตย์

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ทั้งหมดมี 4 ลักษณะประกอบด้วย

1. การสังเกตการณ์ ใช้ในการบันทึกข้อมูลของพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้ใช้อาคารและ ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับพฤติกรรมของผู้ใช้อาคาร รวมถึงการวัดพื้นที่และองค์ประกอบ ต่างๆที่มีในพิพิธภัณฑสถาน
2. การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ด้วยคำถามปลายเปิดกับกลุ่มผู้ให้บริการ ในประเด็นของข้อมูลทั่วไป ความรับผิดชอบ พฤติกรรมและการตอบสนอง ความเห็นส่วนตัว และ แนวความคิดในการออกแบบพิพิธภัณฑสถานสำหรับผู้ออกแบบ
3. การใช้แบบสอบถาม ใช้ในการเก็บข้อมูลสำหรับกลุ่มผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งจะประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป ความพึงพอใจในด้านต่างๆที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานและความคิดเห็นเพิ่มเติม
4. การบันทึกแผนที่พฤติกรรม ใช้บันทึกพฤติกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในร้าน ภายใต้ องค์ประกอบของพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม ซึ่งจะถูกรวบรวมอยู่ภายใต้กรอบเวลาและลักษณะ ของพื้นที่

3.5 วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลทั้งหมดได้มาจาก 4 ลักษณะได้แก่

1. จากการถ่ายภาพ เพื่อการรวบรวมในส่วนข้อมูลที่จะศึกษาและรายละเอียดส่วนประกอบต่างๆ
2. จากการสังเกตการณ์ โดยใช้การจดบันทึกใน Behavioral mapping
3. จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ ผู้เกี่ยวข้อง ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ บุคลากรที่มีความสามารถเฉพาะด้าน
4. จากการตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้จากเจ้าหน้าที่ ผู้เกี่ยวข้อง ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ บุคลากรที่มีความสามารถเฉพาะด้าน

3.6 ขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1

ศึกษาแหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากงานวิจัย หนังสือ บทความ วารสาร Internet และแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและออกแบบ

ขั้นตอนที่ 2

ศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งหมดของอาคาร และบริเวณของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วังหน้า การกำหนดขอบเขตอาคารที่มีการอนุรักษ์ การกำหนดอาคารที่จะไม่มีอยู่ในแผนการออกแบบ รวมถึงสภาพแวดล้อมใกล้เคียงที่มีอิทธิพลในการวิจัยและการออกแบบ

ขั้นตอนที่ 3

ศึกษาและระบุ ลักษณะของกลุ่มประชากรต่างๆที่จะทำการศึกษา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 5 กลุ่มประกอบด้วย

1. ข้าราชการ ลูกจ้างและพนักงานที่ทำงานภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วังหน้าทุกคน นับเป็นเป็นอัตราร้อยละ 10 ของกลุ่มตัวอย่าง
2. นักท่องเที่ยวชาวไทย เป็นอัตราร้อยละ 35
3. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เป็นอัตราร้อยละ 35
4. กลุ่มนักออกแบบและผู้มีความรู้ความสามารถในการการบริหารพิพิธภัณฑ์ เป็นอัตรา ร้อยละ 10
5. ชาวบ้าน หรือผู้ที่พักอาศัยในบริเวณพื้นที่ โคจรอบและใกล้เคียงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วังหน้า เป็นอัตราร้อยละ 10

ขั้นตอนที่ 4

การออกแบบ แบบสอบถาม poe ให้มีเนื้อหา ถูกต้องและครบถ้วนต่อการวิจัย ซึ่งต้อง สอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลาย

ขั้นตอนที่ 5

การทดสอบแบบสอบถามที่ได้มามีข้อบกพร่องในส่วนใดบ้าง และอาจรวมถึงการ ปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เกิดความสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 6

การลงพื้นที่เพื่อออกแบบสอบถามให้ครบตามจำนวนและกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 7

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาด้วยระบบคอมพิวเตอร์และวิธีทางสถิติ คือการหาค่าเฉลี่ยของ การรับรู้ในลักษณะต่างๆ

ขั้นตอนที่ 8

จากข้อมูลที่ได้มาในขั้นตอนที่ 7 นำข้อมูลดังกล่าวมาทำการออกแบบ แบบสอบถามใน เชิงการออกแบบ เพื่อเป็นข้อมูลในการออกแบบต่อไป

ขั้นตอนที่ 9

การทดสอบแบบสอบถามที่ได้มามีข้อบกพร่องในส่วนใดบ้างและอาจรวมถึงการ ปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เกิดความสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 10

การลงพื้นที่เพื่อออกแบบสอบถามให้ครบตามจำนวนและกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 11

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาด้วยระบบคอมพิวเตอร์และวิธีทางสถิติ คือการหาค่าเฉลี่ยของ การรับรู้ในลักษณะต่างๆ

ขั้นตอนที่ 12

นำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 11 มาเป็นข้อมูลหลักในการออกแบบและ การสร้างแนวความคิดในการออกแบบทั้งในการจัดผังทางสถาปัตยกรรมภายใน โดยการวาดหรือ จำลองภาพลักษณ์ในระบบคอมพิวเตอร์

ขั้นตอนที่ 13

เสนอแนวทางการออกแบบ โดยมีผลการออกแบบเป็น ผังพื้นอาคาร รูปด้านภายในของอาคารและ รูปตัดอาคาร รูปทัศนียภาพ

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่นำมาใช้

ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ

1. การรวบรวมข้อมูล ที่ได้จากการเก็บข้อมูลทั้ง 4 ลักษณะซึ่งประกอบด้วย การถ่ายภาพ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม
2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม เป็นการวิเคราะห์ในเชิงปริมาณในส่วนของข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อหาค่าสถิติโดยใช้โปรแกรม SPSS เพื่อให้ได้ค่าสถิติในเชิงพรรณามาใช้บรรยายข้อมูล การสรุปประเด็นปัญหาและแนวทางการแก้ไข
3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการถ่ายรูป การสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ โดยอาศัยการจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อสรุปประเด็นปัญหาและแนวทางการแก้ไข
4. การศึกษากรณีศึกษา

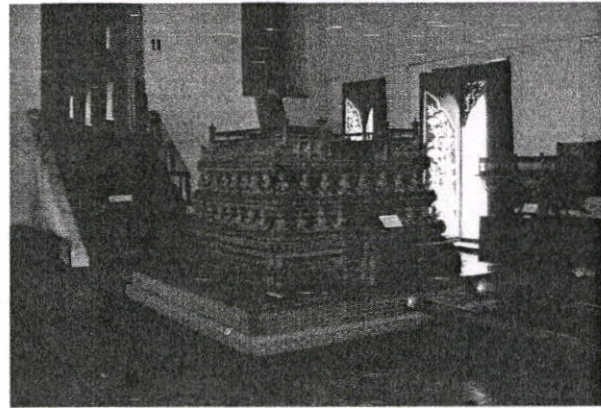
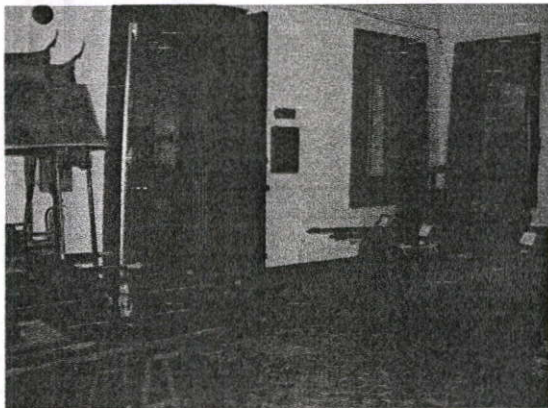
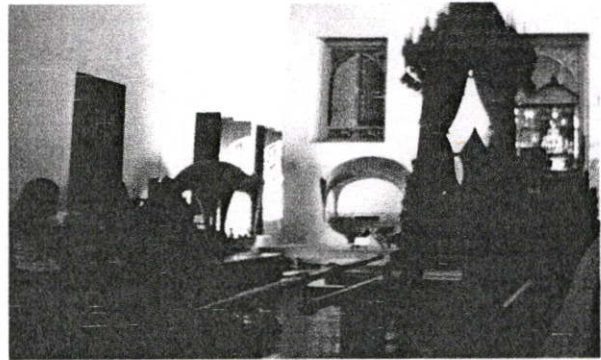
3.8 การสรุปผลการวิจัย

3.8.1 การสรุปผลจากภาพถ่าย

ในการศึกษาสภาพพื้นที่ จากการถ่ายภาพภายในอาคารหมู่พระวิมาน ใช้แนวทางการศึกษาแต่ละห้องแยกออกจากกัน เพื่อให้เห็นลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจมีส่วนแปรผันของผลดีและผลเสียของแต่ละห้องจัดแสดง แตกต่างกันไป ที่จะสามารถวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางและรูปแบบของการออกแบบ ปรับปรุงต่อไป

พระที่นั่งภัณฑมณฑลเศียร

เป็นห้องมุขหน้าของหมู่พระวิมาน ด้านหน้าของพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ ในพระที่นั่งภัณฑมณฑลเศียร จัดแสดงเครื่องราชยาน คันหาม สัปคับ เสลี่ยงกง เสลี่ยงหัว สวีกา

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า การจัดวางพระที่นั่งต่างๆก่อให้เกิดความรู้สึกแออัดกับพื้นที่ของห้อง รวมถึงลักษณะของสิ่งของจัดแสดงที่มีคานไม้ยื่นออกมา ขวางทางสัญจรโดยรอบ และภาพรวมยังต้องการแสงสว่างเพิ่มขึ้น

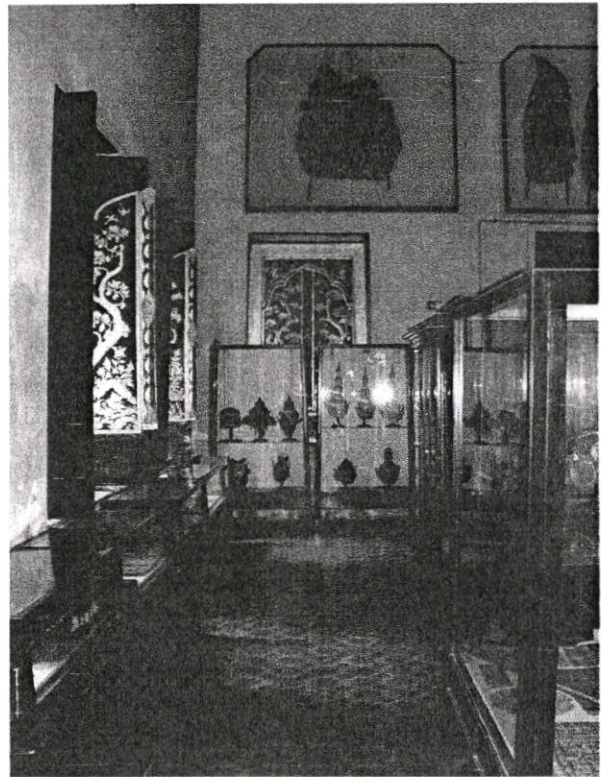
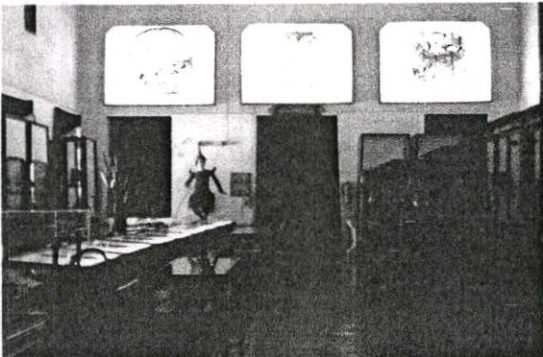
แนวทางแก้ไข

ลดปริมาณสิ่งของจัดแสดง มีการกันหรือสร้างพื้นที่บอกออณาเขตของทางเดินอย่างชัดเจน รวมถึงการสร้างระบบแสงสว่างให้เกิดความน่าสนใจของชิ้นงาน

ภาพที่ 3.1 การศึกษาพระที่นั่งภัณฑมณฑลเศียร

พระที่นั่งทักษิณานิรมิต

ปัจจุบัน จัดแสดงเครื่องการละเล่น หุ่น โขน หนังใหญ่ เครื่องแต่งกายละคร และเครื่องกีฬาไทย ที่สำคัญคือหุ่นไทย และหุ่นจีนของสมเด็จพระวรวงศาเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรโชภยา ทั่วยุทธสมัยรัชกาลที่ 6 หมากกรงงาน เป็นต้น

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า ห้องมีความมืดมาก ซึ่งปัญหาที่เด่นชัดเกิดจากการใช้สีของตุ้มที่มีสีที่เข้ม ประกอบกับสีของพื้นมีความเข้มเช่นกัน ทำให้บรรยากาศโดยรวมขาดความน่าสนใจ แม้จะมีการใช้ไฟแสงจากภายนอกเข้ามาช่วยแต่ ไม่สามารถให้ความสว่างได้เท่าที่ควร

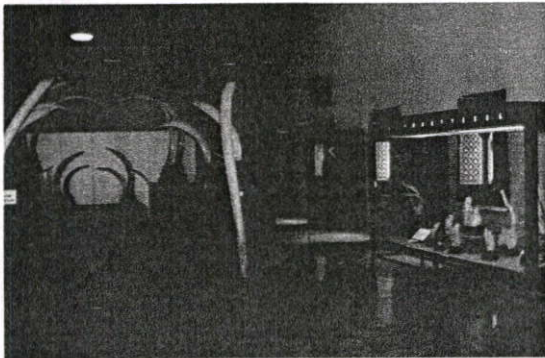
แนวทางแก้ไข

การใช้สีภายในรวมถึงเฟอร์นิเจอร์ที่มีสีโทนอ่อน ที่สามารถสะท้อนแสงได้ดี เช่นสีขาว สีครีม การจัดระบบแสงสว่างใหม่ ให้เน้นสิ่งของที่จัดแสดงเฉพาะจุด

ภาพที่ 3.2 การศึกษาพระที่นั่งทักษิณานิรมิต

พระที่นั่งวสันตพิมาน

ปัจจุบัน เป็นห้องจัดแสดงวัตถุ ชั้นบนจัดแสดงเครื่องงาช้าง และงานศิลปะที่ผลิตจากงาช้าง ชั้นล่างจัดแสดง เครื่องถ้วย เครื่องเงิน ถ้วยจีนและยุโรป และบางส่วนของยานพาหนะโบราณ

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า ชั้นงานจัดแสดงบางส่วนมีขนาดเล็กใหญ่ ลดหลั่นกัน รวมถึงขนาดของ ปริมาณที่ค่อนข้างมาก ทำให้ขาดความน่าสนใจในการจัดแสดง

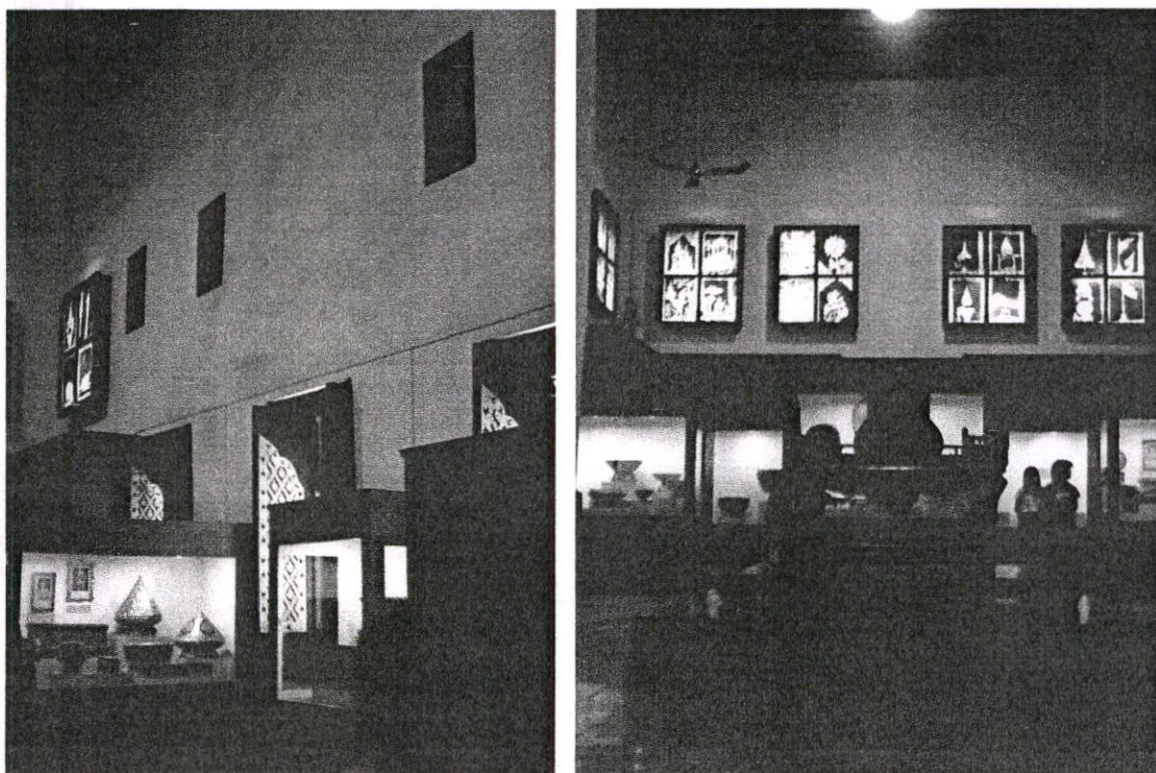
แนวทางแก้ไข

การให้สิ่งของจัดแสดงเป็นองค์ประกอบหลัก และจึงคำนึงถึงรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดที่สามารถ สร้างความน่าสนใจในการจัดแสดงได้

ภาพที่ 3.3 การศึกษาพระที่นั่งวสันตพิมาน

พระที่นั่งปัจฉิมาภิมุข

ปัจจุบัน จัดแสดงเครื่องมุก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ประธานแก๊ปพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกต พบว่าการจัดแสดงสิ่งของรูปแบบนี้ ในพื้นที่ของห้องที่มีแสงสว่างไม่เพียงพอ ก่อให้เกิดมดอับภายในค่อนข้างมาก ทำให้ผู้ชมไม่กล้าเข้าไปชมอย่างใกล้ชิด

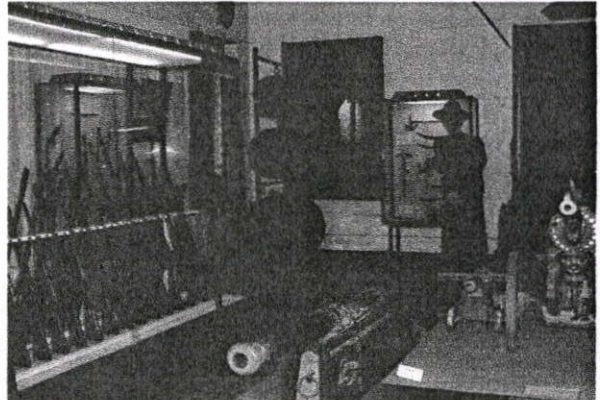
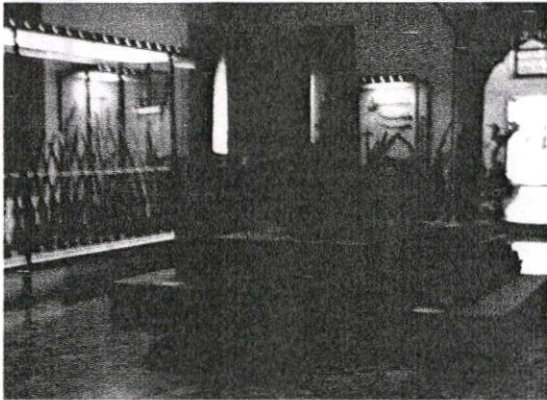
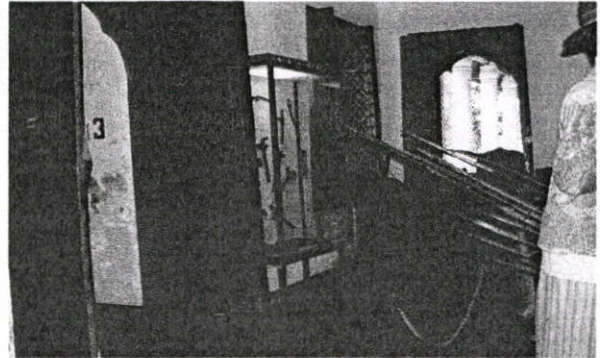
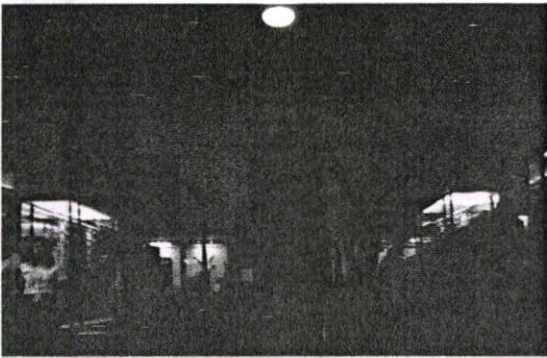
แนวทางแก้ไข

การจัดแสดงแบบเปิด ลอยตัว และให้แสงสว่างกระจายทั่วห้อง จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศได้ดี

ภาพที่ 3.4 การศึกษาพระที่นั่งปัจฉิมาภิมุข

พระที่นั่งปฤษฎางค์ภิรมย์

ปัจจุบัน จัดแสดงหุ่นจำลองช่างทรงเครื่อง พระคชาธารขนาดเท่าของจริง นอกจากนี้ยังจัดแสดง อาวุธยุทธภัณฑ์สมัยโบราณ กลองศึก ปืนมหาฤกษ์ ปืนมหาชัย เครื่องมาของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ เนื่องจากห้องตั้งอยู่ในแนวแกนกลางของหมู่พระวิมาน ไม่มีช่องหน้าต่างภายใน จึงทำให้ต้องพึ่งแสงสว่างจากไฟฟ้าแทน และลักษณะของความเป็นโถงกลางจึงกลายเป็นทางสัญจรหลักในตัว ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างทางสัญจรกับการจัดแสดง

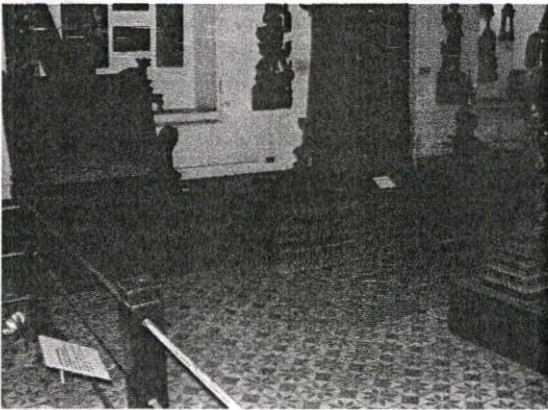
แนวทางแก้ไข

ลดปริมาณของสิ่งของจัดแสดง เพื่อให้เกิดพื้นที่โล่งมากขึ้น รวมถึง การออกแบบระบบแสงสว่างให้พอเพียงกับปริมาณพื้นที่ที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่

ภาพที่ 3.5 การศึกษาพระที่นั่งปฤษฎางค์ภิรมย์

มขเด็จด้านทิศตะวันตก

ปัจจุบัน จัดแสดงเครื่องมือจำหลัก ที่สำคัญได้แก่ บานประตูดุสิตนเทพวราราม เตียงสวด ธรรมาสน์ ประติมากรรมรูปเทวดา และสัตว์หิมพานต์ ทั้งในสมัยอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า ห้องมีสัดส่วนที่โอโถง แต่การจัดแสดงทำให้แออัด รู้สึกถึงความคับแคบ ระยะจัดแสดงกระชั้นชิดมากเกินไป

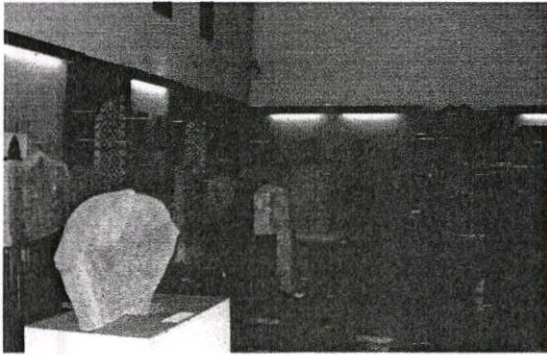
แนวทางแก้ไข

การคัดเลือกชิ้นงานจัดแสดงให้มีความเหมาะสม รวมถึงคำนึงถึงการสัญจรของผู้เข้าชม

ภาพที่ 3.6 การศึกษามุขเด็จด้านทิศตะวันตก

พระที่นั่งอุดรภิมุข

ปัจจุบัน จัดแสดงศิลาจารึก ซึ่งส่วนหนึ่งย้ายมาจากหอสมุดแห่งชาติ มีทั้งภาษามอญ เขมร บาลี สันสกฤต และไทย ซึ่งมีขนาดใหญ่เล็ก ปะปนกันไป

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า การจัดแสดงขาดความกระตั้น ความน่าสนใจของชิ้นงาน อาจรวมถึงแสงสว่างที่น้อยเกินไป

แนวทางแก้ไข

การใช้สีภายในรวมถึงเฟอร์นิเจอร์ที่มีสีโทนอ่อน ที่สามารถสะท้อนแสงได้ดี เช่นสีขาว สีครีม การจัดระบบแสงสว่างใหม่ ให้ความสำคัญของที่จัดแสดงเฉพาะจุด การสร้างรูปแบบการจัดวางที่น่าสนใจกว่านี้

ภาพที่ 3.7 การศึกษาพระที่นั่งอุดรภิมุข

พระที่นั่งพรหมเมศธาดา

เป็นพระที่นั่ง 2 ชั้น เดิมใช้เป็นหอพระ และเคยเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐมเด็จพระวรวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ปัจจุบัน ชั้นบนจัดแสดง เครื่องใช้เนื่องในพระพุทธศาสนา ส่วนชั้นล่าง จัดแสดงเครื่องแต่งกายและผ้าโบราณ

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า ห้องชั้นล่างค่อนข้างแคบ การให้แสงสว่างและการจัดแสดงถ้าไม่พิจารณาเรื่องขนาดและสัดส่วนของห้อง อาจทำให้ห้องขาดความน่าสนใจได้ ซึ่งต่างจากชั้นบนที่ได้แสงธรรมชาติ พอสมควรและความสูงของห้องค่อนข้างมากทำให้ห้องมีความโปร่งมากเกินไป ความคมปริมาณแสงได้ยาก

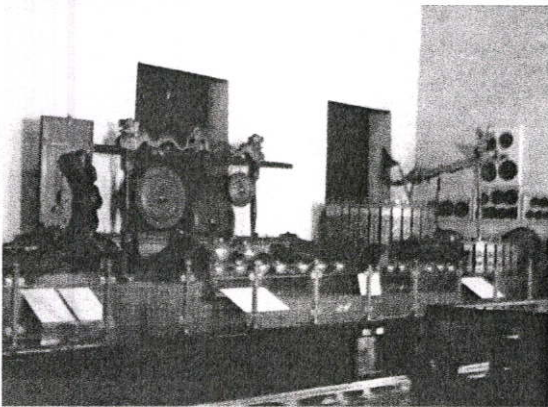
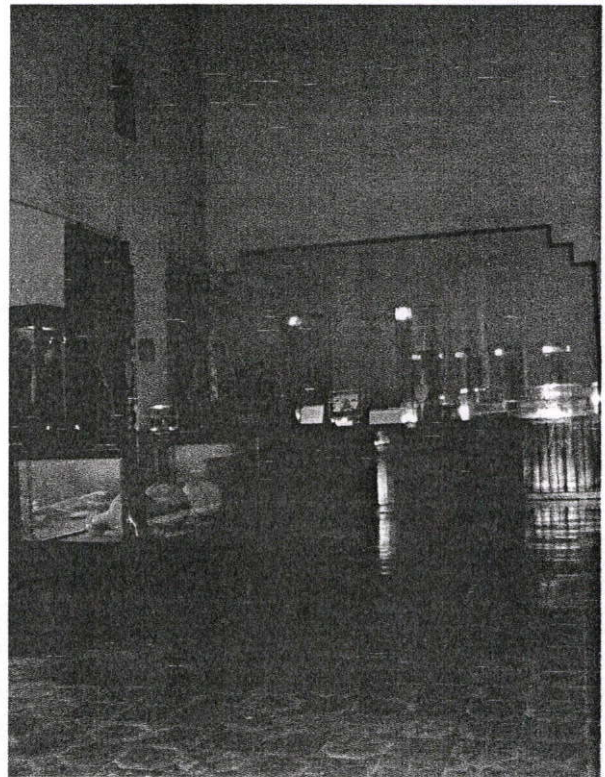
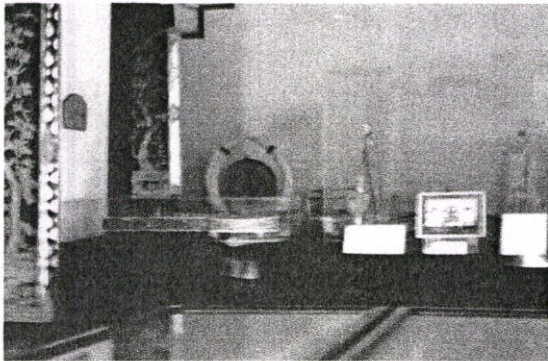
แนวทางแก้ไข

ในพื้นที่ชั้นล่าง ควรจัดแสดงของที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก หรือการจัดชิ้นงานแบบลอยตัว จะสามารถสร้างความน่าสนใจให้กับห้องได้ และพื้นที่ชั้นบน ปัญหาหลักคือการควบคุมปริมาณแสง ดังนั้น การเลือกขนาดของวัตถุจัดแสดงให้เหมาะสมกับปริมาตรของห้อง จึงจะช่วยให้ห้องไม่รู้สึกโล่ง จนเกินไป

ภาพที่ 3.8 การศึกษาพระที่นั่งพรหมเมศธาดา

พระที่นั่งบูรพาภิรมย์

ปัจจุบัน จัดแสดงเครื่องดนตรีไทยแบบต่างๆ เช่น เครื่องมโหรีหลวงประดับมุก สมัยรัตนโกสินทร์ เครื่องมโหรีประดับงา เครื่องปี่พาทย์ชวา ปี่พาทย์มอญ พม่า ซอและเครื่องเป่าแบบต่างๆ

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า การจัดแสดงขาดความน่าสนใจอย่างมาก ฟังจะเห็นได้จากความแออัดของเครื่องดนตรี ถึงจะมีการจัดวางตามหมวดหมู่ ก็ยังไม่สามารถแยกแยะ ออกเป็นวงต่างๆได้

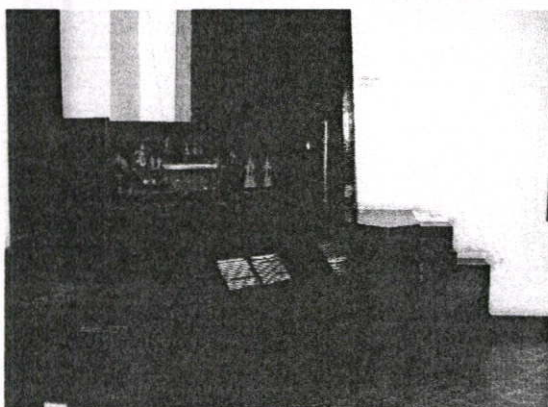
แนวทางแก้ไข

การสร้างรูปแบบการจัดแสดงที่ชัดเจน เน้นเส้นนำสายตา ซึ่งจะทำให้ห้องที่จัดแสดงมีความน่าสนใจมากขึ้น และลดทอนของจัดแสดงขนาดเล็กบางชิ้นที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดวางในภาพรวม

ภาพที่ 3.9 การศึกษาพระที่นั่งบูรพาภิรมย์

พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ

ปัจจุบัน จัดแสดงแบบยกยอดปราสาท ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนาณรงค์ และสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักติพลเสพย์ และพระพุทธรูปทองคำ จากอยุธยา

ปัญหาที่พบ

จากการศึกษาในพื้นที่ สังเกตได้ว่า เป็นห้องที่พบปัญหาน้อยที่สุด คาดว่ามาจากเป็นที่ประดิษฐานแบบยกยอดปราสาท ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมาก แต่การใช้สีในภาพรวมทำให้ห้องดูมีความมืดอยู่บ้างในบางจุด

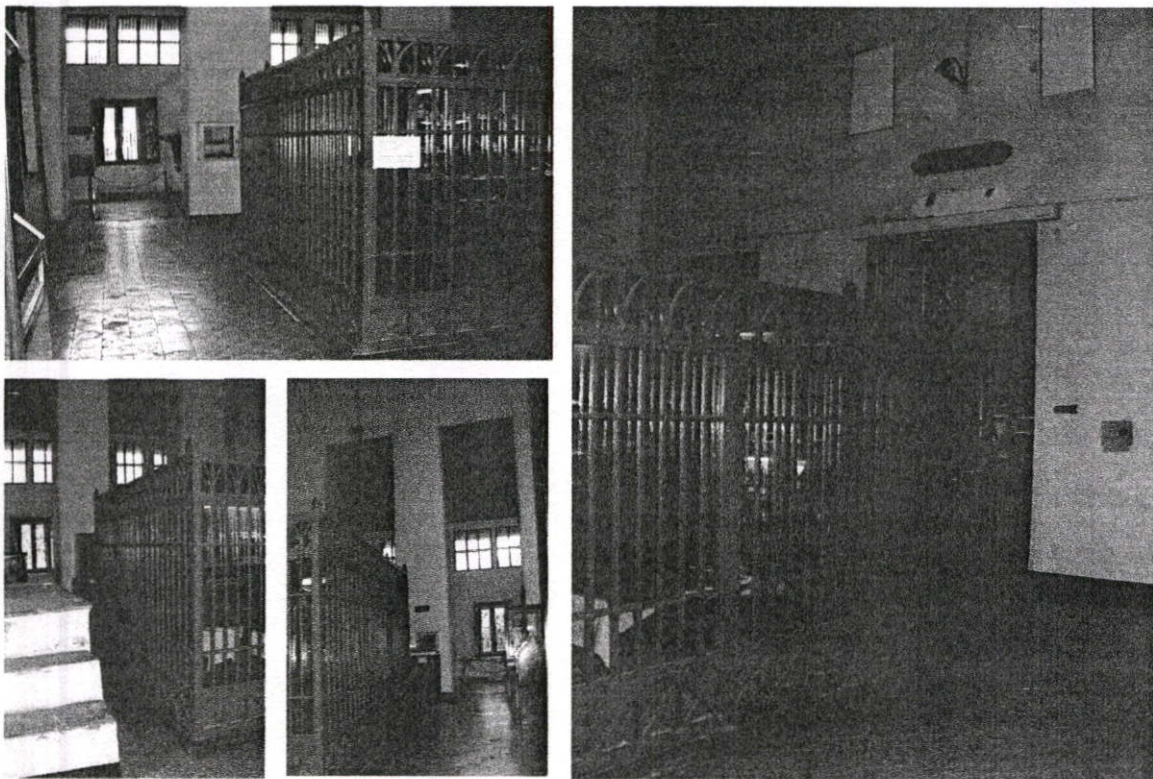
แนวทางแก้ไข

การใช้สีภายในรวมถึงเฟอร์นิเจอร์ที่มีสีโทนอ่อน ที่สามารถสะท้อนแสงได้ดี เช่นสีขาว สีครีม การจัดระบบแสงสว่างใหม่ ให้เน้นสิ่งของที่จัดแสดงเฉพาะจุด

ภาพที่ 3.10 การศึกษาพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ

मुखกระสัน

ปัจจุบัน ตั้งอยู่ด้านหลังพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย มีห้องมหารรถภัณฑ์ เป็นห้องนิรภัยอยู่กลางห้อง เก็บรักษาและจัดแสดงเครื่องทองของมีค่าต่างๆที่ได้จากการขุดพบที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และที่อื่นๆรวมทั้งเครื่องทองของหลวงในรัชสมัยต่างๆ

ปัญหาที่พบ

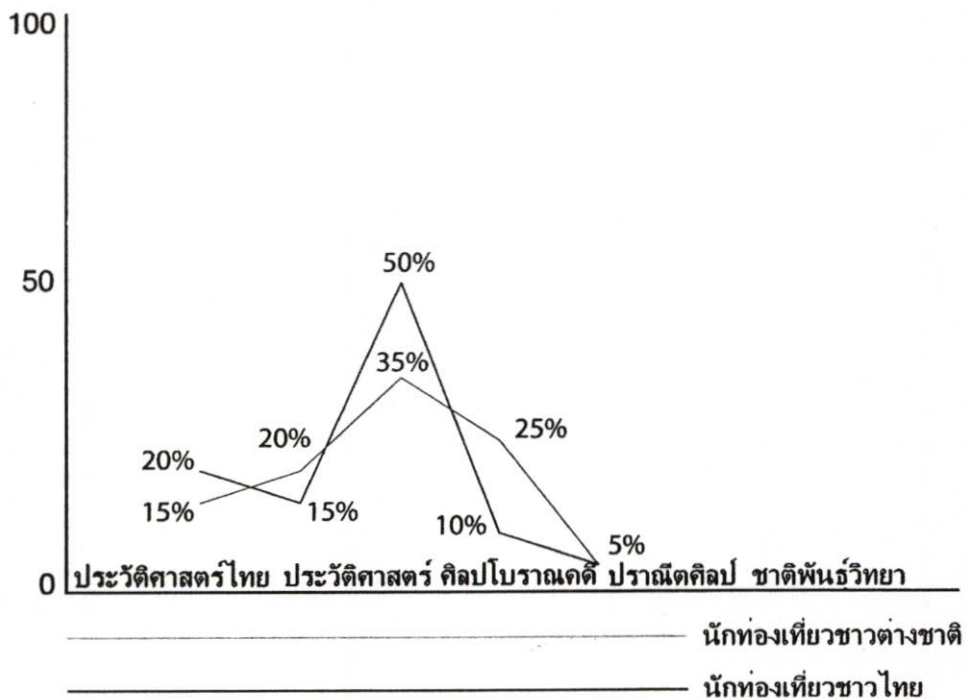
จากการศึกษาในพื้นที่ เห็นว่า ที่ตั้งของห้อง मुखกระสันเป็นเสมือนโถงกอนเข้าและหลังชม เพื่อรองรับปริมาณผู้เข้าชม แต่มีการตั้งตู้จัดแสดงเครื่องทองอยู่กลางห้องทำให้มีทางเดินที่แคบมาก เกิดการสัญจรภายในที่ไม่สะดวกสบาย

แนวทางแก้ไข

ใช้พื้นที่เป็นห้องโถง จัดแสดงด้วยอุปกรณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์ ในการนำเสนอเนื้อหาจัดแสดง เพื่อให้สามารถควบคุมการหมุนเวียนภายในของนักท่องเที่ยวดำเนิน

ภาพที่ 3.11 การศึกษา मुखกระสัน

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของ การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์
ความประทับใจที่มีต่อเนื้อหาที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์

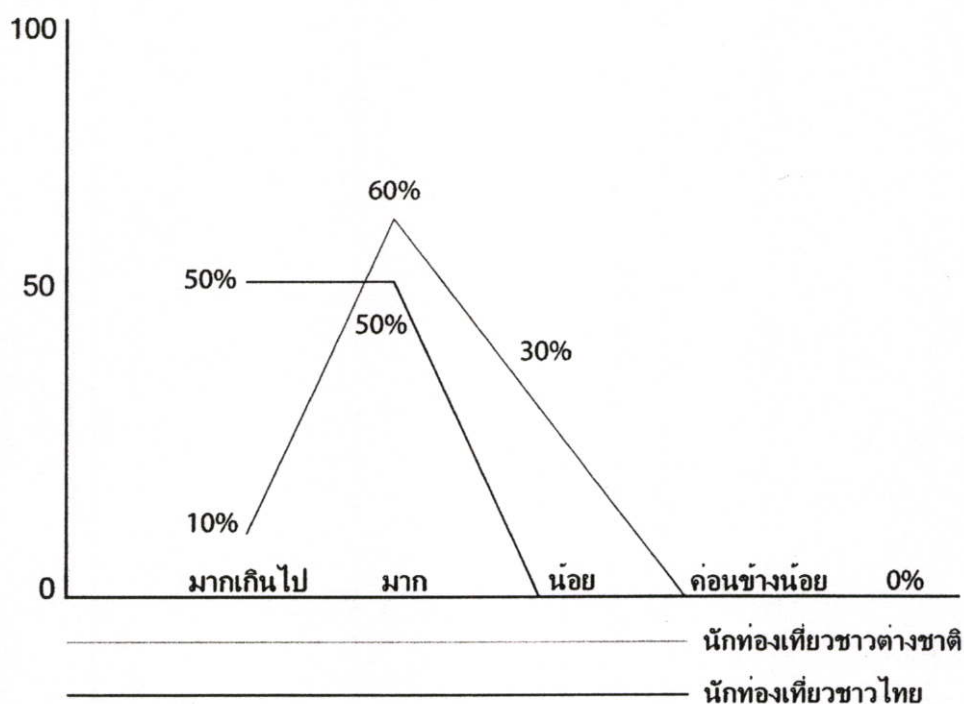

ภาพที่ 3.12 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีความประทับใจในเนื้อหาที่จัดแสดงภายใน
หมู่พระวิมาน

จากการศึกษาในเรื่องของความประทับใจในเนื้อหาใดมากที่สุด ผลปรากฏว่า นักท่องเที่ยว
ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ต่างประทับใจในส่วนของ การจัดแสดงมากที่สุดและจากการสัมภาษณ์
เพิ่มเติมในประเด็นนี้สามารถสรุปออกมาได้ ดังนี้

- ศิลปโบราณคดี เป็นสิ่งที่สื่อสารความเป็นไทยได้ง่ายที่สุด
- ในมุมมองของชาวต่างชาติ มีมุมมองทางศิลปะของงานแต่ละช่วงสมัยในเรื่องของ
ความงาม และงานฝีมือที่วิจิตรพิศดาร
- งานศิลปะทั้งหมดเป็นงานออกมาในลักษณะเชิงพุทธศิลปะ ที่มีลักษณะเฉพาะชัดเจน
สามารถก่อให้เกิดการศึกษาเพิ่มเติมต่อเนื่องในอนาคตได้

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์
ความรู้สึกที่มีต่อปริมาณเนื้อหาการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์

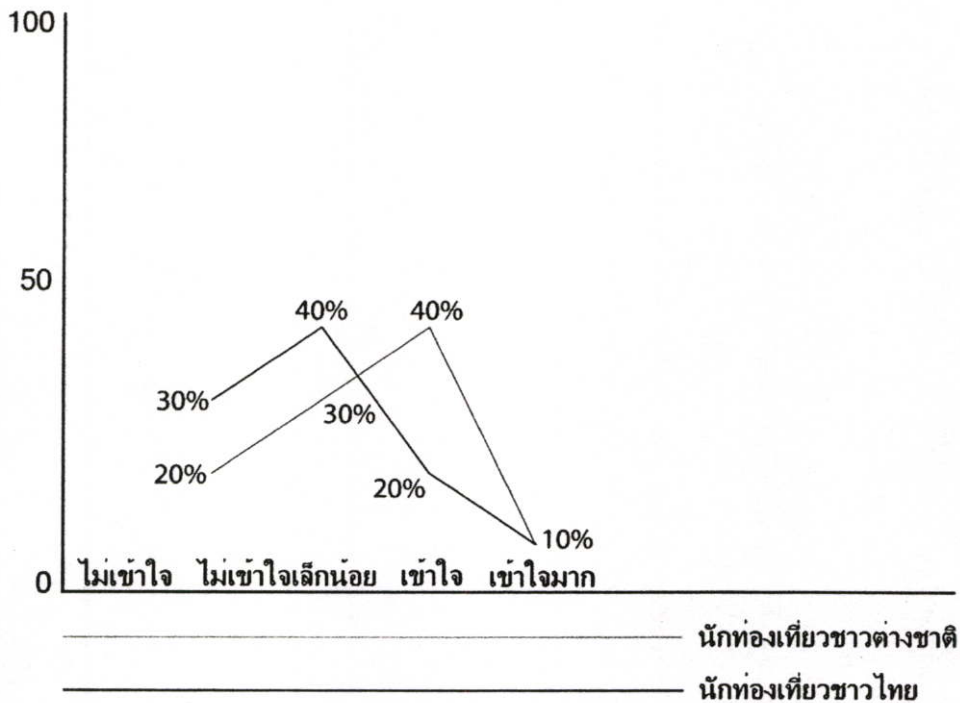

ภาพที่ 3.13 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีต่อปริมาณในเนื้อหาที่จัดแสดงภายในหมู่พระวิมาน

จากการศึกษาในเรื่องของปริมาณเนื้อหาการจัดแสดงภายในอาคารหมู่พระวิมานผลการศึกษาปรากฏว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยรู้สึกว่ปริมาณเนื้อหาการจัดแสดงมาก และในส่วนของนักท่องเที่ยวต่างชาติมีความเห็นว่า เนื้อหามีมากเกินไป และจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมถึงแนวทางการลดปริมาณเนื้อหาและเนื้อเรื่อง สามารถสรุปได้ดังนี้

- สัดส่วนของพื้นที่กับสิ่งของจัดแสดงไม่สัมพันธ์อย่างสิ้นเชิง การคัดเลือกสิ่งที่จะจัดแสดงรวมถึงเนื้อหาสามารถช่วยให้ควบคุมปริมาณการจัดแสดงได้
- ปริมาณของสิ่งของจัดแสดงลดลงจะช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถจดจ่อกับเนื้อหาได้มากขึ้น
- การจัดวางหรือจัดแสดงมากเกินไป ทำให้รู้สึกแออัด นักท่องเที่ยวไม่สามารถสัมผัสความงามของสิ่งของนั้นๆ ได้ตามที่ควรจะเป็น

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์
ความเข้าใจที่มีในเนื้อหาการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์

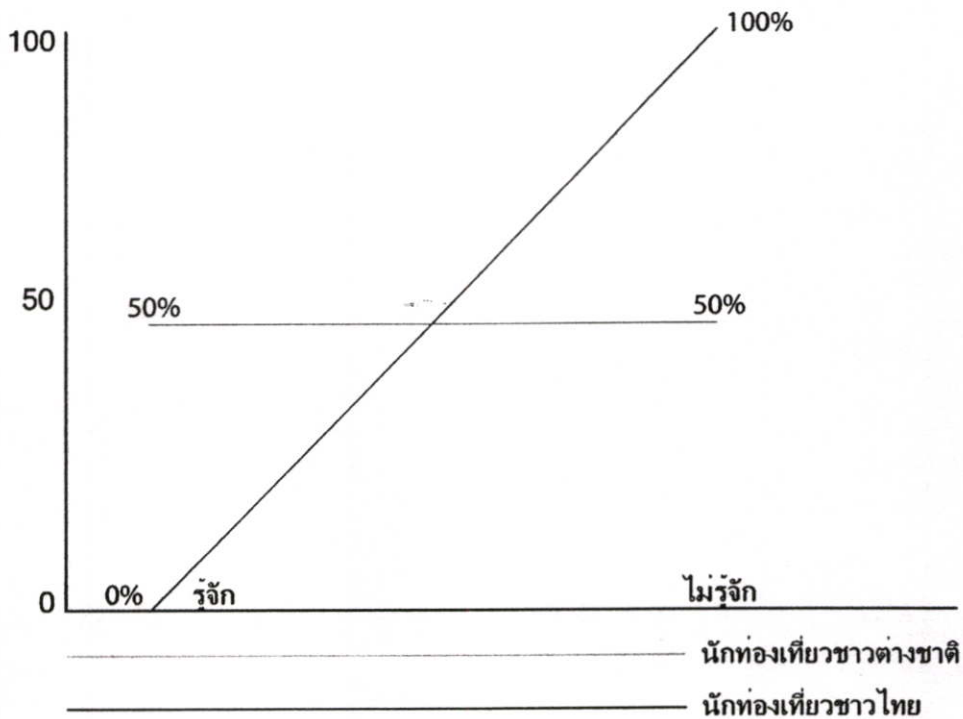

ภาพที่ 3.14 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีความเข้าใจในเนื้อหาที่จัดแสดงภายใน
หมู่พระวิมาน

จากการศึกษาในเรื่องของความเข้าใจในเนื้อหาการจัดแสดงภายในอาคารหมู่พระวิมาน ผลการศึกษาปรากฏว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยรู้สึกเข้าใจในเนื้อหา อันเนื่องมาจากภูมิหลังและความเคยชินทางวัฒนธรรม ที่ได้สัมผัสมาตลอด ในขณะที่ชาวต่างชาติ มีผลต่างเล็กน้อยคือค่อนข้างไม่เข้าใจ แต่ในภาพรวมของความเข้าใจโดยรวมมีสัดส่วนโดยประมาณไม่ถึงร้อยละ 50 ของจำนวนนักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถาม ซึ่งแนวทางปรับปรุงให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น มีแนวทางดังนี้

- ผลต่อเนื่องจากการลดปริมาณเนื้อหาการจัดแสดง จะช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถทำความเข้าใจในเนื้อหาต่างๆ ได้ดีขึ้น
- การเพิ่มสื่อการสื่อสารเชิงข้อมูล เช่น ระบบสารสนเทศต่างๆ เพื่อลดปริมาณองค์ประกอบทางกายภาพและเป็นการเพิ่มเนื้อหาได้หลากหลายมากขึ้น

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของการรับรู้จิตวิญญาณของวังหน้า
ภาพรวมของผู้ที่ทราบความหมายของ “วังหน้า”

ภาพที่ 3.15 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่รับรู้และเข้าใจในความหมายของ “วังหน้า”

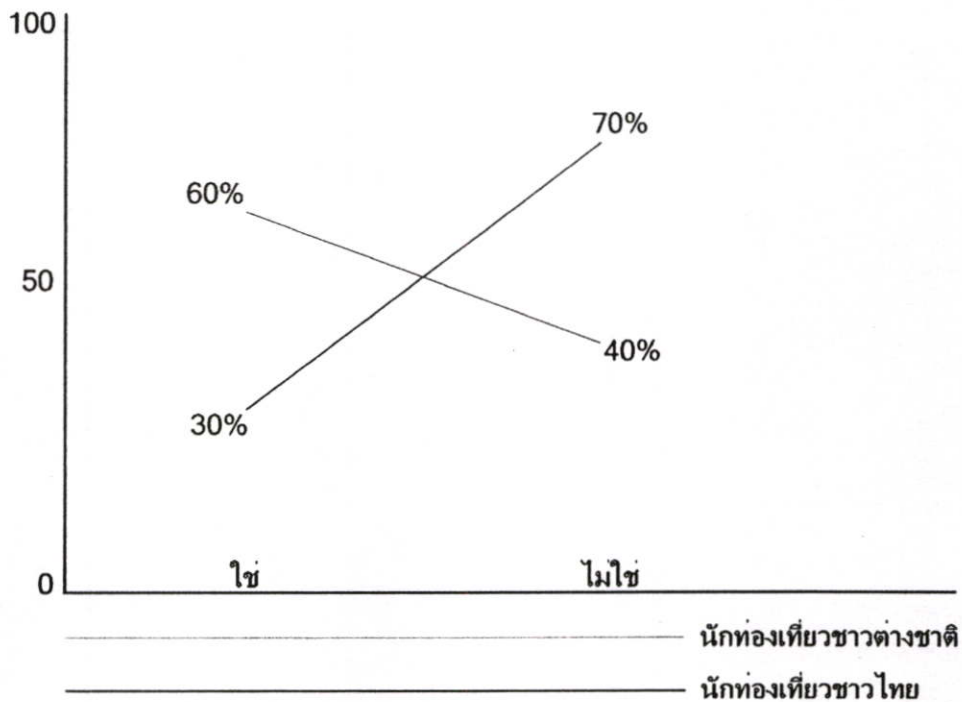
จากการศึกษาในเรื่องของความเข้าใจในความหมายของ “วังหน้า”

ผลการศึกษาปรากฏว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยรับรู้ความหมายของวังหน้าในสัดส่วน
ครึ่งหนึ่งและอีกครึ่งหนึ่งไม่มีความรู้ในเรื่องของวังหน้าและความหมายเช่นกัน ส่วนของนักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติทั้งหมดไม่ทราบความหมายของวังหน้า แต่จากการสอบถามเพิ่มเติมเกินกว่าร้อยละ 70
ต้องการที่จะรับรู้ความหมายของวังหน้า จึงสามารถที่จะวิเคราะห์แนวทางในการแก้ปัญหาเรื่องจิต
วิญญาณของวังหน้า ได้ดังนี้

- การลดองค์ประกอบที่ไม่จำเป็นออกจากพื้นที่ของวังหน้า
- ให้ข้อมูลส่งเสริมในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของวังหน้า รวมถึงการจัดวางเพื่อให้เกิด

การรับรู้ในความหมายของวังหน้ามากขึ้น

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของ การรับรู้จิตวิญญาณของวังหน้า
ภาพรวมการรับรู้ต่อความยิ่งใหญ่ของวังหน้า

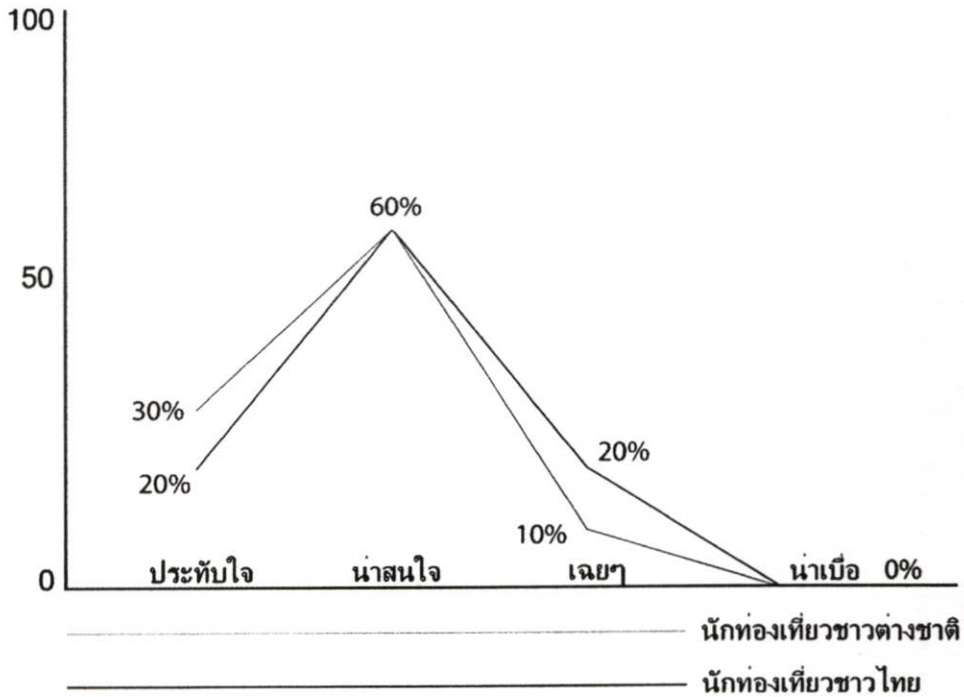
ภาพที่ 3.16 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่รับรู้และเข้าใจในความยิ่งใหญ่ของ “วังหน้า”

จากการศึกษาในเรื่องของการรับรู้ความยิ่งใหญ่ของ “วังหน้า”

ผลการศึกษาปรากฏว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติมีการรับรู้ที่สวนทางกันในลักษณะของนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นบวก กล่าวคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยรับรู้ความยิ่งใหญ่ของวังหน้าเกินกึ่งหนึ่งมาไม่มากนัก ในขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนมากรู้สึกขัดแย้งในความยิ่งใหญ่ของวังหน้ากับสภาพจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถหาแนวทางในการปรับปรุง ได้ดังนี้

- จากสภาพองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ การจัดบรรยากาศระบบแสงสว่าง จะช่วยให้ส่งเสริมถึงความยิ่งใหญ่ได้
- ความยิ่งใหญ่ของชาวต่างชาติมีมุมมองเรื่องของขนาดเป็นสำคัญ และผลต่อเนื่องจากที่มาคนละวัฒนธรรม การแสดงออกของความยิ่งใหญ่จึงต้องมีการแสดงออกในทุกๆ องค์ประกอบ เช่น บุคลากร การแสดงออกต่างๆ เป็นต้น

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของ การรับรู้จิตวิญญาณของวังหน้า
ภาพรวมความรู้สึกที่มีต่อพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

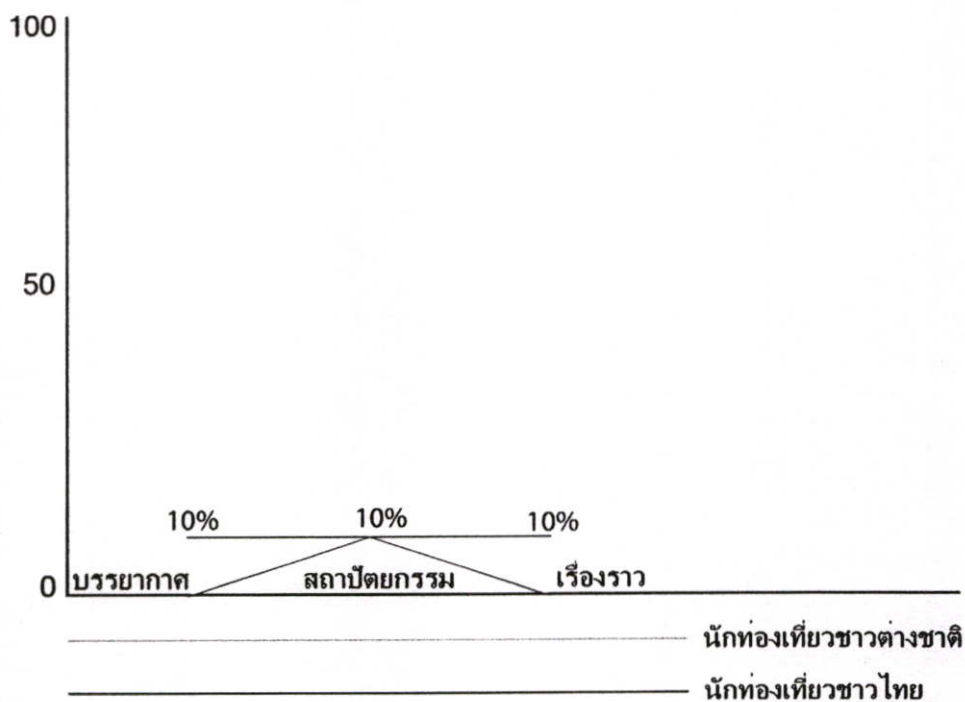

ภาพที่ 3.17 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่รู้สึกต่อพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

จากการศึกษาในเรื่องของภาพรวมความรู้สึกที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ มีมุมมองที่ตรงกันส่วนใหญ่คือ มีความน่าสนใจและ 1 ใน 4 ที่รู้สึกประทับใจมากๆ ซึ่งมีแนวทางส่งเสริมแนวทางนี้ได้คือ

- จากสภาพองค์ประกอบต่างๆที่มีอยู่สามารถจัดการใหม่ ให้เกิดความน่าสนใจและสร้างความประทับใจได้

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพิพิธภัณฑ์
สิ่งทีสร้างประทับใจในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

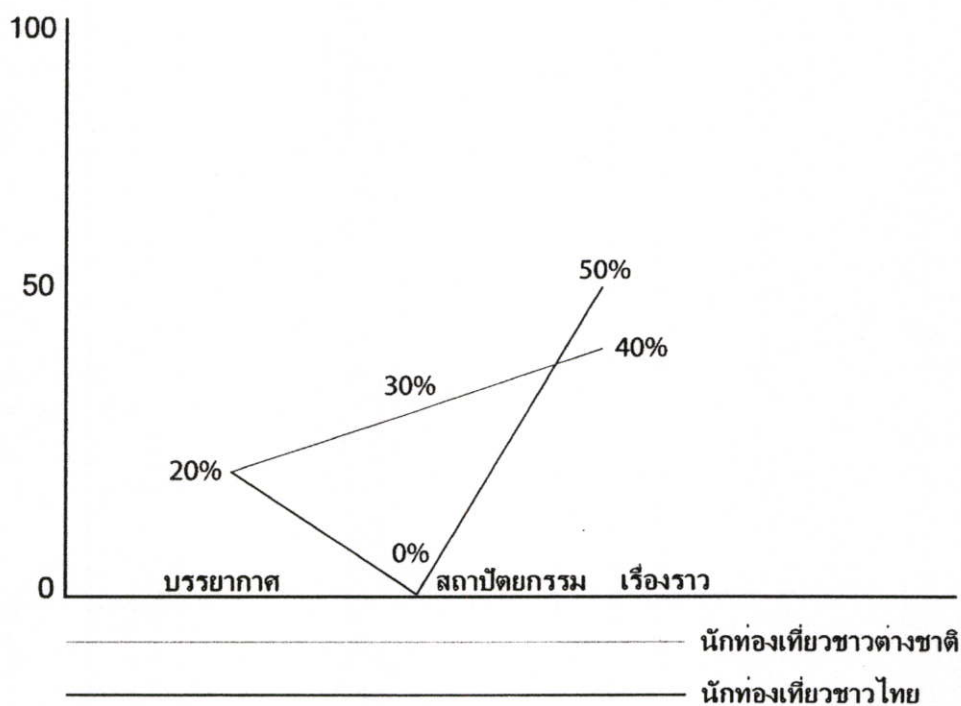

ภาพที่ 3.18 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสิ่งทีสร้างความประทับใจภายในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

จากการศึกษาในเรื่องของภาพรวมความรู้สึกับสิ่งทีสร้างความประทับใจภายในพิพิธภัณฑ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า นักท่องเที่ยวทั้งหมด ร้อยละ 40 มีความประทับใจเรื่องของบรรยากาศ สถาปัตยกรรมและเรื่องราว เท่าๆกัน ซึ่งมีแนวทางรักษาความประทับใจกลุ่มนี้ ได้ดังนี้

- อาคารและสภาพแวดล้อม เนื้อหาทั้งหมดต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทย เพื่อแสดงออกในฐานะพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ประจำชาติไทย
- รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งสะท้อนความงามและนำสู่ความประทับใจได้ดีที่สุด

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพิพิธภัณฑ์
สิ่งที่ไม่ประทับใจในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

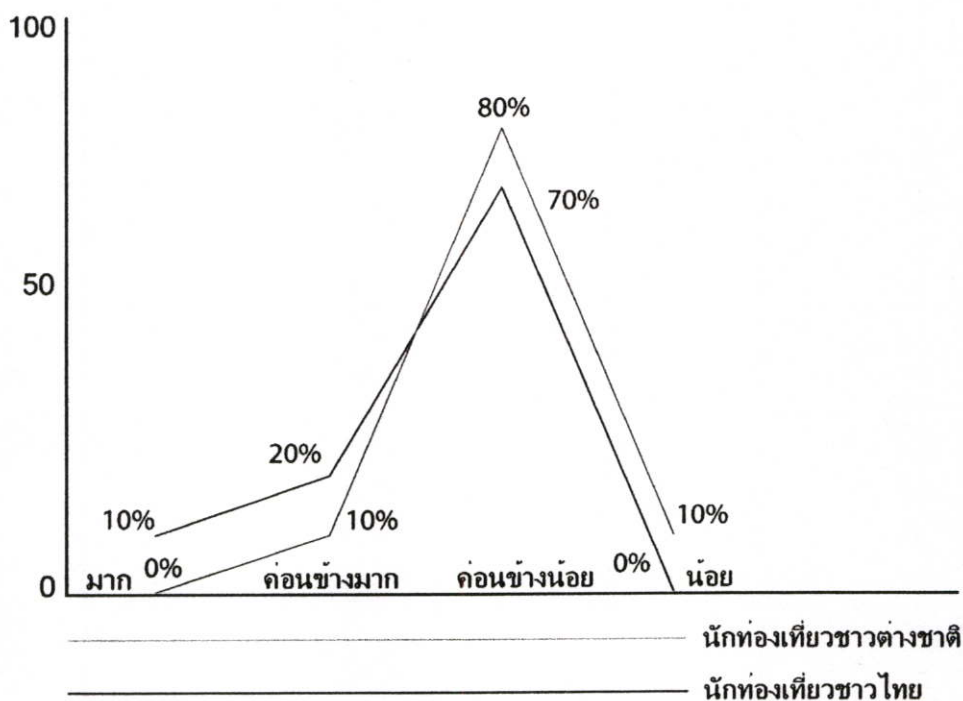
ภาพที่ 3.19 แสดงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่สร้างความประทับใจภายในพิพิธภัณฑ์
แห่งนี้

จากการศึกษาในเรื่องของภาพรวมความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ประทับใจภายในพิพิธภัณฑ์
ผลการศึกษาปรากฏว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ เกือบทั้งหมดไม่ประทับใจในส่วนของ
เรื่องราวที่น่าเสนอ ซึ่งถ้าแยกกลุ่มแล้วจะแสดงได้ว่า มีความไม่ประทับใจใกล้เคียงกันในภาพรวม
ขณะที่ชาวต่างชาติมองข้ามในส่วนของสถาปัตยกรรม และต้องการที่จะจดจ่อกับเนื้อหา การจัดแสดง
มากกว่า ซึ่งมีแนวทางการปรับปรุง ดังนี้

- ฤุญแจในการปรับปรุงเนื้อหาในส่วนต่างๆ คือการออกแบบ ปรับปรุงที่แสดงความชัดเจน
มากกว่านี้ ซึ่งเห็นได้จากตัวเลข สัดส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่มีความไม่ประทับใจกระจาย
ออกไปในทางกว้าง

- การปรับปรุงเนื้อหาการจัดแสดง อ่างอิงเพิ่มเติมจากแผนภาพ 3.12 – 3.14 จะสามารถ
สร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวได้

ผลการศึกษาจากแบบสอบถามในส่วนของความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพิพิธภัณฑ์
ความรู้ถึงปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

ภาพที่ 3.20 แสดงสัดส่วนของความรู้สึกรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่มีต่อปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์

จากการศึกษาในเรื่องของความรู้สึกรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่มีต่อปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์ ผลการศึกษาปรากฏว่า เกือบทั้งหมดรู้สึกว่ามีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ซึ่งจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมสามารถสรุปได้ว่าปริมาณนักท่องเที่ยวเป็นกระจกสะท้อนภาพรวมของพิพิธภัณฑ์ได้ดีที่สุด (ซึ่งโดยเฉลี่ยมีนักท่องเที่ยวประมาณ 3-5 แสนคนต่อปี (จากการสัมภาษณ์)) นับว่าน้อยมากจากสัดส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศ ซึ่งมีแนวทางกระตุ้นด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมภายใน ดังนี้

- การปรับปรุงเนื้อหาและสร้างจุดเด่นของการจัดแสดง เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว เพราะเมื่อมีความประทับใจแล้วจะเกิดการบอกเล่าและความทรงจำจากการถ่ายภาพ
- การปรับปรุงภาพรวมของพื้นที่ให้เป็นที่ยอมรับในสากล ทั้งการจัดแสดงและการจัดการ

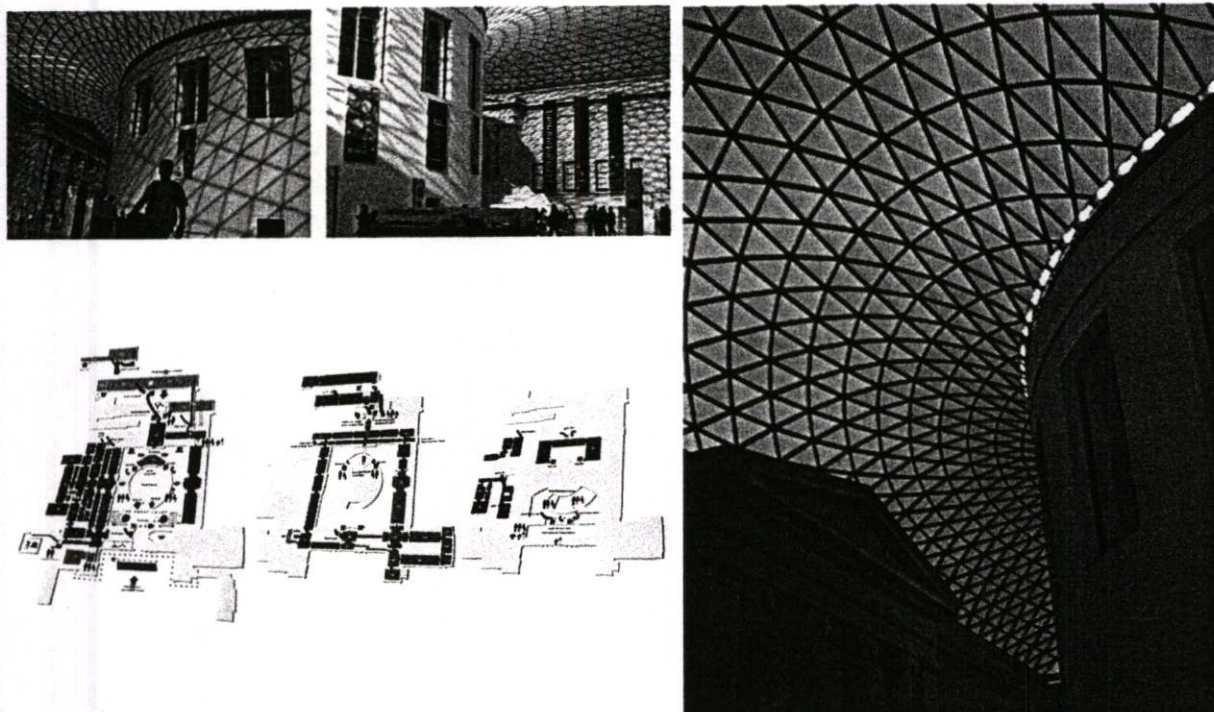
3.9 การศึกษากรณีศึกษา

ภาพที่ 3.21 แสดงตำแหน่งของพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ที่นำมาศึกษาในกรณีศึกษา

การเลือกกรณีศึกษาทั้ง 10 แห่งมาจากฐานขององค์ความรู้ด้านการจัดการพิพิธภัณฑ์สู่ระดับสากล ซึ่งต้องอยู่บนความหลากหลายของชนชาติ วัฒนธรรม ความเป็นมา แต่ภาพรวมอยู่บนแนวทางการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้อาคาร เพื่อให้สอดคล้องกับหัวข้อของโครงการ โดยในการศึกษาจะศึกษาเน้นในเรื่องของอาคารเดิม ความเป็นมา แนวทางการอนุรักษ์ รักษาอาคาร การจัดแสดง และรูปแบบการจัดแสดง ผลจากการศึกษามีดังนี้

พิพิธภัณฑ์บริติช มิวเซียม กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ
The British Museum, London, U.K.

อาคารเดิม : เดิมเป็นพระราชวังและถูกเลิกใช้งานอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง และถูกนำกลับมาใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีสิ่งของมีค่าต่างๆจากทั่วโลก

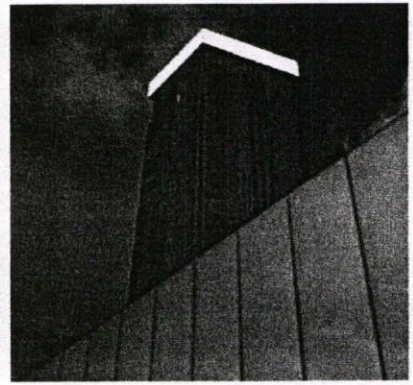
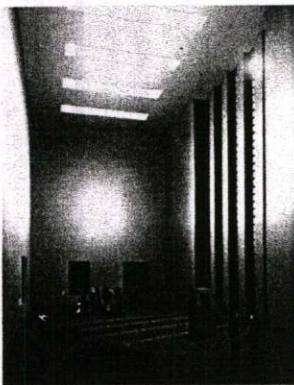
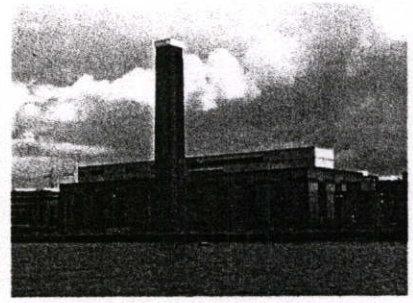
แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : รูปทรงอาคาร ช่องเปิดต่าง คงรักษารูปแบบเดิมไว้ เพียงแต่มีการเปลี่ยนวัสดุใหม่มีความคงทนมากขึ้น แต่สีและลักษณะต่างๆใช้รูปแบบเดิมทั้งหมด

การจัดแสดงชิ้นงาน : ชิ้นงานที่จัดแสดงมีความหลากหลายตั้งแต่เครื่องประดับขนาดเล็ก จนถึงรูปปั้นขนาดใหญ่

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : แบ่งเป็นห้อง แต่ละห้องมีเรื่องราวที่แตกต่างกันไปตามที่มาของชนชาตินั้นๆ ภายในไม่มีการตกแต่งพิเศษ แต่จะมีเน้นในส่วนโถงกลางของอาคารที่ใช้โครงสร้างเหล็กคลุมพื้นที่เดิมไว้ ให้แสงธรรมชาติเข้ามาได้และนักท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นที่นั่งพบและพักผ่อนได้

ภาพที่ 3.22 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์บริติช มิวเซียม

พิพิธภัณฑ์ศิลปะเทต โมเดิร์น กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ
Tate Modern, London, U.K.

อาคารเดิม : เดิมคือโรงไฟฟ้าพลังน้ำมันขนาดใหญ่สร้างเมื่อ ค.ศ.1947 และเลิกใช้งานเมื่อ ค.ศ.1981 ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเทมส์ ในเขตเซาท์แบงค์ ทางใต้ของลอนดอน

แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : รักษารูปแบบเดิมของอาคารและลักษณะเฉพาะของอาคารไว้ทั้งหมด เช่น โถงกลางขนาดใหญ่ ช่องแสงของอาคาร เพียงแต่เปลี่ยนวัสดุใหม่เท่านั้น และเป็นตัวให้แสงในเวลากลางคืนให้ ปล่องไฟของอาคารโดดเด่นในความมืด

การจัดแสดงชิ้นงาน : เน้นการจัดแสดงเฉพาะผลงานศิลปะในคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ งานเปลือยและสรีระ งานภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม งานหุ่นนิ่งและวัตถุ และงานประวัติศาสตร์และความทรงจำ

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : ใช้ข้อดีของโถงเดิมที่เป็นที่ตั้งของเครื่องปั่นไฟ เป็นโถงรวมของอาคาร และใช้พื้นที่ภายในทั้ง 5 ชั้นเป็นที่จัดแสดงงาน ไซส์ขาวและดำ เป็นตัวสื่อสารรูปแบบสากลให้เกิดขึ้นกับอาคารภายในและ ง่ายต่อการเป็นฉากหลังของงานศิลปะที่จัดแสดงด้วย

ภาพที่ 3.23 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ศิลปะเทต โมเดิร์น

พิพิธภัณฑ์ลูฟร์ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส
Louvre museum, Paris, France

อาคารเดิม : อาคารเดิมเป็นพระราชวังที่มีอายุมากกว่า 800 ปี มีผู้ครอบครองตั้งแต่พระราชจนถึงประธานาธิบดี มีการต่อเติมอยู่หลายช่วงเวลา แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ภายหลังจากปฏิวัติใหญ่จึงปรับสภาพกลายเป็นสถานที่รวบรวมสิ่งมีค่าต่างๆ ของประเทศไว้เป็นจำนวนมาก

แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : เนื่องจากเป็นขนาดใหญ่และเก่าแก่มาก รวมถึงข้อแม้ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์ เช่นทางสัญจร งานระบบต่างๆ ฯลฯ ผู้ออกแบบใช้แนวความคิดของอาคารใหม่ทั้งหมดหลบลงอยู่ใต้ดิน โดยมีแท่งปรัมาติดกระฉก เป็นจุดนำสายตาและโถงทางเข้า

การจัดแสดงชิ้นงาน : ปฏิมากรรม จิตรกรรมและศิลปะวัตถุจากทั่วโลก

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : สร้างความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถชื่นชมผลงานทางศิลปะได้เต็มที่ที่สุด มีการประสานกับรูปแบบสมัยใหม่ที่เรียบง่ายเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศิลปะที่มีความสลับซับซ้อน

ภาพที่ 3.24 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ลูฟร์

พิพิธภัณฑ์ออร์แซย์ ออร์แซย์ ประเทศฝรั่งเศส
Mus'ee d'Orsay museum, France

อาคารเดิม : สถานีรถไฟประจำเมือง เมื่อมีการยกเลิกการใช้งาน ทางรัฐบาลจึงปรับเปลี่ยนให้เป็นพิพิธภัณฑ์

แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : คงรักษาลักษณะเฉพาะบางประการของความเป็นสถานีรถไฟไว้ เช่น โดมหลังคา หอนาฬิกา การจัดพื้นที่ภายในให้วัสดุหินแบอในการจัดวาง

การจัดแสดงชิ้นงาน : ศิลปะสมัยใหม่ ที่มีความหลากหลายทั้งรูปแบบ ขนาดและรูปทรง

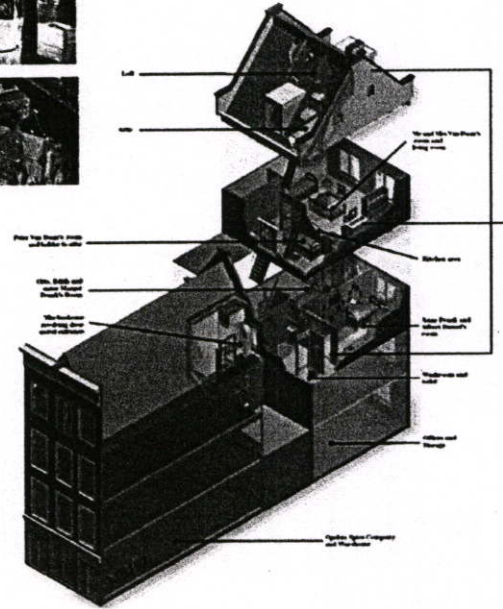
รูปแบบการจัดแสดงภายใน : ลักษณะเน้นให้รูปแบบอาคารเป็นงานศิลปะชิ้นหนึ่ง ที่เป็นองค์ประกอบกับชิ้นงานศิลปะที่มีการจัดแสดงอยู่ภายในอาคาร

ภาพที่ 3.25 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ออร์แซย์ ออร์แซย์

พิพิธภัณฑ์แอนน์ แฟรงค์ เฮาส์ เมืองอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์
Ann Frank House Museum, Amsterdam, Netherland

The Frank household in Amsterdam - it now attracts over half a million (paying) tourists every year.

อาคารเดิม : สถานที่จริงทางประวัติศาสตร์ ที่แอนน์ แฟรงค์ และครอบครัวขวยวิหลบซ่อนจากภัยของทหารเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 2 และเริ่มโครงการอนุรักษ์และจัดตั้งเมื่อ ค.ศ. 1993

แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : ให้ออกแบบและหน่วยงานที่ดูแล พยายามศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นกับแอนน์ แฟรงค์ และทำการปรับปรุงให้คงอยู่ในสภาพเดิมมากที่สุด ซึ่งรวมถึงการจัดเครื่องเรือนภายในบ้าน

การจัดแสดงชิ้นงาน : ภาพถ่าย เครื่องเรือน ส่วนประกอบอาคารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอ้างอิงจากบันทึกของแอนน์ แฟรงค์ เช่น เครื่องใช้ต่างๆ ดวงโคม กระดาษติดผนัง

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : มีการจัดสภาพให้ใกล้เคียงกับสภาพเดิมมากที่สุด ได้รับแสงสว่างจากภายนอกตามสมควรแต่ไม่มากนัก บรรยากาศโดยรวมดูสลัว เหมือนอยู่ในภาวะสงคราม มีการเชื่อมโยงพื้นที่ภายในบ้านกับเนื้อหาให้สัมพันธ์ไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ภาพที่ 3.26 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แอนน์ แฟรงค์ เฮาส์

พิพิธภัณฑสถานกรีก โรมัน เมืองอเล็กซ์ซานเดรีย ประเทศอียิปต์
The Greco - Roman, Alexandria, Egypt

อาคารเดิม : เป็นพระราชวังในอดีต เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจึงมีการปรับให้เป็นพิพิธภัณฑสถานตั้งแต่นั้นมา

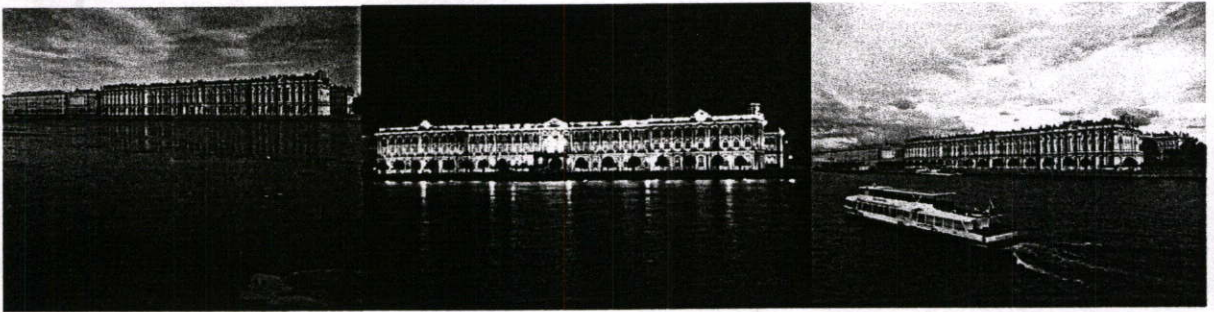
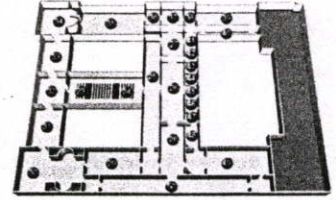
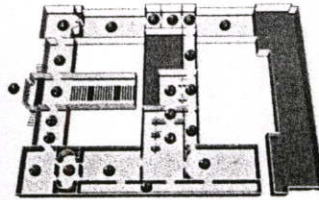
แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : คงขนาดของห้องและสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมไว้ และบูรณะผิววัสดุให้สอดคล้องกันทั้งภายในแลภายนอกอาคาร

การจัดแสดงชิ้นงาน : ศิลปะประจำชาติ เน้นไปทีงานปฏิมากรรมแบบลอยตัว

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : จัดแสดงตามเนื้อหาของศิลปะวัตถุกลุ่มนั้นๆ เช่นรูปปั้นเทพต่างๆ เครื่องใช้ต่างๆ

ภาพที่ 3.27 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานกรีก โรมัน

พิพิธภัณฑ์สเตท เฮอร์เทจ เมืองเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ประเทศรัสเซีย
The State Heritage Museum, StPetersburg, Russia

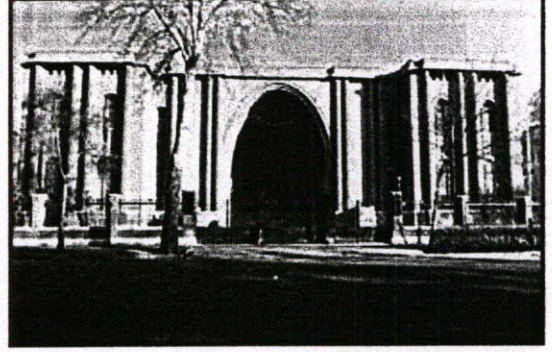
อาคารเดิม : เป็นพระราชวังของกษัตริย์รัสเซีย และมีการเปลี่ยนการใช้งานเมื่อมีการเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง เป็นพระราชวังที่ถูกออกแบบภายใต้แนวคิดพระราชวัง 3 ฤดู มีการกระจายตัวออกทางราบ

แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : รูปแบบของอาคารเดิมยังคงรักษาไว้ทั้งหมด เพียงแต่มีการเพิ่มในส่วนที่เป็นแทนจัดแสดงงานต่างๆ ที่เน้นการใช้รูปทรงที่เรียบง่ายเป็นหลัก

การจัดแสดงชิ้นงาน : ภายในมีการจัดแสดงผลงานที่มีความหลากหลายทั้งภาพเขียนและรูปปั้น ที่มีที่มาจากหลายๆ ประเทศทั่วโลก ซึ่งหนึ่งในนั้นมีภาพเขียนของไทยอยู่ด้วย

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : แบ่งเป็นห้อง แต่ละห้องมีเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไป

พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ อิหร่าน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
National Museum of Iran, Tehran, Iran

อาคารเดิม : พระราชวังขนาดใหญ่ กระจายตัวในแนวราบ ตั้งอยู่ใจกลางเมือง

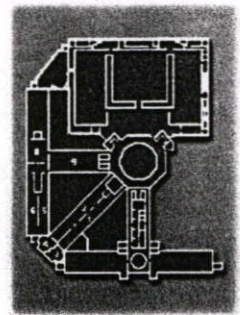
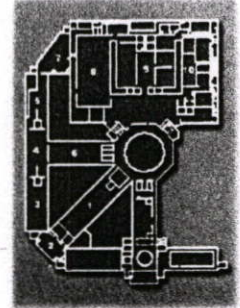
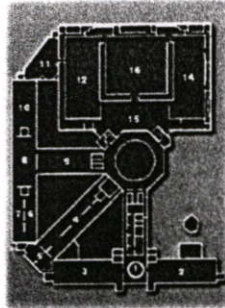
แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : ไม่เน้นการเปลี่ยนแปลงตัวอาคาร ทุกอย่างยังคงรักษาสภาพเดิมไว้ เพียงแต่มีการปรับในส่วนของการให้แสงสว่างให้เหมาะสมกับการจัดแสดงงานเท่านั้น

การจัดแสดงชิ้นงาน : เน้นชิ้นงานปฏิมากรรมลอยตัว ที่เป็นศิลปะประจำชาติ

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : เน้นความโปร่ง ใช้สีขาวเป็นหลักของสภาพภายใน ให้ความสำคัญกับสิ่งของจัดแสดงที่มีสีคอนทราสต์

ภาพที่ 3.29 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ อิหร่าน

พิพิธภัณฑ์แห่งชาติอินเดีย กรุงนิว เดลี ประเทศอินเดีย
The India National Museum, New Delhi, India

อาคารเดิม : ลักษณะเป็นอาคารทางราชการ 3 ชั้น ที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก

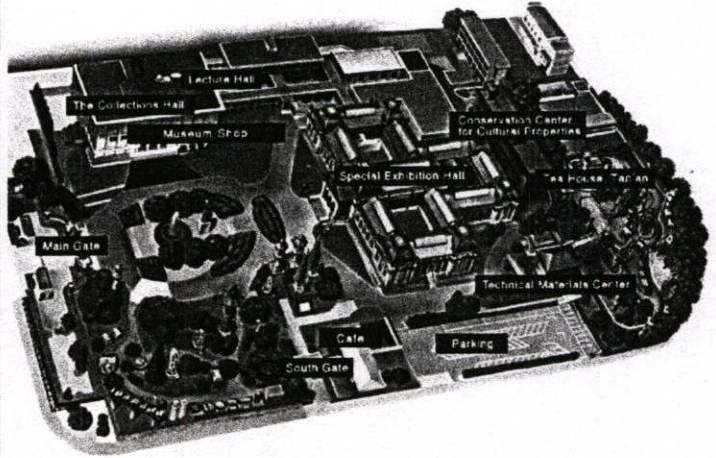
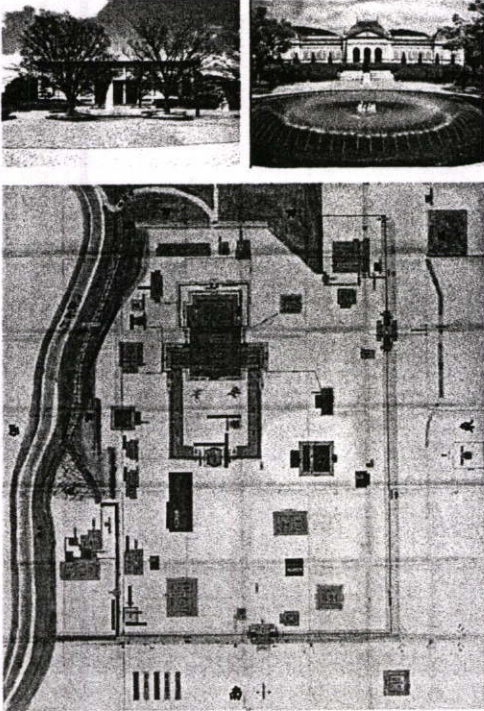
แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : การใช้สี ที่มีความสอดคล้องกับสีของศิลปะวัตถุ ก่อให้เกิดความกลมกลืนระหว่างอาคารกับผลงานศิลปะ

การจัดแสดงชิ้นงาน : ส่วนมากเป็นงานปฏิมากรรมขนาดใหญ่และเล็กปะปนกัน เพียงแต่ขนาดของชิ้นงานบางชิ้นอาจใหญ่ ไม่เหมาะสมกับขนาดห้องมากนัก

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : เน้นความเรียบง่ายของสีและรูปทรง เพื่อดึงดูดสนใจสู่งานศิลปะเท่านั้น

ภาพที่ 3.30 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ อินเดีย

พิพิธภัณฑ์แห่งชาติเกียวโต เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น
Kyoto National Museum, Kyoto, Japan

อาคารเดิม : เดิมเป็นพระราชวังของกษัตริย์เมืองเกียวโต และยกเลิกการใช้งานเมื่อมีการเปลี่ยนอำนาจการปกครอง มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร ทั้งอาคารหลักและอาคารรอง ยังคงอยู่ครบถ้วน

แนวทางการรักษาลักษณะอาคารเดิม : รักษารูปแบบของศิลปะต่างๆไว้อย่างชัดเจน ซึ่งรวมไปถึงสภาพแวดล้อม โดยรอบที่ยังคงความเป็นพระราชวังไว้ได้อย่างดี

การจัดแสดงชิ้นงาน : ศิลปะประจำชาติ ไม่จำกัดรูปแบบ

รูปแบบการจัดแสดงภายใน : การสร้างบรรยากาศโดยรวมให้แสดงเอกลักษณ์ประจำชาติมากที่สุด เช่นรูปแบบของเส้นสายในการตกแต่งต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 3.31 กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เกียวโต

บทที่ 4

ขั้นตอนและวิธีการสร้างแนวความคิดการออกแบบ

4.1 ลักษณะของการออกแบบ

จากการทบทวนวรรณกรรมและวิธีการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีข้อมูลที่เกิดขึ้นค่อนข้างหลากหลาย ทั้งข้อมูลทางกายภาพของอาคาร ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางจิตวิทยาและพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งต้องใช้แนวความคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเชิงบูรณาการ กล่าวคือ ต้องมีการใช้แนวคิดที่มีการประสานเนื้อหาและมุมมองที่มีความเที่ยงตรงในเชิงแนวความคิด จึงสามารถสร้างขั้นตอนได้ ดังต่อไปนี้

- 4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างแนวความคิดการออกแบบ
- 4.3 การสังเคราะห์ข้อมูลการออกแบบและสรุปเนื้อหาการออกแบบ
- 4.4 การวิเคราะห์แนวความคิดการออกแบบเพื่อเชื่อมต่อกับวิธีการออกแบบ
- 4.5 การเชื่อมโยงเนื้อหาแนวความคิดการออกแบบกับวัตถุประสงค์การออกแบบ

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างแนวความคิดการออกแบบ

ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมา สามารถแบ่งกลุ่มออกได้ ดังต่อไปนี้

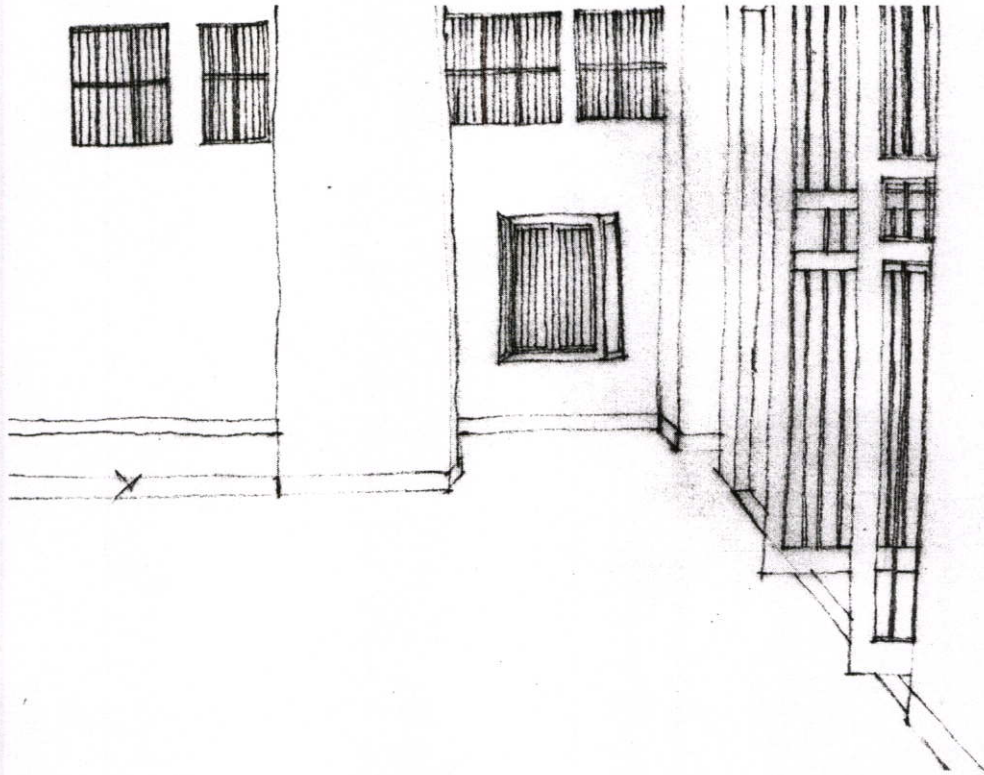
- 4.2.1 กลุ่มข้อมูลด้านสภาพพื้นที่ภายในอาคารในปัจจุบัน
- 4.2.2 กลุ่มข้อมูลด้านมาตรฐานพิพิธภัณฑสถาน
- 4.2.3 กลุ่มข้อมูลทางประวัติศาสตร์
- 4.2.4 กลุ่มข้อมูลด้านวัตถุจัดแสดง
- 4.2.5 กลุ่มข้อมูลด้านผู้ใช้อาคาร

4.2.1 กลุ่มข้อมูลด้านสภาพพื้นที่ภายในอาคารในปัจจุบัน

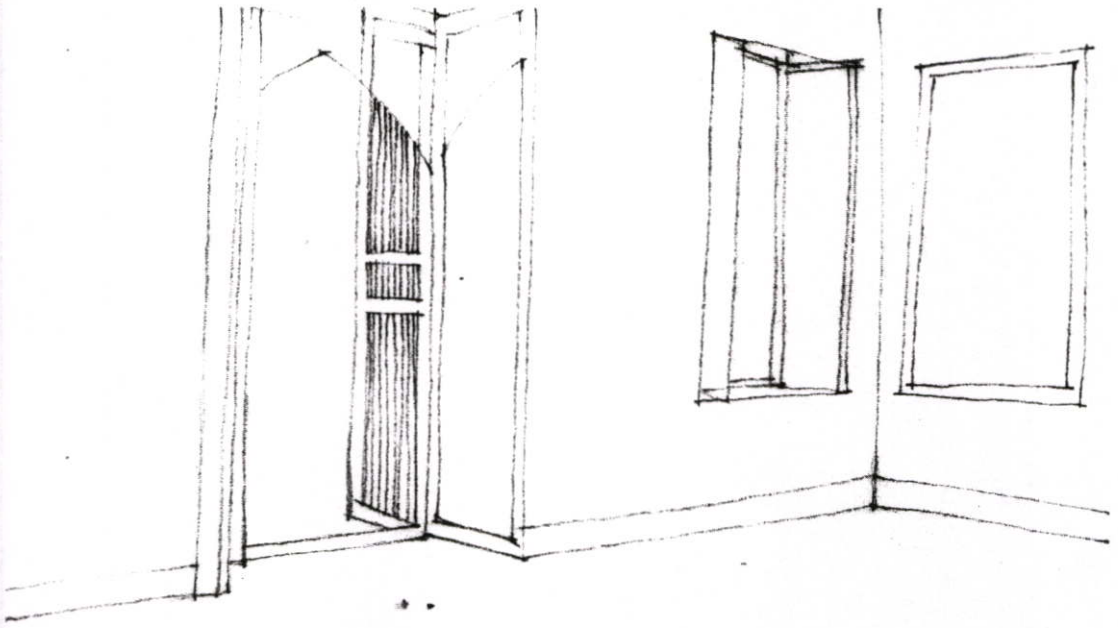
จากการศึกษาในบทที่ผ่านมา มีข้อสรุปที่สามารถนำไปเป็นข้อมูลของการออกแบบได้ดังนี้

- ลักษณะและรูปแบบภายในอาคารมีรูปทรงที่เรียบง่าย (Geometric Form) มีการจัดองค์ประกอบแบบสองข้างเท่ากัน (Balance)
- แต่ละห้องมีทางเดินเชื่อมต่อได้ถึงกันทุกห้อง สื่อถึงความมีลำดับ มีขั้นมีตอนของชีวิตในวัง และรวมถึงจารีต ประเพณีเฉพาะตน
- ฝ้าเพดานสูง สื่อสารถึงความโปร่ง ความพยายามที่จะเชื่อมโยงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภายนอก กับภายในอาคาร
- ลักษณะเฉพาะของแต่ละห้อง มีความโอ้อวด ตามลักษณะของวังในอดีต

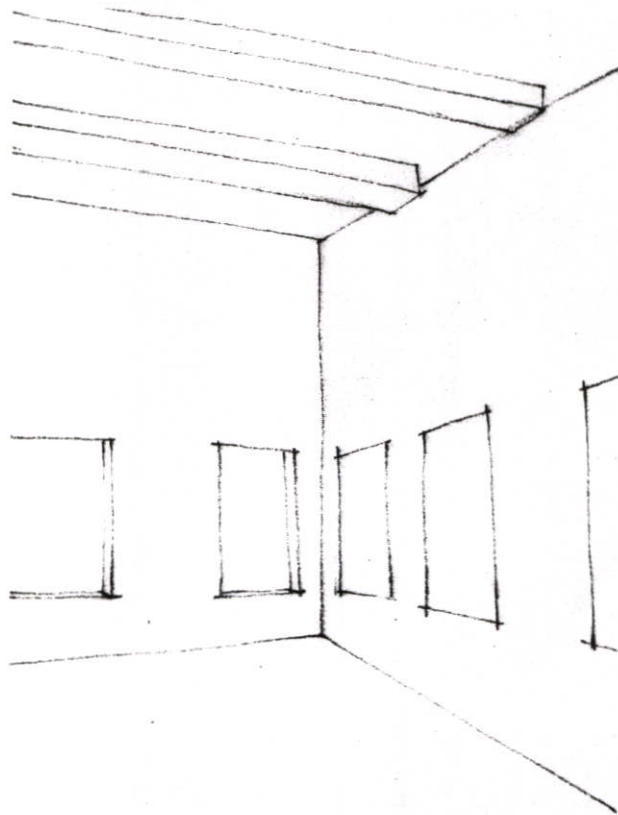
- หมู่อาคารพระวิมานเป็นอาคารที่อยู่ภายใต้ พระราชบัญญัติโบราณสถาน ดังนั้นในการออกแบบควรคำนึงถึงความเป็นไปได้ ในเรื่องของผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
- หมู่อาคารพระวิมานเป็นอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และศิลปะโดยตรง การออกแบบและวิจัยควรคำนึงถึงการเคารพต่อจิตวิญญาณของสถานที่ เป็นสำคัญ
- การรักษาและคงไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะบางประการภายในหมู่อาคารพระวิมาน จะช่วยให้ส่งเสริมในการเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงาม ให้ชาวต่างชาติได้รับรู้และเข้าใจ

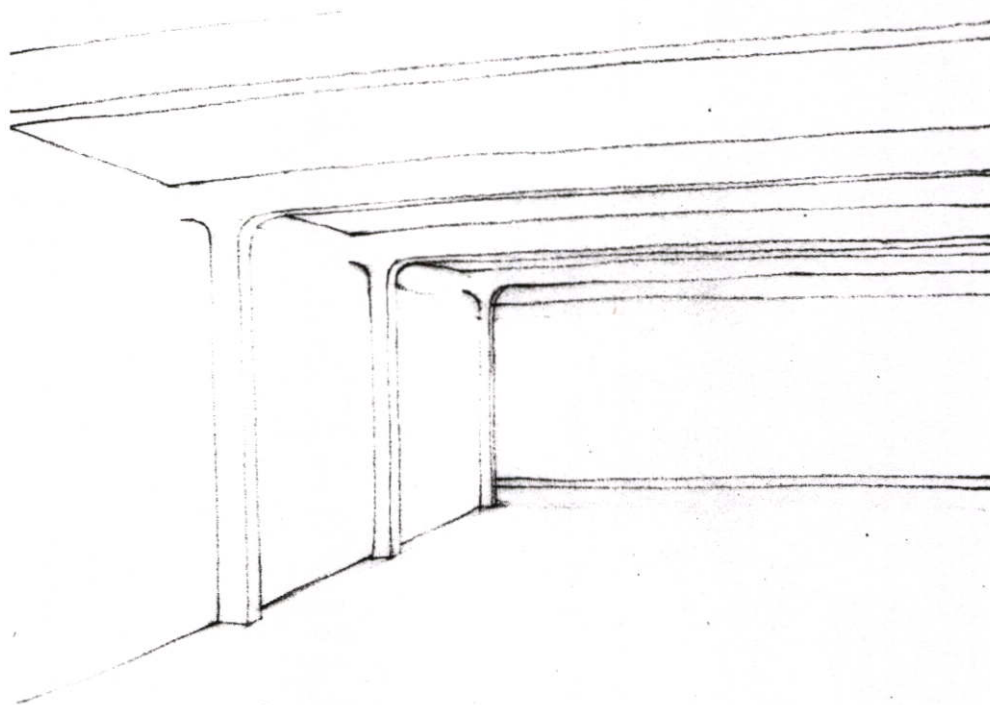
ภาพที่ 4.1 แสดงลักษณะของเส้นและรูปทรงภายในอาคาร

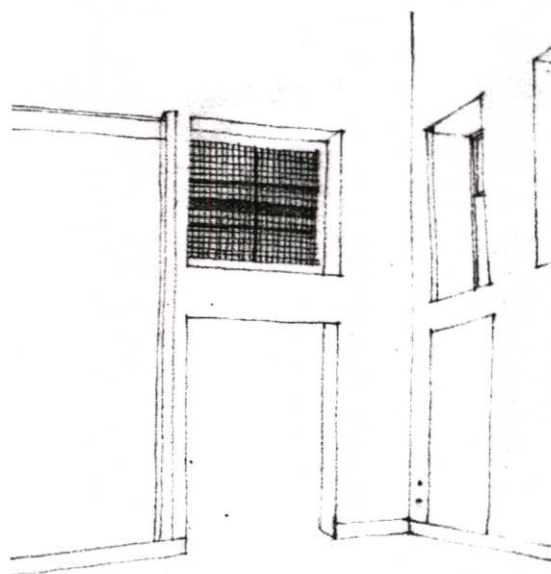
ภาพที่ 4.2 แสดงลักษณะของประตู หน้าต่างภายในหมู่พระวิมาน

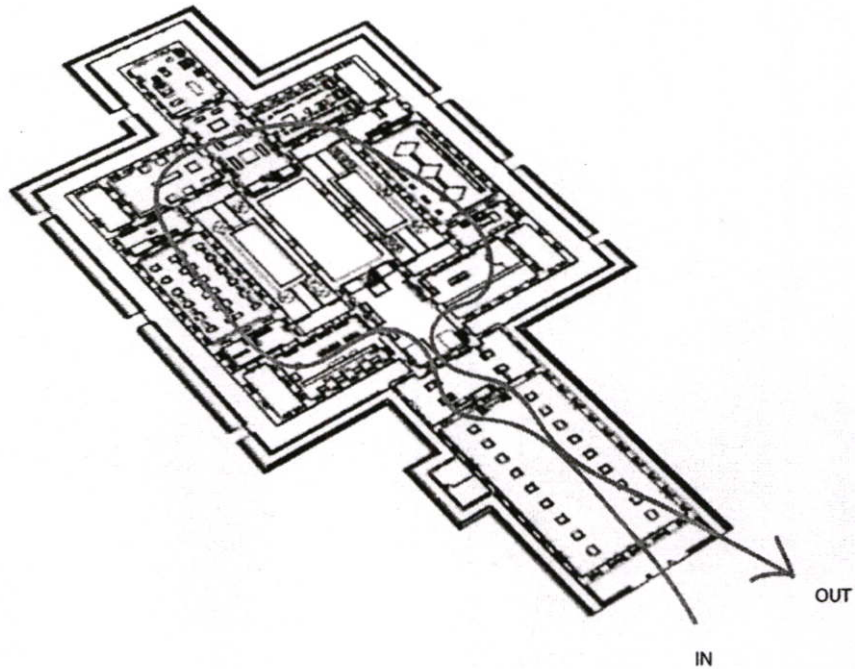
ภาพที่ 4.3 แสดงลักษณะความสัมพันธ์ของผนังและฝ้าเพดาน

ภาพที่ 4.4 แสดงลักษณะการเชื่อมโยงของเสาและคาน

ภาพที่ 4.5 แสดงลักษณะของการจัด Pattern ของประตูหน้าต่างให้สัมพันธ์กัน

ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะทางสัญจรภายในหมู่พระวิมาน

4.2.2 กลุ่มข้อมูลด้านมาตรฐานพิพิธภัณฑสถาน

จากการศึกษาในบทที่ผ่านมา มีข้อสรุปที่สามารถนำไปเป็นข้อมูลของการออกแบบได้ดังนี้

- การจัดแสดงภายในต้องมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ เนื่องจากสภาพอาคารเดิมมีลักษณะเฉพาะชัดเจน ต้องมีการคัดเลือกชิ้นงานเพื่อการจัดแสดง
- ความปลอดภัยและการควบคุมทางสัญจร จำเป็นที่จะต้องมีการเข้าทางเดียว ออกทางเดียว เพื่อเป็นการควบคุมเส้นทางเดินของนักท่องเที่ยว
- การแสดงออกต่อสื่อสากล

4.2.3 กลุ่มข้อมูลทางประวัติศาสตร์

จากการศึกษาในบทที่ผ่านมา มีข้อสรุปที่สามารถนำไปเป็นข้อมูลของการออกแบบได้ดังนี้

- ตำแหน่งวังหน้า และความเป็นวังหน้า มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีความสำคัญเชิงคู่ในระบอบการปกครองระบอบกษัตริย์ตลอดมา ซึ่งมีผลทางด้านจิตใจต่อความเป็นชาติ ตลอดมา
- ความเป็นวังหน้าหรือ “พระเจ้าอยู่หัวองค์ที่ 2” แสดงออกให้เห็นถึงถึงพระจริยวัตร และพระบารมีที่ปกครองแผ่นดินไทยได้เป็นอย่างดี

● ลักษณะและรูปแบบของสถาปัตยกรรมเป็นแบบศิลปกรรมตามแบบพระราชสำนัก ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวค่อนข้างสูง

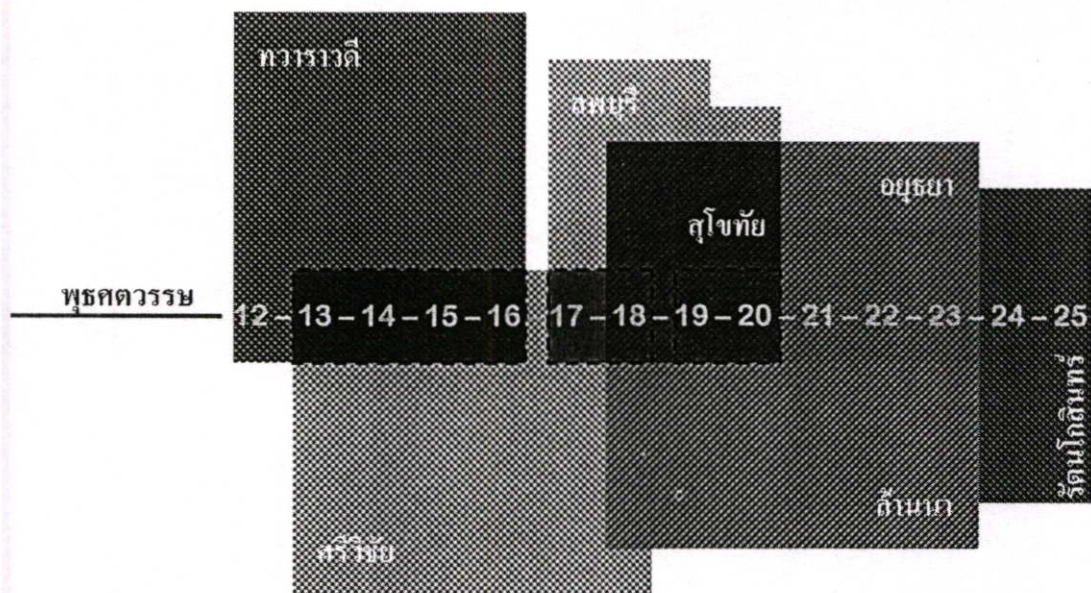
4.2.4 กลุ่มข้อมูลด้านวัตถุจัดแสดง

เนื้อหาการจัดแสดงจะอยู่ในเรื่องของประวัติศาสตร์ ศิลปะ และ โบราณคดี ซึ่งเป็นกลุ่มการจัดแสดงที่แสดงออกถึงประวัติศาสตร์ชาติไทยได้ดีที่สุด เป็นเนื้อหาที่มีการตอบรับจากกลุ่มนักท่องเที่ยวสูง อันเนื่องด้วย มีความงาม และเอกลักษณ์เฉพาะตัว ความเป็นอาณาจักรต่างๆสามารถแสดงออกถึงความยิ่งใหญ่ของการปกครองแบบกษัตริย์ สามารถเชื่อมโยงถึงความเชื่อ แรงศรัทธาในศาสนาได้ดี

- การเดินทางของเวลา เปรียบกับการลำดับความต่อเนื่องของเรื่องราว ดังนั้นการจัดลำดับเรื่องราวได้ดี ก็จะมีผลต่อการรับรู้มากขึ้น
- ในทุกๆ การเปลี่ยนแปลงต้องมีจุดเชื่อมต่อหรือจุดประสานเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องต่อไป ด้วยนัยยะนี้จะเห็นได้ว่า ในความต่อเนื่องของเรื่องราวที่เกิดขึ้นในจุดเชื่อมต่อจะมีเหตุการณ์หรือความหมายบางอย่างซ่อนอยู่เสมอ
- การรับรู้ของบุคคลต้องการอยู่ในพื้นที่ ที่มีความสอดคล้องกับเรื่องราวและเนื้อหาที่เกิดขึ้น
- การสร้างเอกลักษณ์ให้บุคคลมีความประทับใจ สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ทั้งจากส่วนที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับแนวทางหรือทิศทางของผู้ออกแบบที่จัดสถานะของสิ่งนั้นๆ

โดยมีการจัดกลุ่มการจัดแสดง ดังนี้

1. ศิลปะทวารวดี
2. ศิลปะศรีวิชัย
3. ศิลปะลพบุรี
4. ศิลปะล้านนา
5. ศิลปะสุโขทัย
6. ศิลปะอยุธยา
7. ศิลปะรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 4.7 แสดงช่วงลำดับของศิลปโบราณคดีในประเทศไทย

จากตารางข้างต้น แสดงการเดินทางของศิลปโบราณคดีในสมัยต่างๆ โดยมีช่วงเวลา เป็น เครื่องวัด สามารถสังเกตได้ว่า มีการเชื่อมต่อของยุคสมัยต่างๆ ที่ชัดเจนอยู่ 3 ช่วง ดังนั้นจึงเป็น ประเด็นอ้างอิงที่น่าสนใจต่อข้อมูลการออกแบบที่จะมีการแบบในเรื่องของการเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหา การจัดแสดงงาน อย่างน้อยเพื่อเป็นการสร้างเอกลักษณ์บางอย่างให้กับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนครและองค์หมู่พระวิมาน

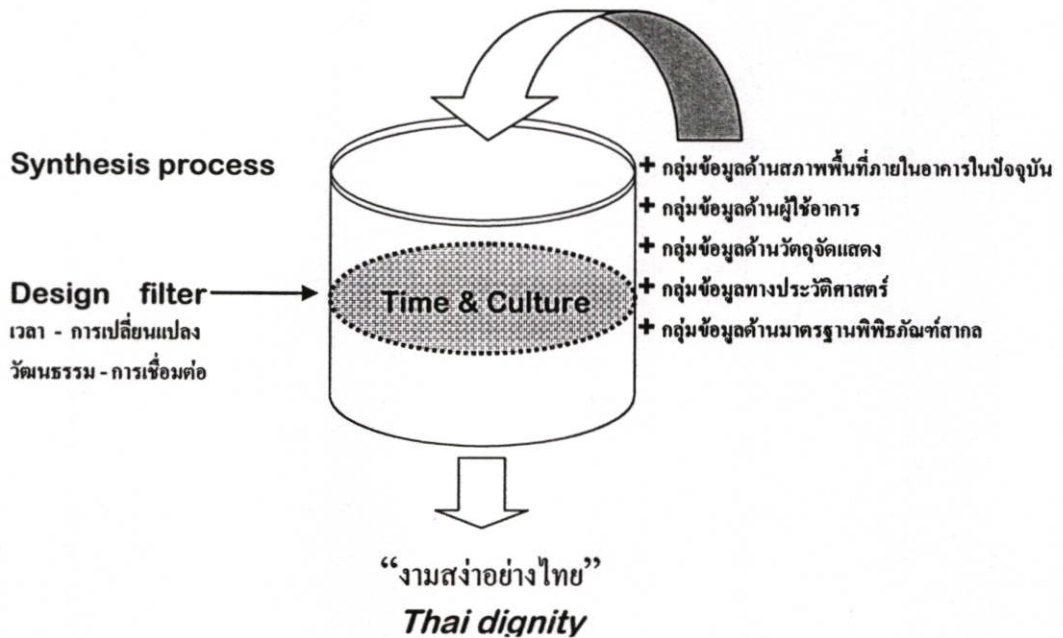
4.2.5 กลุ่มข้อมูลด้านผู้ใช้อาคาร

- ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ คือการได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยว ผู้เข้าชมเป็น อันดับแรก ซึ่งหากพิพิธภัณฑ์ได้รับการยอมรับจากสังคมในหลายๆระดับแล้ว พิพิธภัณฑ์ จะสามารถ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ดีเรื่อยไป

- การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นสภาพสังคมในระดับหนึ่ง และโดยเฉพาะในสภาพสังคม ไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีความทับซ้อนของระบบสังคมและเศรษฐกิจอย่างมาก การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะช่วยยกภาพรวมของการท่องเที่ยวไทยได้ในระดับหนึ่ง และภาพรวมของคนและชุมชนจะดีขึ้น ด้วย

- การศึกษาเพื่อการออกแบบอาคารแก่สู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้อาคารนั้น มี ข้อพึงระวังอยู่ในสิ่งที่ต้อง “รักษา” อยู่หลายกรณีเช่นกัน เช่น จิตวิญญาณของอาคารหรือพื้นที่นั้น ที่มี ประวัติศาสตร์ หรือความทรงจำกับคนหรือสังคมโดยรวมและความต้องการหลักของการเปลี่ยนการใช้ อาคารนั้นต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

4.3 การสังเคราะห์ข้อมูลการออกแบบและสรุปเนื้อหาการออกแบบ

ภาพที่ 4.8 กระบวนการ การสร้างแนวความคิดหลักในการออกแบบ

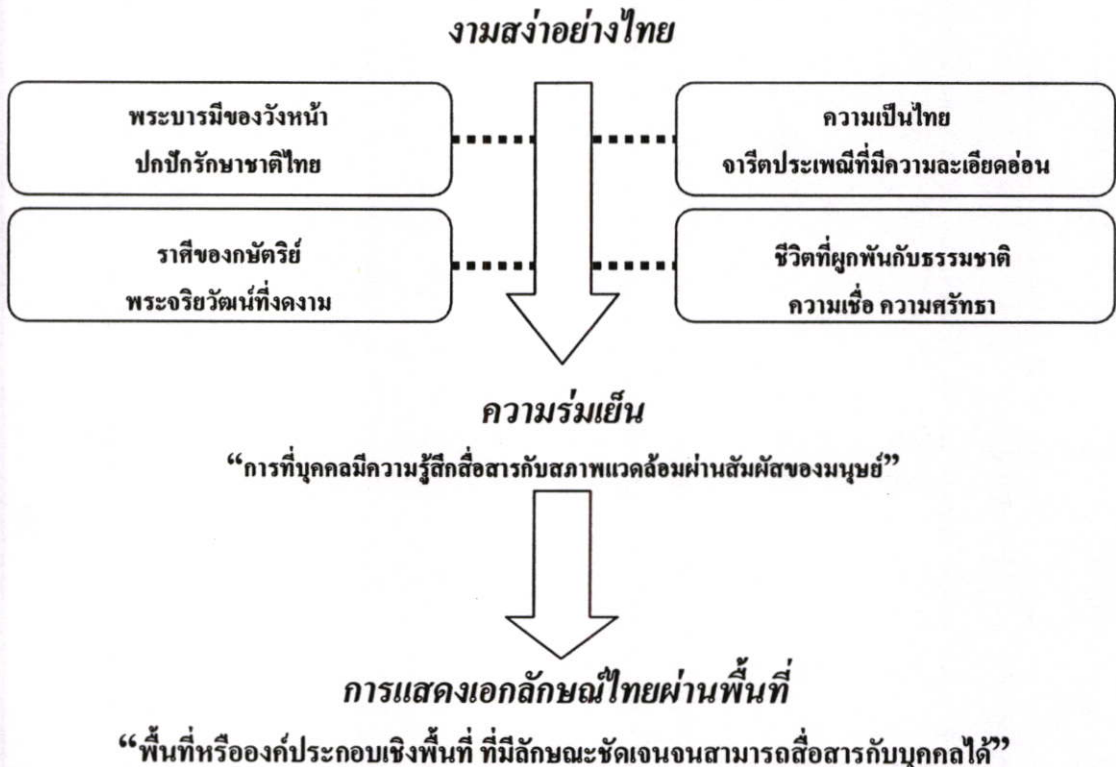
จากแผนภาพข้างต้น สามารถวิเคราะห์ออกมาได้ว่า กลุ่มข้อมูลทั้ง 5 ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มข้อมูลด้านสภาพอาคารปัจจุบัน, กลุ่มข้อมูลด้านผู้ใช้อาคาร, กลุ่มข้อมูลด้านวัตถุประสงค์แสดง, กลุ่มข้อมูลทางประวัติศาสตร์และกลุ่มข้อมูลด้านมาตรฐานสากล เป็นฐานข้อมูลหลักของการออกแบบปรับปรุงที่เป็นอยู่ในรูปแบบพรรณนาโวหาร เนื่องจากลักษณะของข้อมูลมีความซับซ้อน มีนัยยะของการออกแบบหลายมุมมอง ถ้ามีการตัดออกไปบางส่วนอาจมีผลให้เกิดความขาดหายของข้อมูลไป

โดยมีการใช้แนวคิดเรื่องเวลากับวัฒนธรรม เป็นเสมือนตัวกรองข้อมูลทางความคิด

- การเดินทางของเวลาเปรียบเสมือนตัวจักรระเบียบเรื่องราวการออกแบบ ให้อยู่ในเนื้อหาและระบบที่ถูกต้อง
- การเปลี่ยนแปลงเปรียบเสมือนสิ่งที่บอกถึงพัฒนาการด้านต่างๆทางสังคม วัฒนธรรมของความเป็นไทยและวังหน้า
- วัฒนธรรมเปรียบเสมือนเนื้อหา ความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมและสังคมโดยรวม

- การเชื่อมต่อ คือความต่อเนื่องของสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ รวมถึงการก้าวเข้าสู่ความเป็นที่ยอมรับของสากล ทั้งด้านเนื้อหาของการจัดแสดง การเตรียมพื้นที่ จนถึงความเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ของไทย

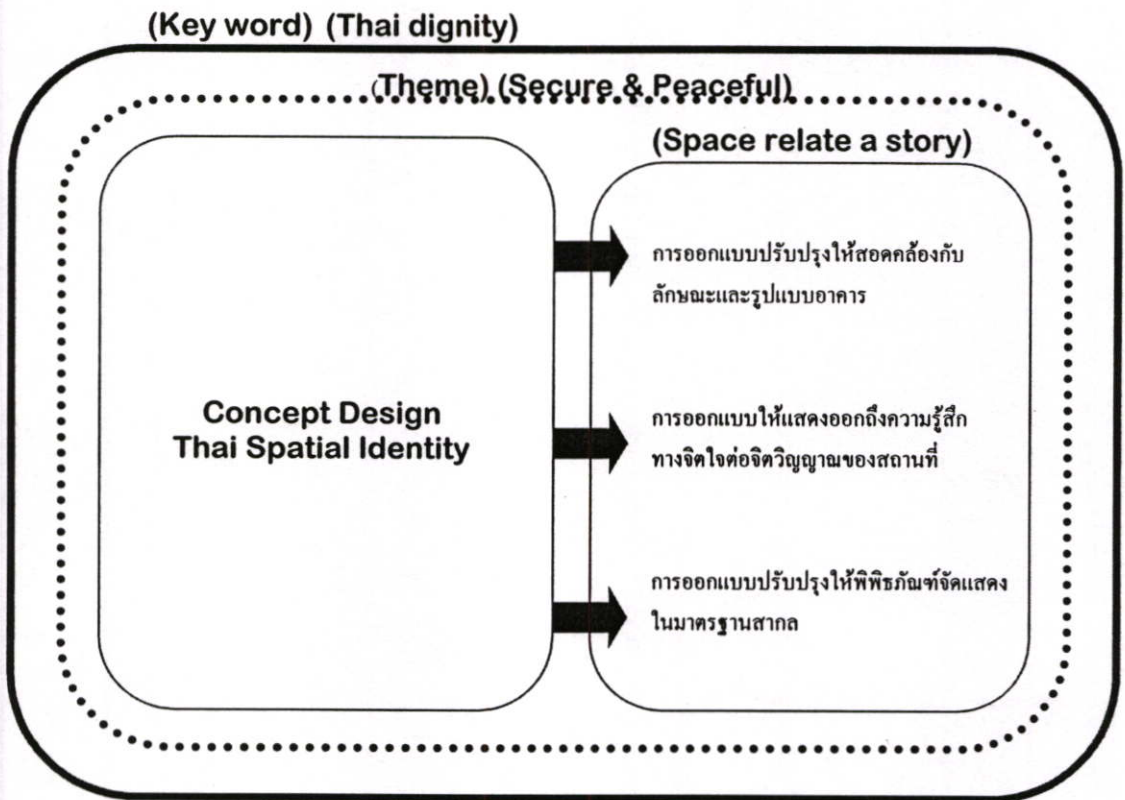
4.4 การวิเคราะห์แนวความคิดการออกแบบเพื่อเชื่อมต่อกับวิธีการออกแบบ

ภาพที่ 4.9 กระบวนการวิเคราะห์แนวความคิดหลักสู่เนื้อหาการออกแบบ

ตารางข้างต้นแสดงการแปร แนวความคิดหลัก สู่ Theme และ Concept Design ในการออกแบบตามเนื้อหาและเรื่องราวที่เกิดขึ้น “งามสง่าอย่างไทย” ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นวังหน้า ความเป็นกษัตริย์องค์ที่ 2 ของชาติไทย “ความร่วมเย็น” ที่เกิดขึ้น เป็นผลที่เกิดขึ้นจากพระบารมีของวังหน้า ซึ่งความร่วมเย็นนี้จะป็นเนื้อหาของภาพรวมและบรรยากาศการออกแบบ และความร่วมเย็นจะแสดงออกสู่ความเป็นไทยในสายคาแบบสากลด้วยแนวคิดการออกแบบ “การแสดงเอกลักษณ์ไทยผ่านพื้นที่” ซึ่งขั้นตอนของแนวคิดการออกแบบจะบ่งบอกองค์ประกอบทางกายภาพที่ออกแบบที่สามารถสัมผัสได้ และสื่อสารสู่บุคคลและสาธารณะชนในระดับสากลได้

4.5 การเชื่อมโยงเนื้อหาแนวความคิดการออกแบบกับวัตถุประสงค์การออกแบบ

ภาพที่ 4.10 กระบวนการเชื่อมโยงแนวความคิดกับวัตถุประสงค์การออกแบบ

ในขั้นตอนการเชื่อมโยงเนื้อหาแนวความคิดการออกแบบกับวัตถุประสงค์การออกแบบนี้ เป็นการระบวนการตรวจสอบ ภาพรวมก่อนการออกแบบถึงความที่ตรงของแนวความคิดหลัก (Key Word) ภาพรวมงานออกแบบ (Theme) แนวความคิดการออกแบบ (Concept Design) ให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการได้มากที่สุด

บทที่ 5

ผลงานการออกแบบและสรุปผลการศึกษา

5.1 สรุปภาพรวมและแนวคิดการออกแบบ

จากการศึกษาการวิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวคิดการออกแบบ ในบทที่ 4 แล้วนั้น สามารถสรุปผลแนวคิดออกมาได้ดังนี้

Key Word ของการออกแบบคือ “งามสง่าอย่างไทย” หรือ “Thai Dignity”

Concept Design ของการออกแบบคือ “การแสดงเอกลักษณ์ไทยเชิงพื้นที่ หรือ

“Thai Spatial Identity” Theme ของการออกแบบคือ “ความร่มเย็น” หรือ “Secure and Peaceful”

ลักษณะของแนวความคิดการออกแบบ ใช้การเปรียบเทียบและอ้างอิง (Analogy and Reference) โดยการค้นหาความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อมระหว่างประวัติศาสตร์ของวังหน้ากับการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ที่สามารถสร้างความชัดเจนของมาตรฐานพิพิธภัณฑ์สากลและสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวคือ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมภายในที่สะท้อนเนื้อหาและเรื่องราวกับชิ้นงานที่มีการจัดแสดงอยู่ในห้องนั้นๆ (Space related a story)

5.2 สรุปผลและตอบคำถามการศึกษา

5.2.1 จากวัตถุประสงค์การศึกษาในข้อที่ 1

“การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร และออกแบบปรับปรุงให้สอดคล้องกับลักษณะและรูปแบบอาคาร”

จากการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมภายในของหมู่พระวิมาน ภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร นี้ มีลักษณะของพื้นที่ภายในแบบพื้นที่พักอาศัย (Living space) รูปแบบการตกแต่งภายในและองค์ประกอบเป็นแบบศิลปะไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (Traditional Art) ที่อยู่ภายใต้กฎระเบียบของอาคารโบราณสถาน ที่มีประเด็นหลักของการรักษาและอนุรักษ์ คงสภาพเดิมให้มากที่สุด พื้นที่และขนาดห้องมีลักษณะที่แตกต่างจากทั่วไป กล่าวคือ

1. ห้องมีลักษณะยาว มีทางเชื่อมต่อถึงกันเป็นวง (Loop) สามารถสร้างแนวแกนการออกแบบได้ชัดเจน

2. เพดานสูง ซึ่งมีที่มาจากรูปทรงทางสถาปัตยกรรมในราชสำนัก มีข้อดีคืออากาศไม่อบอ้าว และตกแต่งระบบแสงสว่างได้ง่าย

3. ลักษณะประตู หน้าต่าง มีความแคบและสูง ทำให้แสงเข้ามาสู่ภายในได้น้อย ประกอบกับอากาศถ่ายเทได้น้อยเช่นกัน และเป็นผลสู่การจัดระบบทางเดิน ที่ต้องไม่ทำให้เกิดความแออัดภายใน ในกรณีที่มีคนเข้าชมเป็นจำนวนมาก

4. เนื้อหาที่มีการจัดแสดงในปัจจุบัน ค่อนข้างหลากหลาย และรูปแบบมีลักษณะเป็นการจัดวางอย่างง่าย ไม่สามารถแสดงคุณลักษณะที่ชัดเจนของชิ้นงานได้

5.2.2 จากวัตถุประสงค์การศึกษาในข้อที่ 2

“การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และออกแบบให้พิพิธภัณฑสถานได้แสดงออกถึงจิตวิญญาณของสถานที่”

จากการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันของวังหน้า ได้ขาดหายไปซึ่งจิตวิญญาณของ “ความเป็นวังหน้า” อันเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้อาคารจากวังมาสู่พิพิธภัณฑสถาน ทำให้กลับลักษณะเฉพาะบางอย่างของพื้นที่วังหายไป จากการค้นคว้าพบว่า มีพื้นที่บางจุดมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของวังหน้า ที่พึงรักษาและแสดงออก เช่น

1. พระที่นั่งทักษิณานิมุข เคยเป็นที่ประทับในสมัยสมเด็จพระวรวงศาเจ้ามหาศกคิลลเสพย์
2. พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ทรงประทับและทิวกดภายในพระที่นั่งองค์นี้
3. พระที่นั่งพรหมเมศธาดา เคยเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท
4. พระที่นั่งบูรพาภิมุข เป็นพระที่นั่งที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จทิวกด
5. พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย แต่เดิมเป็นซาลาเข้าเฝ้าสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จออกมุขเด็จ ประทับบนบุษบกมณฑล รอบซาลามีทิมล้อม 3 ด้านเรียกว่า ทิมมawangศ์ เป็นที่ประชุมราชบัณฑิตในวาระสำคัญต่างๆ

5.2.3 จากวัตถุประสงค์การศึกษาในข้อที่ 3

“การศึกษาสภาพแวดล้อมภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และออกแบบให้พิพิธภัณฑสถานให้อยู่ในมาตรฐานของการเป็นพิพิธภัณฑสถานในระดับสากล”

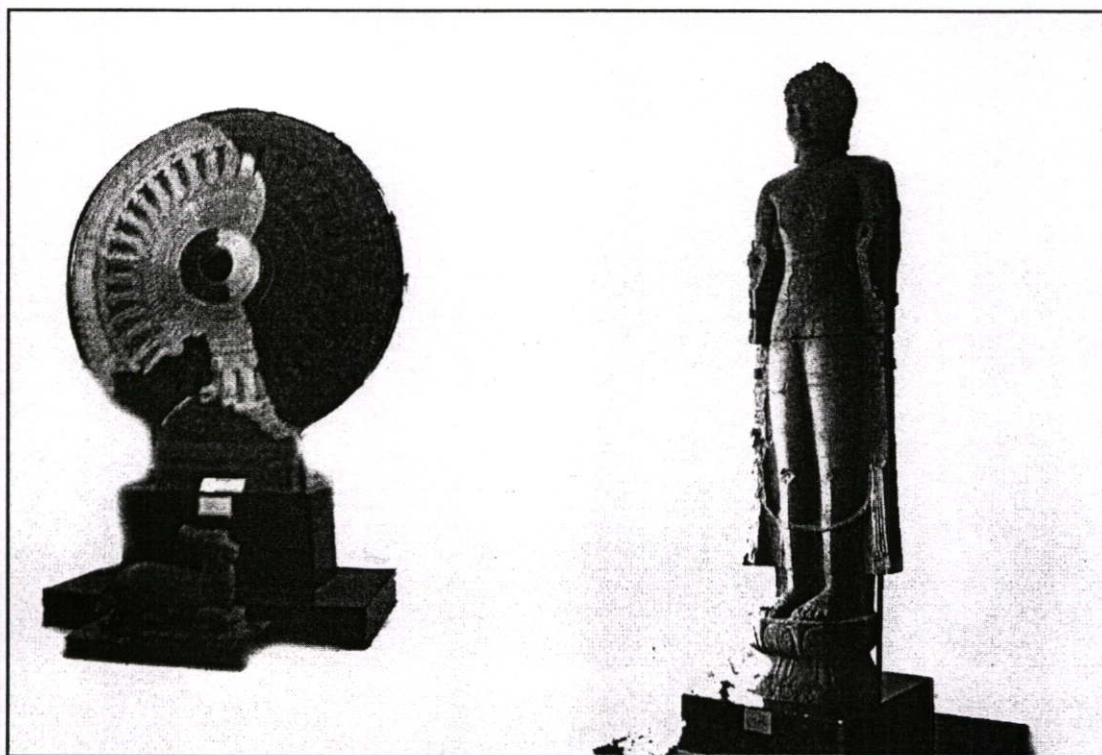
จากการศึกษาพบว่า การเก็บรักษาและจัดแสดงสิ่งของภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วังหน้า ยังคงขาดลักษณะบางประการในการนำเสนอและเผยแพร่ในรูปแบบสากล ซึ่งรวมถึงการลำดับเนื้อหาเรื่องราวที่ยังไม่ชัดเจน ขาดความต่อเนื่อง ทำให้การเข้าชมพิพิธภัณฑสถานของนักท่องเที่ยวกลายเป็นการเดินทางมากกว่าเข้ามาศึกษาและได้รับความรู้และความเพลิดเพลินกับเนื้อหา กลับออกไป

ซึ่งเนื้อหาที่เหมาะสมที่ได้จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาของศิลปะ โบราณคดีเป็นเนื้อหาที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เป็นเนื้อหาที่สามารถแสดงออกถึงความ เป็นมาของชนชาติไทยได้อย่างดี และลำดับเนื้อหาของศิลปะ โบราณคดีมีความเหมาะสมกับพื้นที่ ของหมู่พระวิมาน จึงสามารถเล่าเรื่องให้เกิดความเข้าใจต่อนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

5.3 แนวทางการวิเคราะห์เนื้อหาของการจัดแสดงประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี โดยแบ่งตามยุคสมัย

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่ สังกศตพดดิกรรมผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ รวมถึงการสอบถาม และค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า เนื้อหาการจัดแสดงเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะและ โบราณคดี เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวในทุกๆ กลุ่ม เช่น กลุ่มชาวไทยเป็นกลุ่มที่รับรู้ภาพรวมของ ศิลปะในยุคสมัยต่างๆ ได้ง่ายและสามารถทำความเข้าใจและถ่ายทอดได้ เนื่องจากสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็น เรื่องค่อนข้างใกล้ตัว

ในขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มีความสนใจในศิลปะท้องถิ่นนั้นๆ ที่มาท่องเที่ยว และกอบปรกับชาวต่างชาติมีงานศิลปะโบราณคดี เป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง ซึ่งมีได้เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อหรือศาสนาใดๆ ก็ตาม รวมถึง การที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ ตั้งอยู่ในเขตท่องเที่ยวหลักของกรุงเทพมหานคร (เกาะรัตนโกสินทร์) ทำให้เป็นการง่ายที่ทางพิพิธภัณฑ์ จะสร้างแนวความคิด “โครงการช่วยพิพิธภัณฑ์” เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการกระตุ้นนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม พิพิธภัณฑ์ที่เป็นศูนย์กลางเป็นที่แรก และเมื่อได้แนวทางการศึกษาการท่องเที่ยวจากพิพิธภัณฑ์ หลักแล้ว นักท่องเที่ยวเหล่านั้น จะกระจายตัวออกท่องเที่ยวผู้พื้นที่ดั้งเดิมของศิลปะและโบราณคดี ตามภูมิภาคนั้นๆ

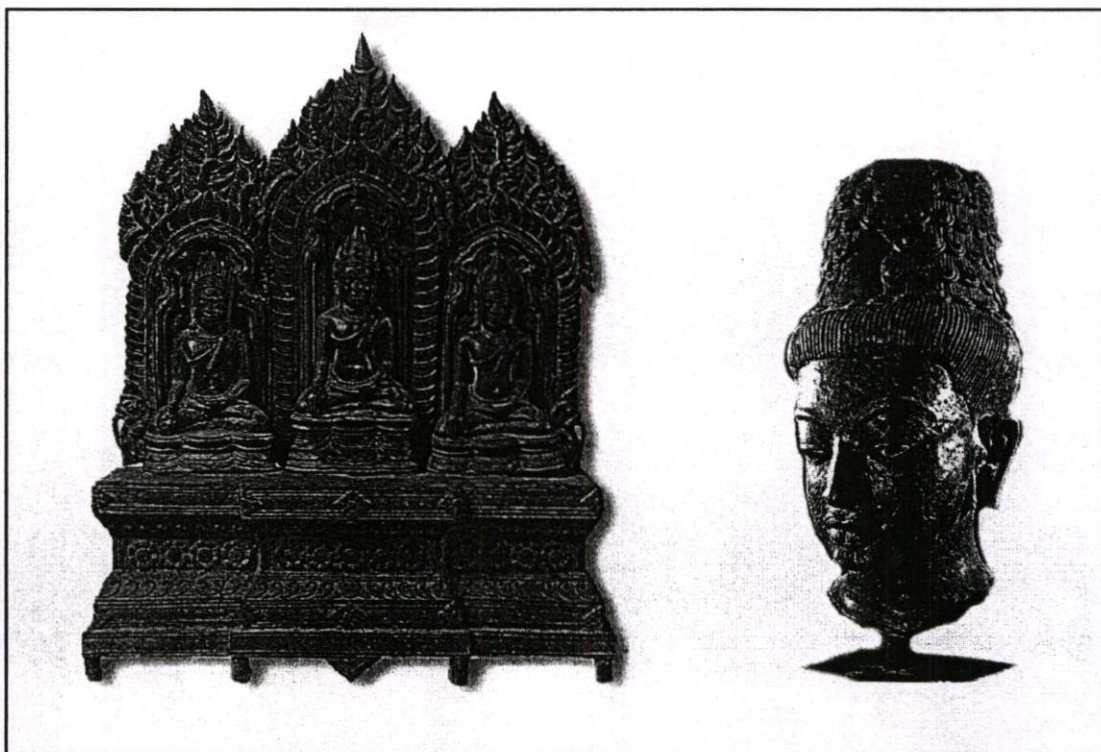
ห้องจัดแสดงศิลปวัตถุสมัยทวาราวดี
 มิติหนึ่งของสังคมที่ผ่านมาจากยุคก่อนประวัติศาสตร์มาสู่กรอบเกณฑ์ของงานช่างทางศาสนา

ภาพที่ 5.1 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยทวาราวดี

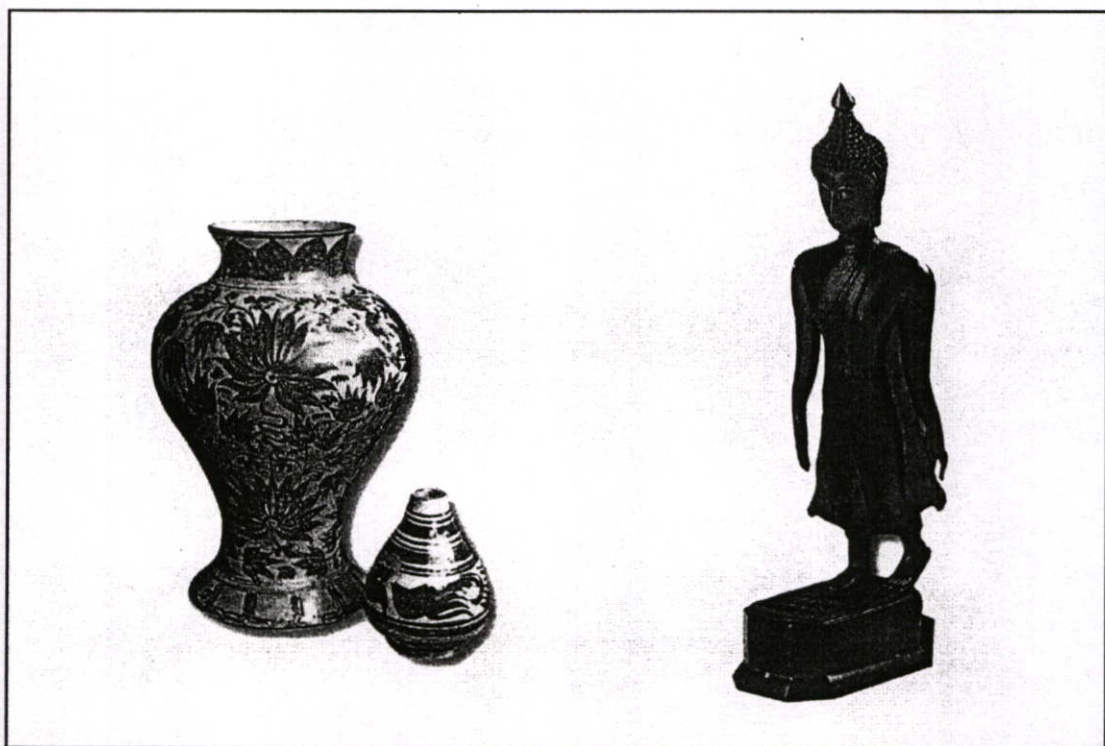
ห้องจัดแสดงศิลปวัตถุสมัยศรีวิชัย
 พลังศรัทธาของพระพุทธศาสนา ในคาบสมุทรมหาคใต้

ภาพที่ 5.2 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยศรีวิชัย

ห้องจัดแสดงศิลปวัตถุสมัยลพบุรี
ความเจริญของพุทธศิลป์ทางภาคอีสาน ที่ส่งต่อมายังสุโขทัยและอยุธยา

ภาพที่ 5.3 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยลพบุรี

ห้องจัดแสดงศิลปวัตถุสมัยล้านนา
บุญกุศลอันสูงส่งที่เกิดจากการบูรณะ ปรับปรุง อยู่ตลอดเวลา

ภาพที่ 5.4 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยล้านนา

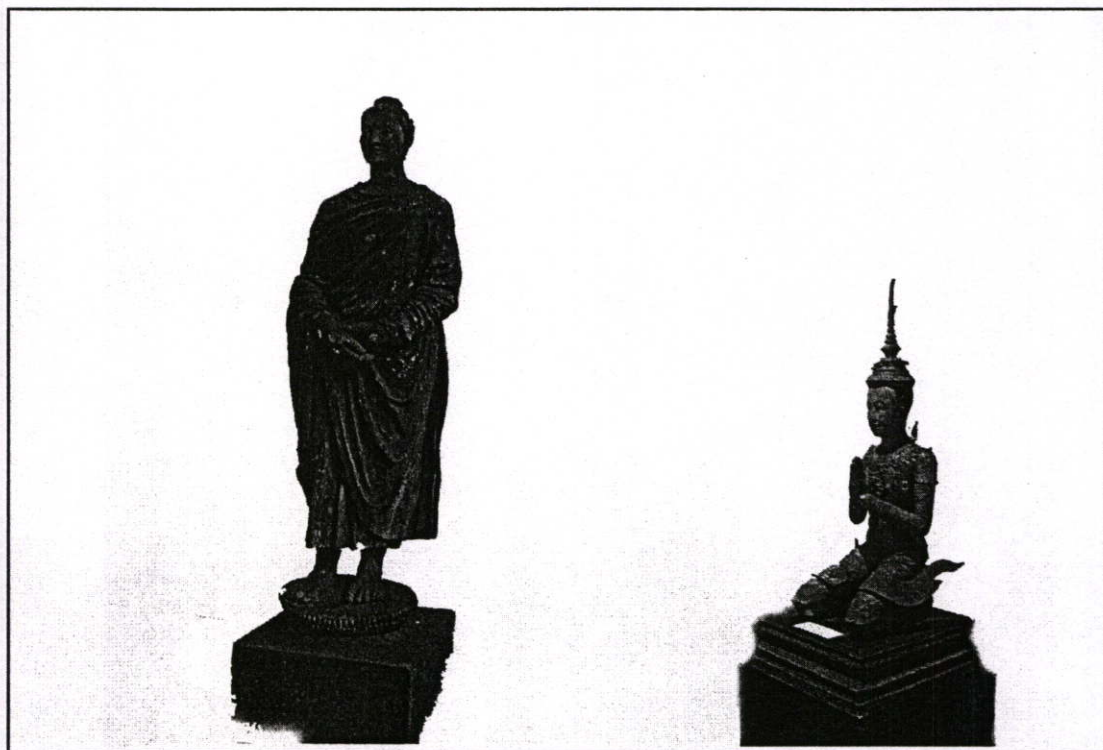
ห้องจัดแสดงศิลปวัตถุสมัยสุโขทัย
พุทธศิลปะที่สะท้อนความสมณะ ที่ผิดแยกจากความใหญ่โตและอลังการทางวัตถุ

ภาพที่ 5.5 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยสุโขทัย

ห้องจัดแสดงศิลปวัตถุสมัยอยุธยา
ความเจริญสูงสุดของงานศิลปะภายหลังการตกผลึกของเวลา ศาสนา และความเชื่อ

ภาพที่ 5.6 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยอยุธยา

ห้องจัดแสดงศิลปวัตถุสมัยรัตนโกสินทร์
งานช่างที่สืบเนื่องมาจากศิลปะอยุธยา
เมือห้กเหล่ากรุงเทพมหานครใหม่ ที่มีการประสมประสาน ศาสตร์หลากหลายชนชาติเข้าด้วยกัน

ภาพที่ 5.7 แนวคิดห้องศิลปวัตถุสมัยรัตนโกสินทร์

5.4 การแปรแนวความคิดสู่การออกแบบทางกายภาพ

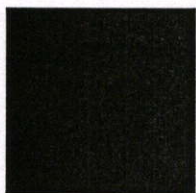
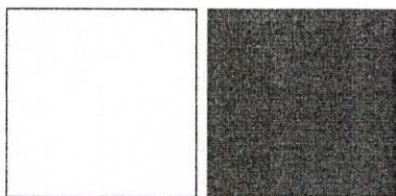
จากแนวความคิดการออกแบบ “การแสดงเอกลักษณ์ไทยเชิงพื้นที่” ผ่านบรรยากาศของ “ความร่วมมือ” ภายใต้กรอบของแนวคิดหลักที่ว่า “งามสง่าอย่างไทยนั้น” ในภาพรวมจะเห็นลักษณะบางประการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันอยู่ที่สื่อได้ตรงกันคือ

ความเป็นไทย – ไทยที่อยู่กับธรรมชาติ (มนุษย์และสภาพแวดล้อม)

ความร่วมมือ – ความสุขที่เกิดจากธรรมชาติของการปกครองแบบกษัตริย์วังหน้า

ความงามสง่า – งามสง่าจากธรรมชาติ (ความจริง) ของวัฒนธรรมในราชสำนัก

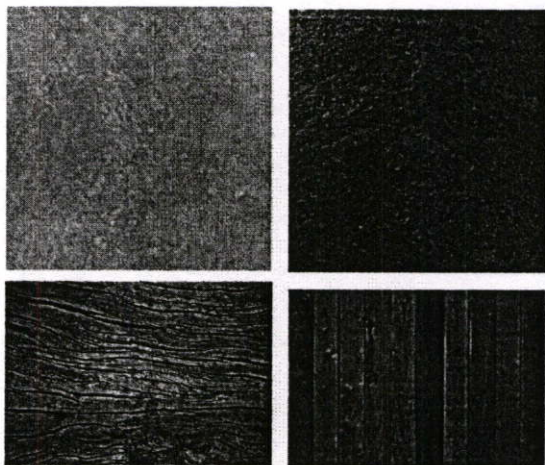
ซึ่งมีภาพรวมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมชาติ และเมื่อมีแนวคิดสากลเข้ามาเกี่ยวข้องการออกแบบ จัดวาง จึงต้องมีการลดทอน องค์ประกอบหรือลักษณะบางอย่างออก เช่น การลดทอนค่าสี การใช้ Pure Form การเลือกพื้นผิวสัมผัสที่เป็นสากล เข้ามามีส่วนในการออกแบบด้วย

การใช้รูปทรง static มั่นคงภูมิฐาน ชัดเจน สื่อสารได้ง่าย
FORM

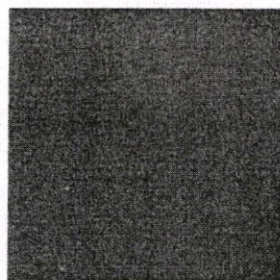
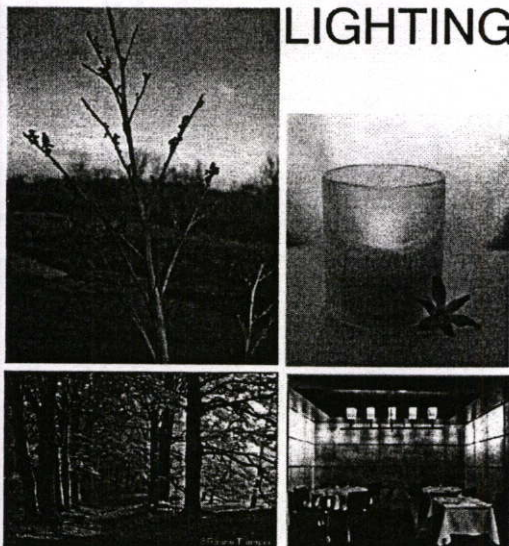
หินและไม้
เป็นตัวแทนของวัสดุธรรมชาติ

MATERIAL

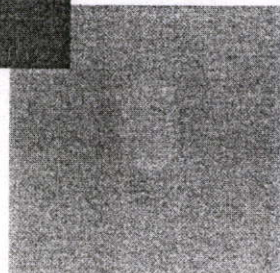

เน้นการใช้แสงธรรมชาติ
และแสงไฟที่ให้ความอบอุ่น

LIGHTING

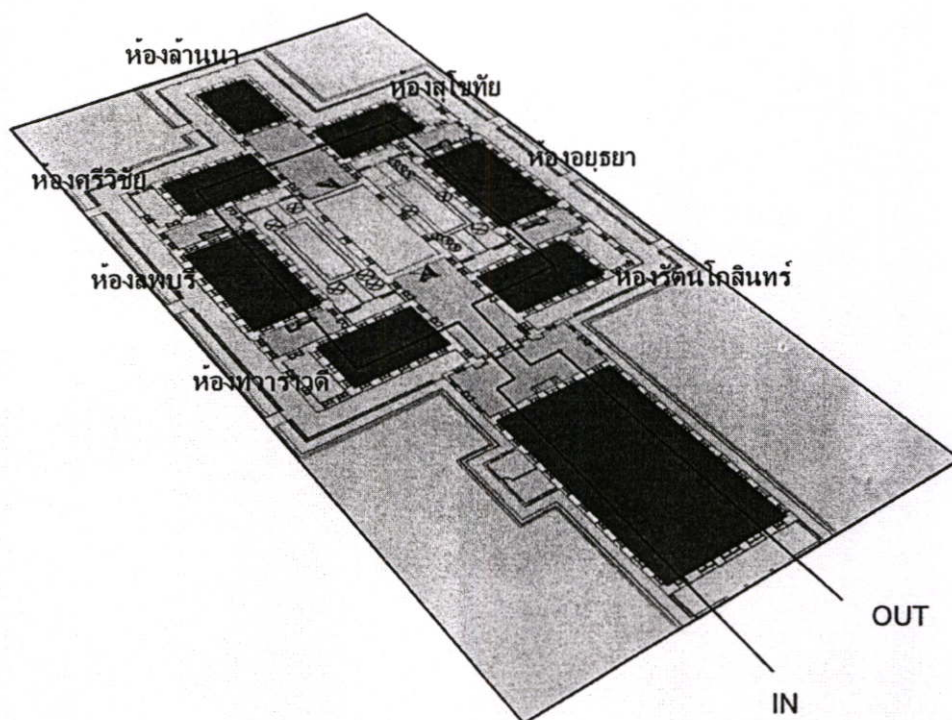
COLOR

สีเหลืองเป็นตัวแทนของความเจริญของพระพุทธศาสนา
สีเขียวเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ
ที่ก่อให้เกิดความสงบสุข

ภาพที่ 5.8 แสดงการแปรแนวความคิดสู่การออกแบบทางกายภาพ

5.5 การจัดห้องจัดแสดงตู้ฝังอาคารหมู่พระวิมาน

ภาพที่ 5.9 แสดงตำแหน่งห้องจัดแสดงต่างๆ ภายในอาคารหมู่พระวิมาน

จากภาพข้างต้นจะเห็นว่า ใช้การจัดวางแบบเรื่องราวต่อเนื่องตามช่วงของยุคสมัยต่างๆ มีการเน้นทางเดินภายในอาคารแบบเดินทางเดียว เพื่อไม่ให้ก่อเกิดความสับสนวุ่นวายภายใน ในกรณีที่มีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก การจัดวางลักษณะนี้ “เน้น” ความต่อเนื่องของเรื่องราวเป็นหลัก เพราะอาจจะมีบางห้องที่มีความเข้าใจว่าเป็นยุคสมัยที่มีความเจริญสูงสุด ต้องใช้พื้นที่มาก

แต่โดยแนวคิดของผู้ออกแบบ เห็นว่า ความต่อเนื่องของเนื้อหามีความสำคัญมากกว่าปริมาณของการจัดแสดง ซึ่งแนวทางนี้ได้ทำการวิเคราะห์และประเมิน ไปในบทข้างต้นแล้ว

5.6 รายละเอียดและแนวทางการออกแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายใน

การวิเคราะห์และศึกษารายละเอียดการออกแบบรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมภายใน เพื่อให้เกิดแนวทาง หรือกรอบการออกแบบองค์ประกอบทางกายภาพที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งแนวทางเหล่านี้เป็นประกอบด้วยองค์ประกอบหลักใหญ่ๆ 5 ข้อ คือ

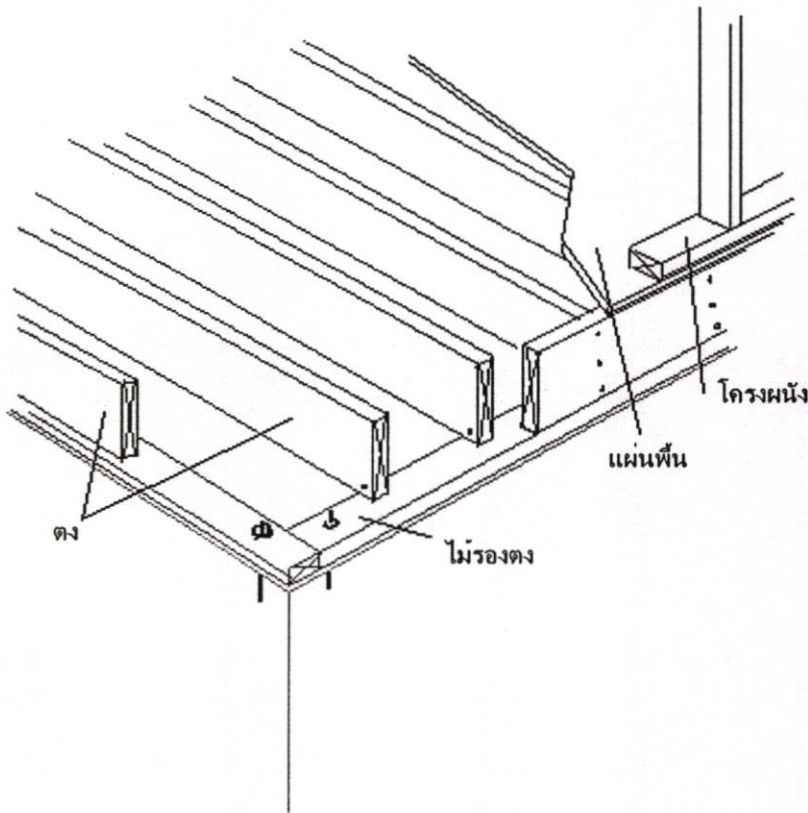
- 5.6.1 การออกแบบพื้น
- 5.6.2 การออกแบบผนัง
- 5.6.3 การออกแบบฝ้าและเพดาน

5.6.4 การออกแบบระบบแสงสว่าง

5.6.5 การออกแบบตู้หรือแท่นจัดแสดง

5.6.1 การออกแบบพื้น

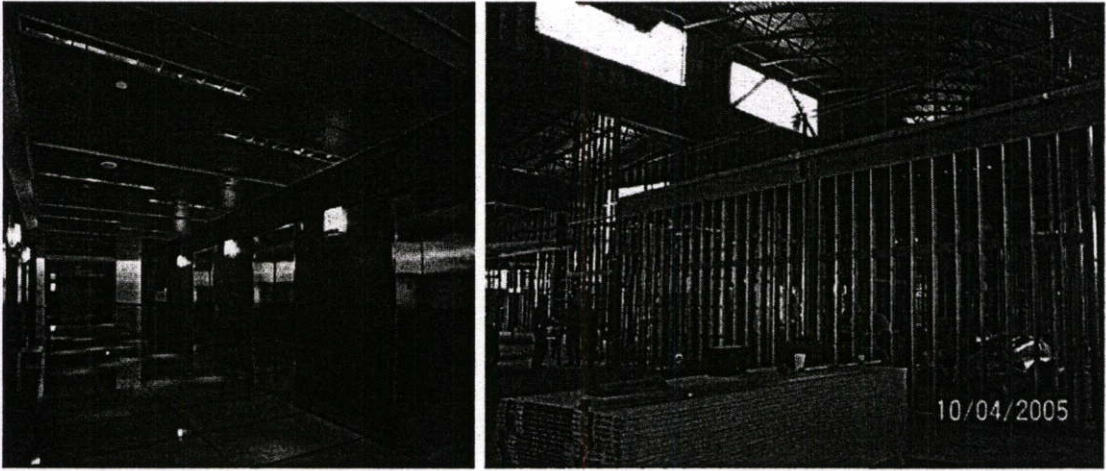
เนื่องจากพื้นที่ภายในอาคารหมู่พระวิมาน เป็นพื้นที่กระเบื้องแบบโบราณ จึงมีการออกแบบ โดยการจัดระบบวางทับซ้อนในพื้นที่ที่ต้องการใช้วัสดุใหม่ เนื่องด้วยความงามหรือประโยชน์ใช้สอย ก็ตาม

ภาพที่ 5.10 แสดงรูปแบบการติดตั้งระบบพื้นเพื่อป้องกันพื้นของอาคารเก่าที่ต้องการรักษาไว้

จากแนวทางตามรูปที่ 5.10 สามารถเพิ่มการติดตั้งฉนวนกันไฟหรือกันเสียงให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างใหม่ได้ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อตัวอาคารอนุรักษ์ หรือตอบสนองแนวคิดใหม่ก็ตาม

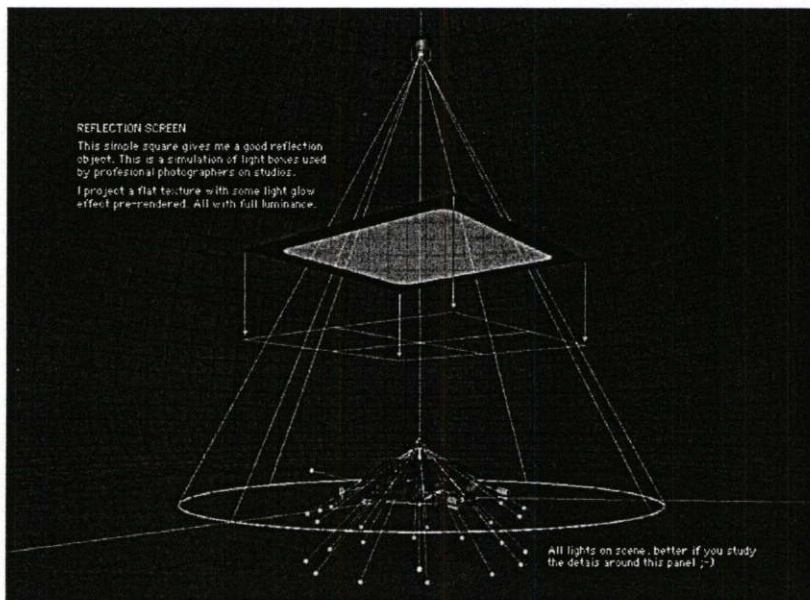
5.6.2 การออกแบบผนัง

ภาพที่ 5.11 แสดงรูปแบบก่อนและหลังการใช้โครงสร้างผนังเบาในการแก้ปัญหาการออกแบบ

เนื่องจากสภาพผนังเดิมของอาคารหมู่พระวิมาน เป็นผนังก่ออิฐหินปูน มีอายุกว่า 200 ปี ซึ่งต้องการการป้องกันผลกระทบของการออกแบบภายในอาคาร สามารถใช้ผนังเบาช่วยให้ออกแบบได้สะดวกขึ้น อีกทั้งภายในผนังสามารถซ่อนส่วนที่เป็นสายไฟ สายระบบไฟฟ้า และอุปกรณ์ที่ใช้ในพีพริกัทช์

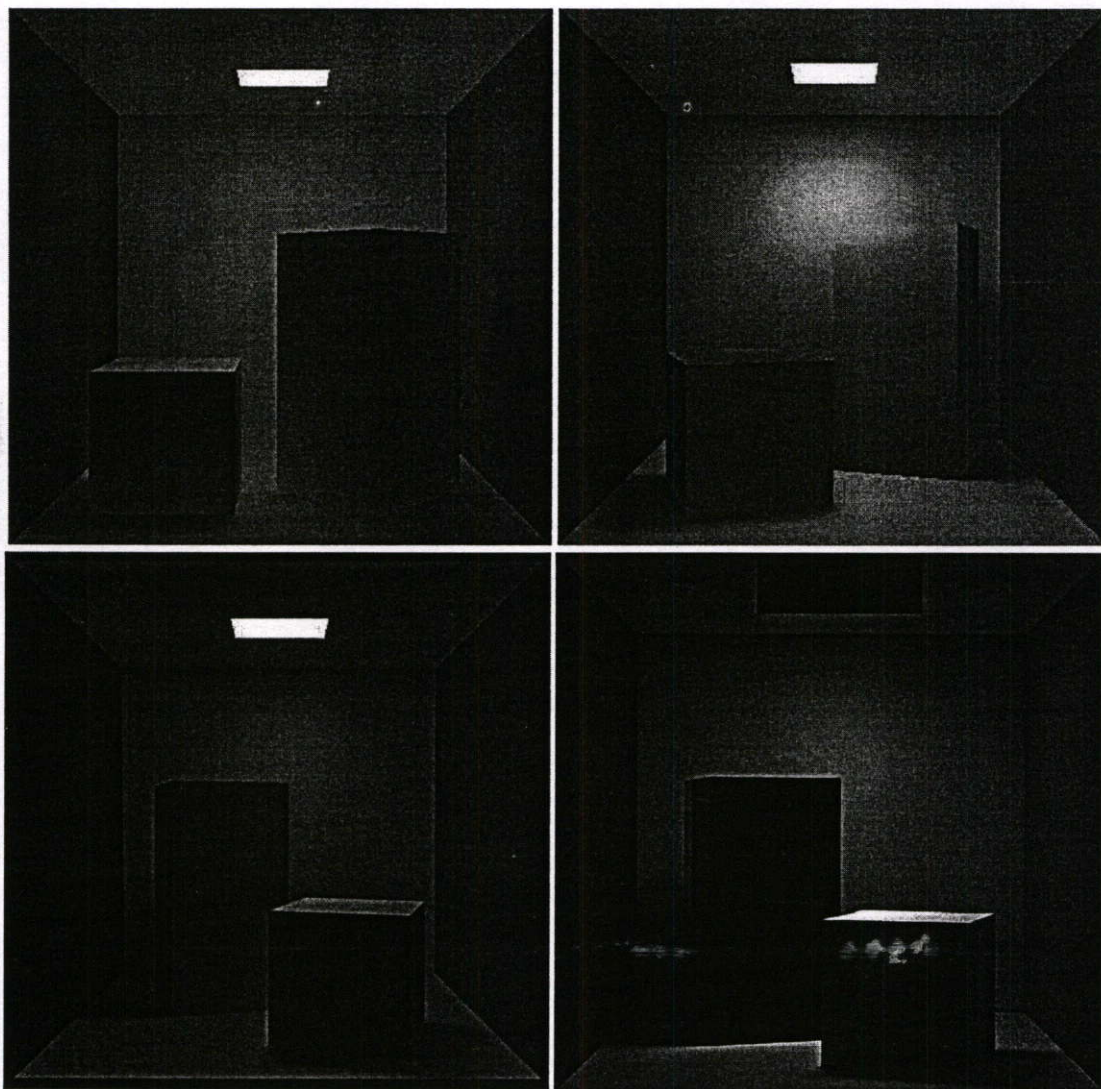
5.5.3 การออกแบบฝ้าและเพดาน

ภาพที่ 5.12 แสดงความสัมพันธ์ของความสูงเพดานกับการให้แสง

ฝ้าและเพดานเป็นส่วนที่สร้างความรู้สึกให้กับห้องได้มาก การปรับระดับความสูงของฝ้าให้ลดลงมาจากของเดิมที่เป็นห้องตงนั้นสามารถทำได้ เนื่องจากความสูงเดิมมีมากกว่า 5 เมตร จึงเป็นข้อดีที่การออกแบบสามารถสร้างความหลากหลายได้มากขึ้น ขณะเดียวกัน การเล่นระดับหรือตกแต่งมากเกินไป อาจทำลายบรรยากาศของวังหน้าอย่างสิ้นเชิง

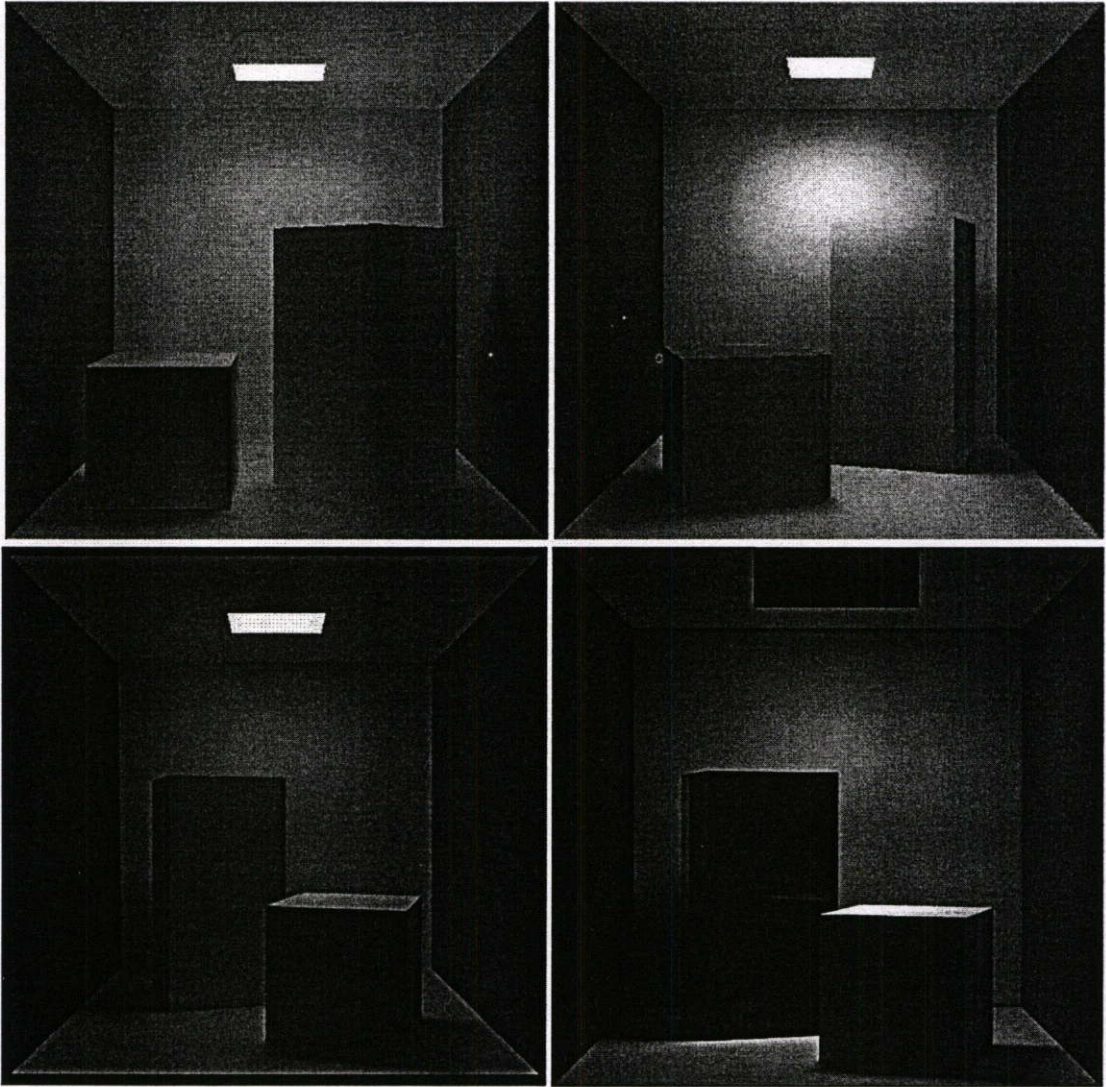
5.5.4 การออกแบบระบบแสงสว่าง

ภาพที่ 5.13 แสดงผลกระทบของการให้แสงในลักษณะที่ต่างกัน

การออกแบบแสงสว่างมีผลต่อบรรยากาศโดยรวมของแต่ละห้อง เนื่องจากสภาพแสงภายนอกที่สามารถเข้ามาภายในได้ รวมถึงค่าความเข้มของแสงที่จะทำให้งานที่แสดงมีบรรยากาศที่ผิดเปลี่ยนแปลงไปได้ โดยเฉพาะกับงานศิลปะวัตถุที่มีผลมาจากความเชื่อทางศาสนา ซึ่งจะทำให้ความหมายของชิ้นงานนั้นเกิดความเข้าใจผิดในระดับสาธารณะได้

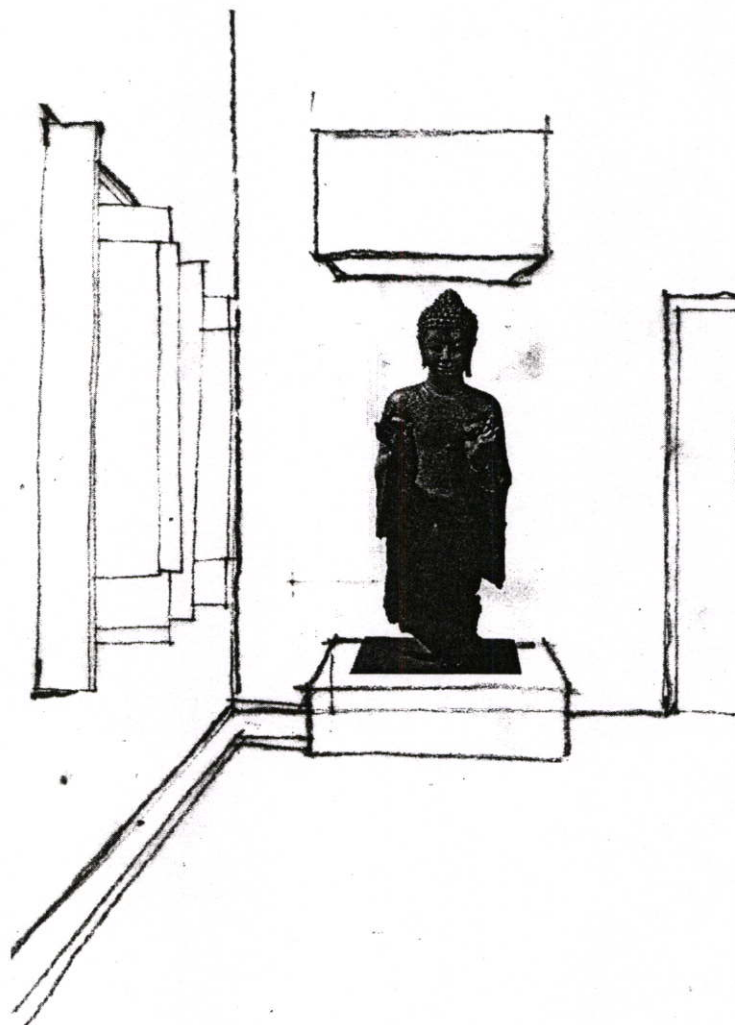
5.6.6 การออกแบบตู้หรือแท่นจัดแสดง

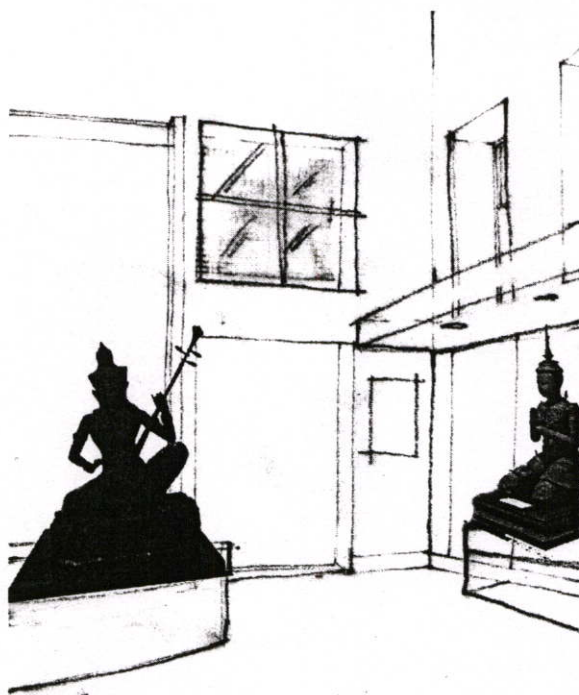
ภาพที่ 5.14 แสดงความหลากหลายของการจัดวางแท่นลักษณะต่างๆ

แท่นจัดแสดงมีความสำคัญอย่างยิ่งกับการออกแบบพิพิธภัณฑ์ ซึ่งโดยสากลในระดับนานาชาติ จะออกแบบให้มีความเรียบง่าย เนื่องจากไม่ต้องการให้ไปบดบังหรือแข่งความเด่นกับสิ่งของที่จัดแสดงส่วนมากใช้สีขาวหรือดำ สีไม้ธรรมชาติบ้าง และข้อดีอีกกรณีหนึ่งคือการทำที่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดวางได้ตลอดเวลา ช่วยให้พิพิธภัณฑ์มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

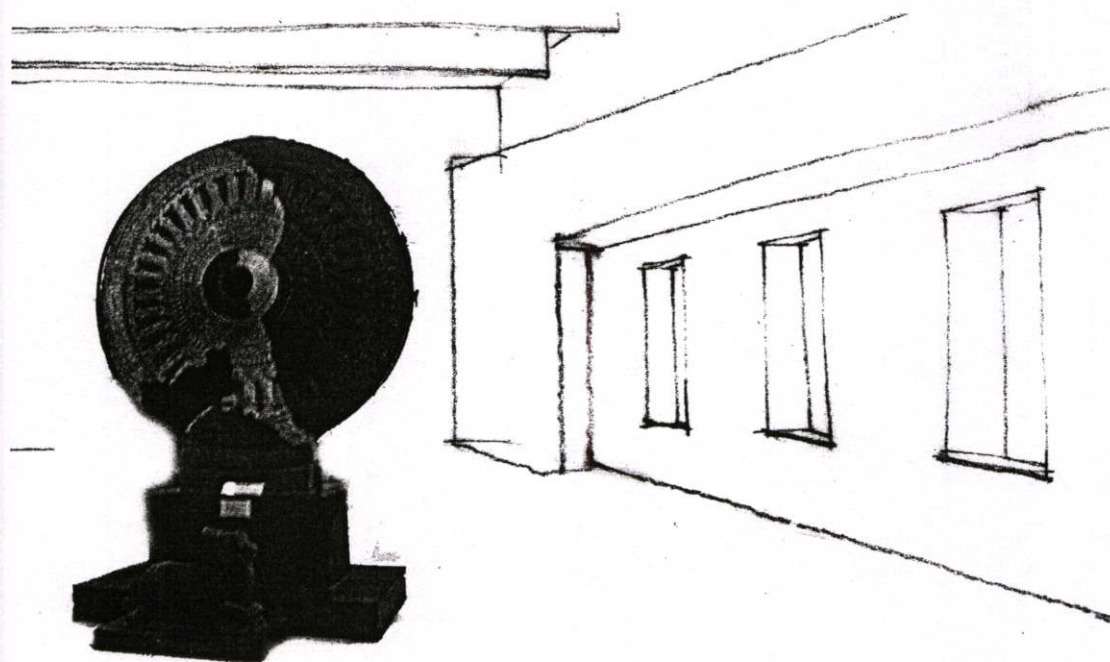
5.7 การออกแบบ

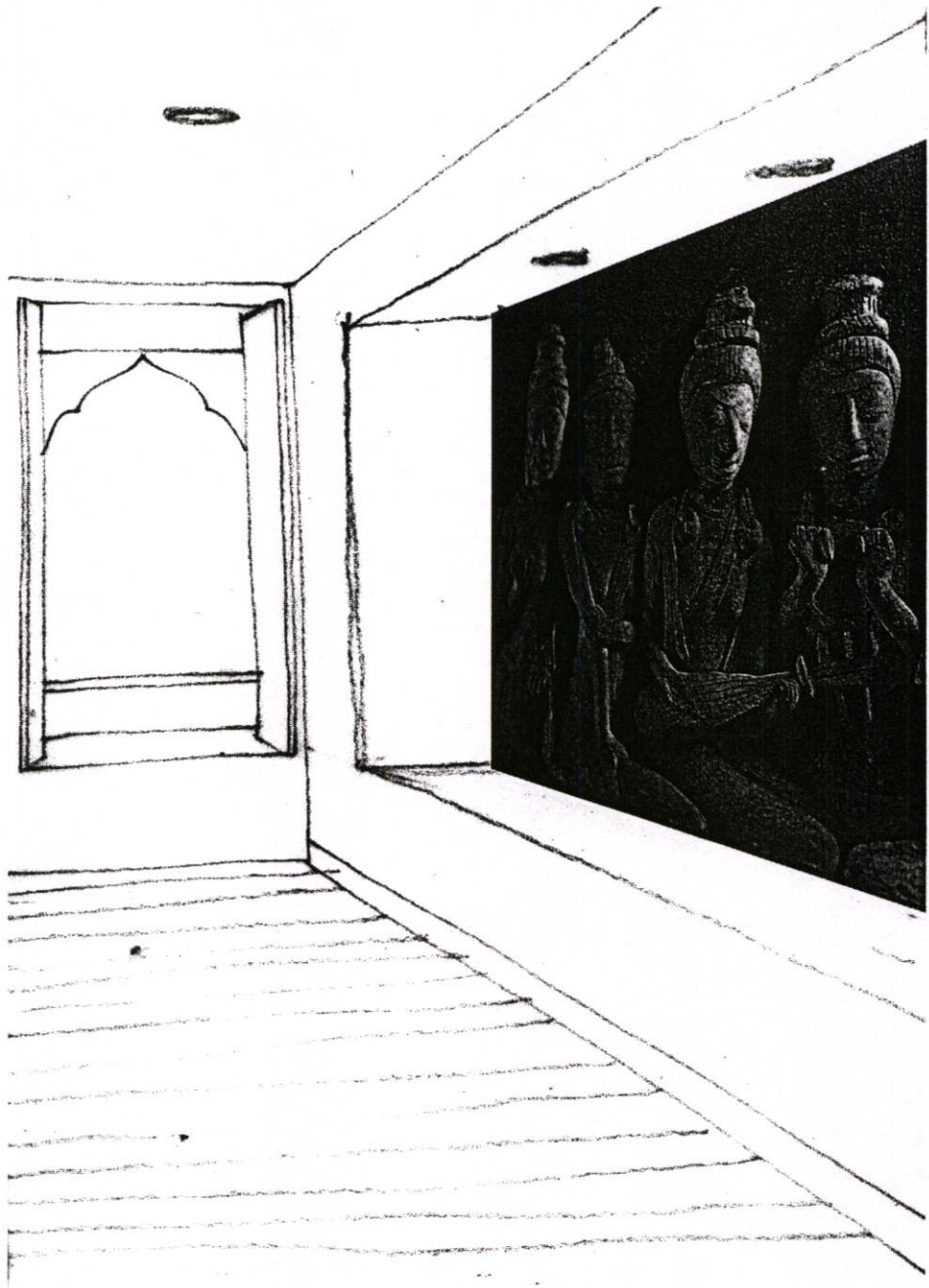
ภาพที่ 5.15 การเลือกตำแหน่งที่ตั้งให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์แสดง

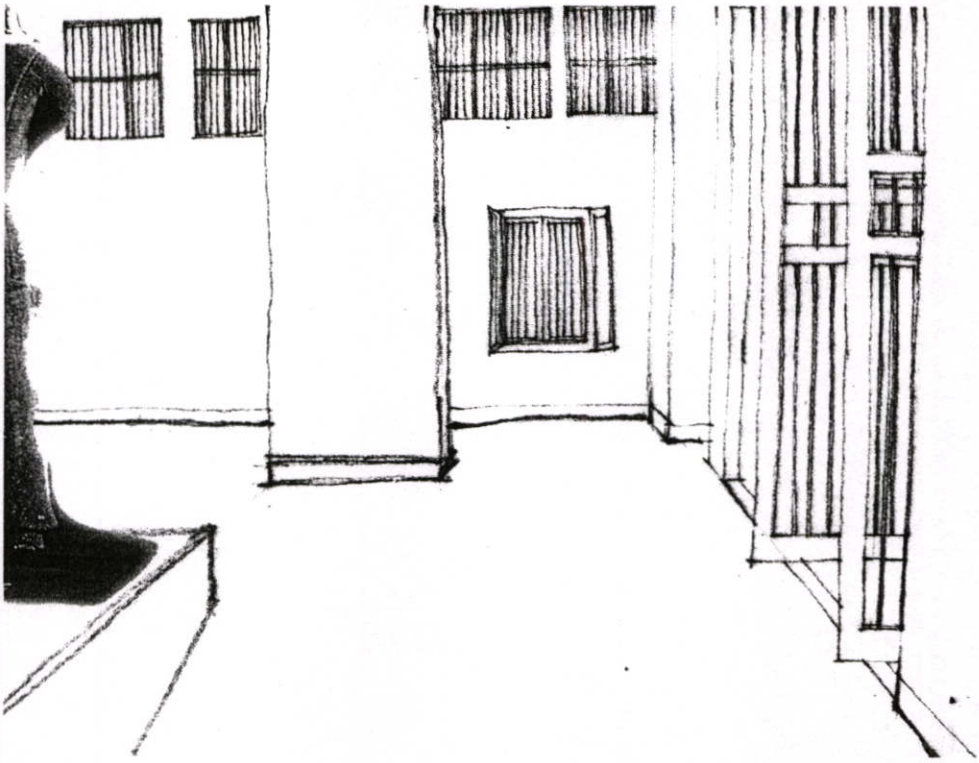
ภาพที่ 5.16 การเลือกตำแหน่งที่ตั้งให้เหมาะสมกับวัตถุจัดแสดงช่วยให้มุมมองบางมุมเกิดจุดเด่นขึ้นได้

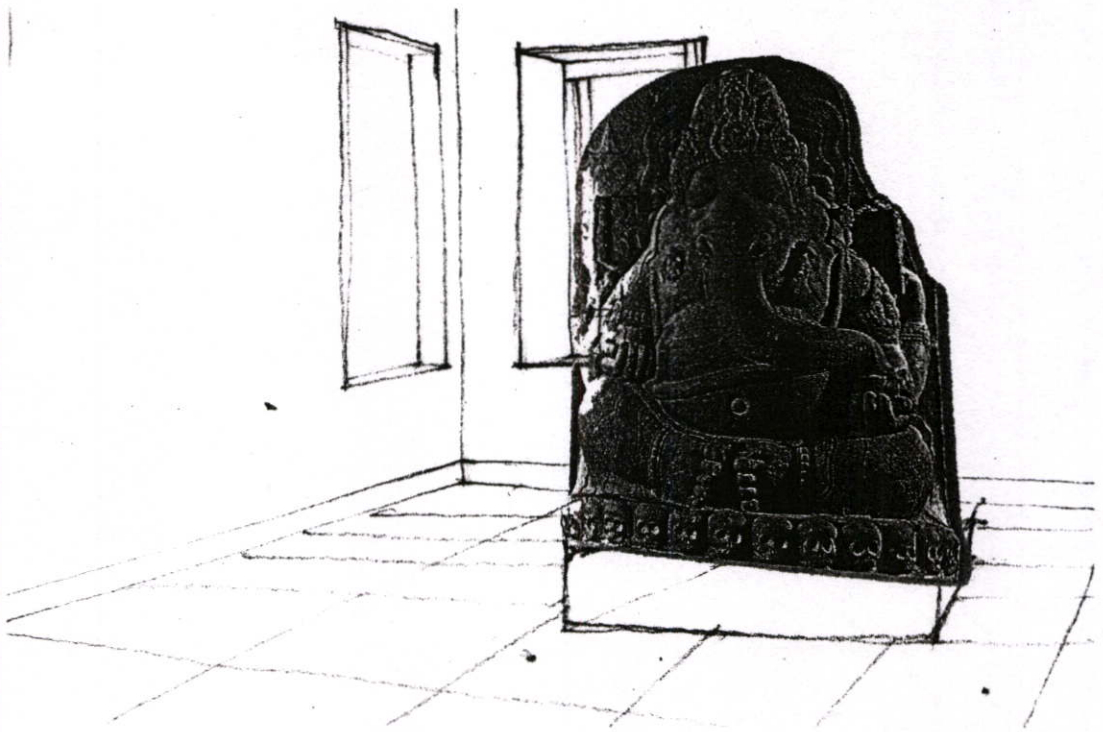
ภาพที่ 5.17 วัตถุขนาดใหญ่ต้องตั้งอยู่ใจกลางห้องให้สามารถเดินชมโดยรอบ

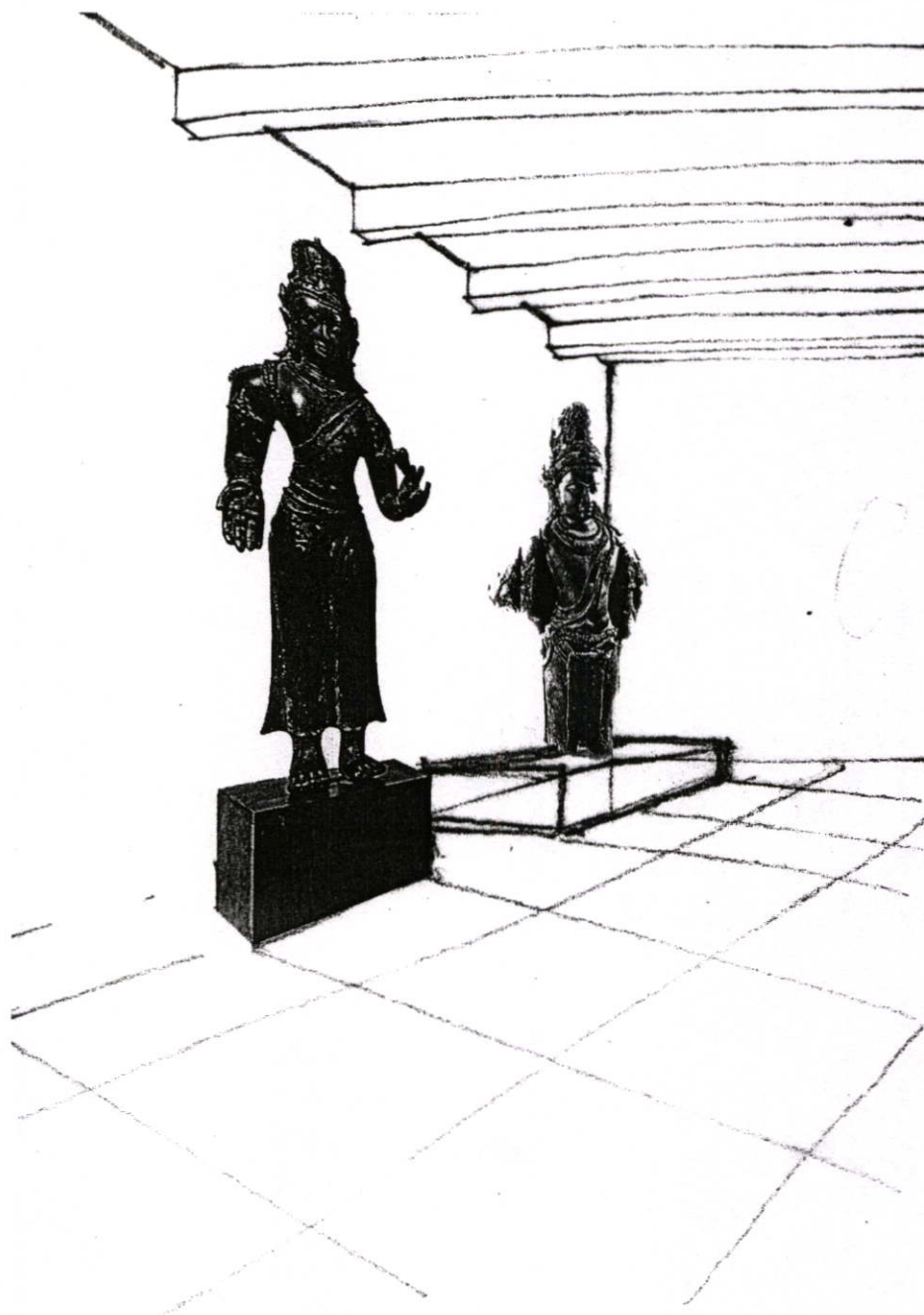
ภาพที่ 5.18 วัดถุนนตำดองเลือกตำแหน่งที่ตั้งมีเหมาะสม

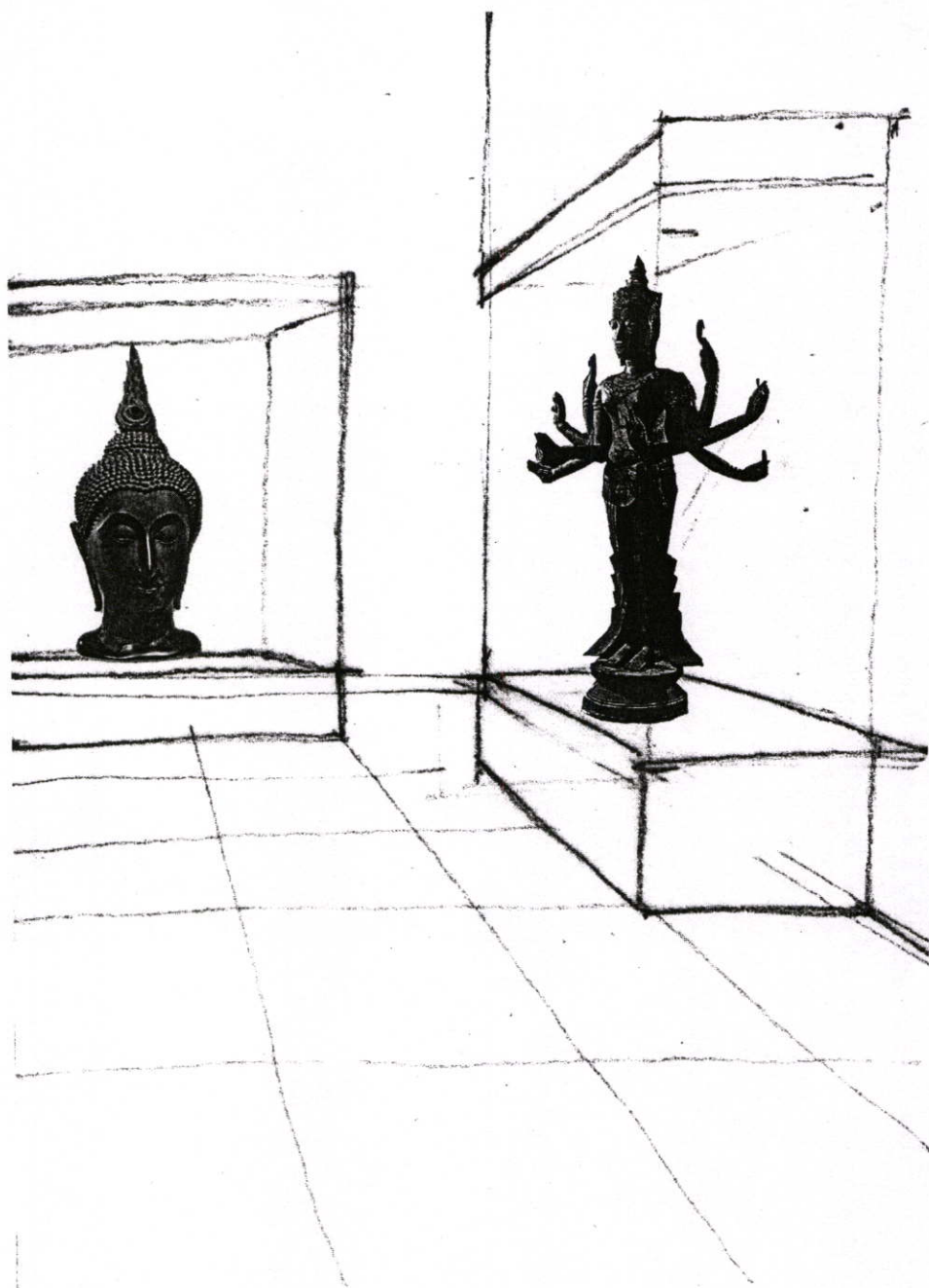
ภาพที่ 5.19 การเปิดพื้นที่บริเวณมุขกระสันให้สามารถรองรับการเป็น โฉงทางเข้า

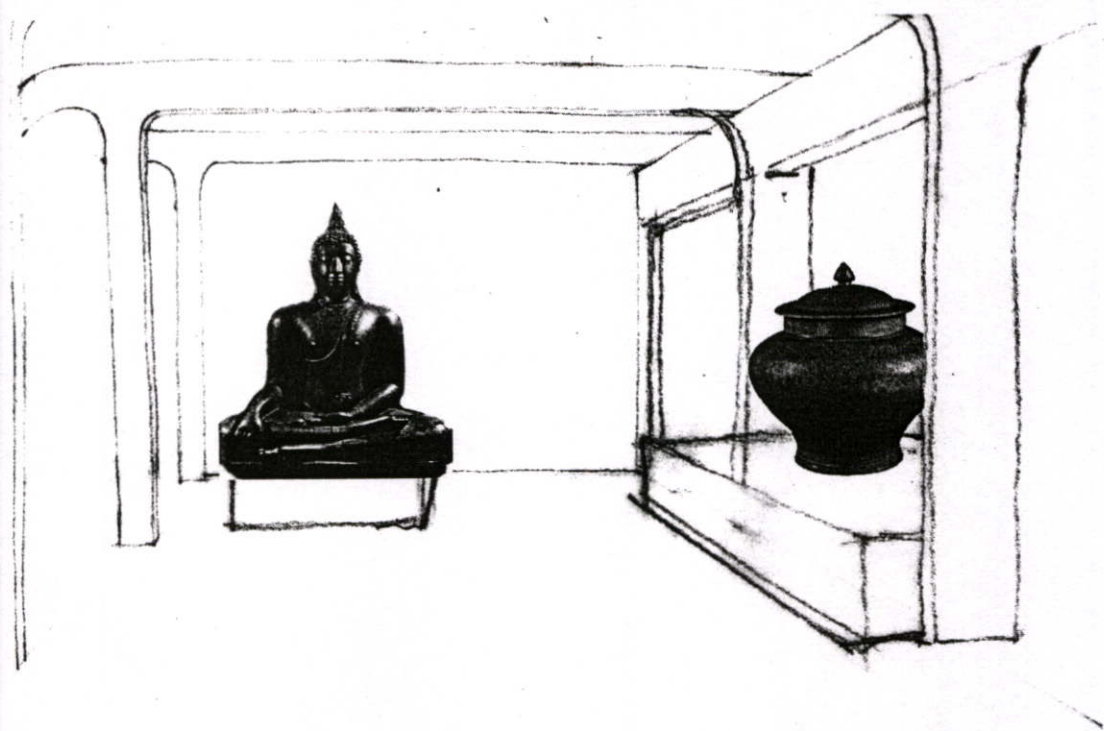
ภาพที่ 5.20 ขนาดของวัตถุจัดแสดงมีผลต่อการเลือกขนาดห้อง

ภาพที่ 5.21 สักส่วนของวัดอุจฉุคตแสดงมีผลต่อการเลือกที่ตั้ง

ภาพที่ 5.22 การสร้างกล่องหรือกรอบป้องกันกับวัตถุที่มีคุณค่ามากเป็นพิเศษ

ภาพที่ 5.23 การเลือกวัตถุที่ยังอยู่ในเนื้อหาเดียวกันช่วยให้เกิดการรับรู้ของเนื้อหาจัดแสดงมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. 2509. ประชุมพงศาวดาร. ภาคที่ 13 กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. 2545. การคิดเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : บริษัท
ซัคเซสมิเดีย จำกัด.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2546. การคิดเชิงสังเคราะห์. กรุงเทพฯ : บริษัท
ซัคเซสมิเดีย จำกัด.
- กรมศิลปากรและสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย. 2545. รายงานการสัมมนาและ
ประชุมเชิงปฏิบัติการ : เรื่อง การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สถานอาคารประวัติศาสตร์.
กรุงเทพฯ, สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. พิมพ์ครั้งที่ 5. 2548. การคิดเชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ :
บริษัท ซัคเซสมิเดีย จำกัด.
- บัณฑิต จุลาสัย. 2548. วิวิธิพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยูร สิริพันธ์. ว่างเจ้า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บุญประกอบ.
- ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ณพิศร กฤตติกากุล, ครุณี แก้วม่วง. 2525. “พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ”
รายงานผลการวิจัยเงินทุนเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ เนื่องในโอกาส
สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ
- กรมศิลปากร, สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. 2547. สมเด็จพระปิยมหาราช พระผู้พระราชทาน
กำเนิดพิพิธภัณฑสถานเพื่อประชา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร. 2546. โปสต์โมเดิร์น ดีกว่าแบรนด์ ชับซ้อนกว่าโฆษณา. กรุงเทพฯ :
บริษัท ทิปป์ พอยท์ จำกัด.
- นันทนา กปิลกาญจน์. 2539. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องบทบาทของวังหน้าสมัย
รัตนโกสินทร์ : 2325 – 2428. กรุงเทพฯ : โอ เอส พรินติ้ง เฮาส์.
- พรชัย บุญชัยวัฒนา. 2541. แนวความคิดในการออกแบบ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสถาปัตยกรรม
ภายใน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง
- เพ็ญสุดา สุขคต. 2544. ลอดลายกำแพง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรธรรม.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร. 2544. “พระที่นั่งในวังหน้า” เอกสารประกอบการบรรยาย
พิเศษ โครงการเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ พระนคร.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ช้างต้น

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธี. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.

วิมลสิทธิ์ หรยางกุล. พิมพ์ครั้งที่ 5. 2541. พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูถฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2539. โลกศิลปะ. กรุงเทพฯ : บริษัท ดันอ้อ แกรมมี่ จำกัด บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. พิมพ์ครั้งที่ 7. 2540. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์.

กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สมภาร พรหมทา. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2546. ความรู้ลับของเวลา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม. สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2536. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วิทย์ วิศทเวทย์ (และคนอื่นๆ). 2526. การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ : ทักษะของนักวิชาการไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทวัส ชัยปาณี. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2549. สร้างแบรนด์อย่างสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

วีระ สัจกุล. 2544. การประเมินสภาพแวดล้อมอาคาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วาสิฎฐ์ อิ่มแสงจันทร์. 2545. สถาปัตยกรรม 44 : โครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีศักร วัลลิโภคม. 2543. ทักษะนอกกรีต : สังคม วัฒนธรรม ในการอนุรักษ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). 2545. พิพิธภัณฑสถานไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. 2545. นำชมห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. 2546. ข้อมูลจำเพาะ : แผนปฏิบัติงาน.

ปีงบประมาณ 2546 ผลการปฏิบัติงาน ปีงบประมาณ 2545

สอาด ปายะนันท์. การจัดพิพิธภัณฑสถาน. กรุงเทพฯ.

สำนักโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. พิมพ์ครั้งที่ 4. 2542. นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

สุชาติ เถาทอง. 2545. ทักษะศิลป์กับมนุษย์ การสร้างสรรค์และสุนทรียภาพ. กรุงเทพฯ : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด

สมบัติ พลายน้อย. พิมพ์ครั้งที่ 3. 2543. พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์วังหน้า.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. สมเด็จพระวรวงศาเจ้ามหาสุรสิงหนาท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว.

สันติ เล็กสุขุม. 2544. ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) : การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่าง.
ในศานากรุงเทพฯ, เมืองโบราณ.

เอนก นาวิกมูล. 2544. เรื่องเล่าเจ้าแผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

Carol Grbich . New Approach in Social Research. London, SAGE Publications.

Edward T. Hall. 1966. The Hidden Dimension N.Y., DOUBLEDAY.

Linda Groat and David Wang. 1954. Architectural Research Method U.S.A., JOHN WILEY &
SONS, INC.

Edith Cherry. 1999. Programming for Design : from theory to practice U.S.A., JOHN WILEY &
SONS, INC.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล	นายชานนท์ วาสิ่งหน
วัน/เดือน/ปีเกิด	2 พฤศจิกายน 2518
ที่อยู่	21/450 นวมินทร์ 42 เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร 10240
ประวัติการศึกษา	2549 สถ.ม. (สถาปัตยกรรมภายใน) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง 2541 สถ.บ. (สถาปัตยกรรม) มหาวิทยาลัยศรีปทุม 2536 ปวช. (เทคนิคสถาปัตยกรรม) วิทยาลัยเทคนิคคูสิต 2533 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนนวมินทราชูทิศ กรุงเทพมหานคร 2530 ประถมศึกษา โรงเรียนอนุบาลพิบูลย์เวศม์
ประวัติการทำงาน	สถาปนิกอิสระ 2546-2547 สถาปนิก บริษัท บุคจี ลายุก์ ดีไซน์ จำกัด 2545-2546 สถาปนิก บริษัท นันทวัฒน์ จำกัด 2539-2541 ผู้ช่วยสถาปนิก บริษัท เทสต์ แอนด์ สไตล์ คัสตอมโฮม จำกัด 2536-2537 พนักงานเขียนแบบ บริษัท ดีไซน์ เจ็ดสามเก้า จำกัด
ประวัติการสอน	2547-2548 อาจารย์ประจำตามสัญญา โปรแกรมสถาปัตยกรรมภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ปัจจุบัน	สถาปนิกอิสระ